

5. 559
—
886-94

44 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 44

ЖИТИЈЕ

ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

СВЕСКА ДРУГА

100-
A. L. L. L. L.
C. L. L. L. L.

886-94

✓✓✓✓

Презиме и име писца

ЧУВАЈТЕ КРЪИГУ!

Терасиле

Зеленый

НАСЛОВ ДЕЛА

Митра

Место и год. издања

[illegible]

ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

Свјетина
А. Свјетина
СВЕСКА ДРУГА
— VII —

ОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

Бр.

28785

Струка

886-94

НАБАВЉЕНО

14. X. 1998

Бр. инвентара

11. 1898

БЕОГРАД

ИШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ИШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1898

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
 ГРАДА ПЕСКОВАЦА
 БР. 3068

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
 ГРАДА ПЕСКОВАЦА

Одељење С Сгрупа VIII

ПРЕГЛЕД

ДРУГИ ДИЈЕЛ

(НАСТАВАК ИЗ I. СВЕСКЕ)

	стр.
Пут из Петрбурга у Москву и даље до Азовског Мора	1
Повратак од Азовског Мора: бављење у Малој Русији и у Новој Србији; најлет когани моме животу од мјака и кочијама; ласка- телна, чинена ми, понуда за остати на всегда у Русији	15
Повратак на Русије преко Пољске, Беча, Тријеста и Задра у манастир Крупу. Плод овога второг онамо путешествија	26
По втором мојем позвраићењу на Русије љуто го- неније от свегдашњег ми злотвора генерал-ви- карија у Далмацији, архимандрита Скочника	49
Треће моје љуто гоненије од свегдашњег ми злот- тора генерал-викарија архимандрита. Странствованије у империји австријској, с намјере- нијем поћи ће ибузд заточити се на свагда од оте- чества	62
Смрт мога гоштитеља; мој позив и повратак у оте- чество; постављење на генерал-викаријатство	95

ТРЕЋИ ДИЈЕЛ

Од поставленија на генерал-винарство до оставленија
истог достоинства.

СТР.

Прво течење. Под владјетелством млетачким и
под безначалством.

Моји генерал-викаријални први поступци; неустројство црква и црквеног зграда; настојање и успостављање једног архимандрита, да би постао православним јеницеком у Далмацији и у Босни Которској	109
Старање моје о установљењу народне школе ради обученија православне источнаго неповједанија српске младежи у Далмацији	150
Новеденије моје пред изласком аустријског владјенија из Далмације и Албаније: довод да цесар имао би мисао одредити ми плаћу	156

Течење треће. Под владањем француским.

Убијствене стријеле, направљене на ме од мојије злотвора код владања француског, мојом правном сагреном, и мени од истог писмено дано успокојеније	158
Старање моје, у пригоди овије незваније гости, позвати, колико је могуће, мојој православној вјери, народу и својему отечеству	171
Моја ревност позвати моју вјеру и народ, а од некије једновјерније пришелица из турске земље у Задар, Шибеник и Скрадин преухишћена, и на њихов крај код Француза упогребљена	175
Моје прошње да ми се даде или снабдјеније неспособној већ генерал-викаријалној дужности или од ње отпуст	180
Стријеле мојије злотвора, направљене на ме из руку простог далматинског народа. Моје последње рјешеније. Почајано пришешћеније у Далмацију једног из турске земље владике. Моје путешествије, узмишљено до Париза, окончао благоуспјешно у Милану	184

- Изод народу моме и отечеству од мог путешествија
у Милан,
сирјен указа императорски, по коме има у Далмацији
бити епископ греческог истоочног вјероисповједанија,
и к томе сабрати се народни синод ради расуђенија
о начину, како би се добро устројио исто вјероиспо-
вједаније и пр.: моја пастирска грамата клеру и народу 195
- Моје одредјеленије с народно-синодалном депутаци-
јом ићи у Париз.
Међутијем рат међу Францијом и Аустријом, и мени
пригоднише се најбјежителније недоумјеније, у коме
се наћи може отечествољубац, који што значи у свом
отечеству. Пут преко опасног тада Мора Адријати-
чког, преко панине државе, Милана, Алпјевије гора
и Швајцарске у Францију до Париза 199
- Нашег депутацијалног посланства одслуженије. У ду-
лем ту нашем бављењу моја особена прошња
у императора и краља, да би не презрео ни
моје многолетне трудне генерал-визаријатне не-
награђене службе моме отечеству и вјероиспо-
вједанију, коме најпослије неходатајствовао и
јенисковеку егзилу. Судбина неге егзилце и
моја прије мог отишћенија из Париза ријешена,
по мени далеко послије дознана 213

Испрва: стр. 1, вр. 3. оздо: 1ого км.; — стр. 90, вр. 1.
оздо: 1827; — стр. 155, вр. 11. озго: онакова; — стр. 163, вр.
2. оздо: чинити *сингу*; — вр. 14. оздо: међутим; — стр. 172,
вр. 5. оздо: пријатељима.

ЖИТИЈЕ ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

АРХИМАНДРИТА

СВЕСКА ДРУГА

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА

„РАДСКЕ ДОМАКОВИЋИ“

ВЕСНОВАЊИ

ДРУГИ ДИЈЕЛ

(НАСТАВАК ИЗ I СВЕСКЕ)

Пут из Петрбурга у Москву и даље до Азовског Мора.

По вечери около пол ноћи 10. мајца 1787. отлучим се из Санкт-Петрбурга за Москву. Ту ноћ падне снџег доста велик, али га је су-традан сунце за три часа растопило. Осванем у Царском Селу, на првој штацији от поште, ђе сам фруштуковао, док су ми друге коње упрегнули. Путујући тако дан и ноћ, стигнем 21. мајца кроз Новгород у славни и још од старине царствујући град Москву благополучно.

Москва је удаљена од Петрбурга 900 врста, које чини 850 мјетачкије миља. Не може се описати љепота и величина овога града. Видио сам ја јошт великије градова, као: Цариград, Солунић, Смирну, Венецију, Болоњу, Цежену, Спингају, Анкону, Верону, Брешу,

врста — 1,067 м.; *Болоња*, *Верона*, *Бреша* (Brescia) и *Цежена* (управо *Чезена*, Cesena) — у северној, а *Спингаја* (Спингаља) и *Анкона* — у средњој Италији.

Бергам, Милан, Лион, Париз, Вијену (Беч), Будим, Пожун, Брин, Олмуц, Краковију, Лемберг, Варшавију, Кијев, Чернигов, Могилев, Твер, Курск, Новгород, Петрбург, Пултаву, Кременчуг, Херсон, Черкасск, Азов на Дону, које су сви славни и знаменити градови, по ниједан није ми се учинио већи и лепши од Москве. Она има у округу 30 миља мјетачкије. Кроз њу тече ријека, не велика, Москва, от које је исти град узео име, који је, као што су ми неки Руси казивали, да је сазидан прије Христа на неколико стотина година. Усред града види се једна тврђавица (фортица), зовома Кремљин, на једном холму напн повиокој главици; у тврђавици овој има саборна, велика, светоуспенска црква, у којој се и данас крунису императори русијски, премда у Петрбургу живу. Поред ове цркве виде се старински царски двори. У Кремљину је столица била патријарха и архиепископа московскије и типографија правилније црквеније књига. Ко би могао избројити число црква и манастира, који су богати и великолепни, а особито изнутра, ће се само сребро и злато

Бергам и Милан — обласни градови у северној Италији; *Брин* (Брино) — главно место у Моравској; *Краковија* (Кракова), *Лемберг* (Лвов), *Варшавија* (Варшава) — главна места у старој краљевини Пољској; *Кијев*, *Чернигов*, *Могилев*, *Твер*, *Курск*, *Новгород*, *Пултава* (Полтава), *Херсон*, *Черкасск* — губернијски градови у Русији; *Кременчуг* — окр. место у губернији подтавској; *Азов* — град у јекатеринославској губернији (на ушћу Дона у Азовско Море); *Кремљин* — Кремљ, горњи град и најзлатнији део Москве (има 32 цркве); у XVI веку је ту (под патријархом Никоном) био почет преглед и исправљање погрешака у преписима ст. словенског прелога дрвених књига, што је називало појаву т. зв. *раскола* у Русији.

и различито драгоцјено камење блиста на ико-
нама. Царске двери јесу од самога сребра,
позлаћене и с различнијем образи светије угод-
ника украшене. На црквама и манастирије
виде се велика трула (кубета) и звоници,
покривени мједом (бакром), у огњу позлаће-
ним, који се, кад сунце сија, не да од злат-
ног блистања гледати.

Пред Кремљином види се у једној дубо-
кој јами звоно цара Ивана, високо 16 стопа,
а дванаест широко. Када је она величина зво-
на саливена у истој јами ђе лежи, онда су,
за моћи звонити, сазидали били Руси четири
велика стуба около јаме и на чекрке дигли
га за ушн. Но на један царски празник зво-
нили су, како што је по свој империји оби-
чај, у сва звона; тако, кад су [у] звоно цара
Ивана, којим су обично почињали, зазвонили,
отргну му се ушн, упадне у јаму, ђе је са-
ливлено, и одбије се с једне стране тако, да
може човек средњи унутра ући. Ја сам ни-
кале у јаму силазио и исто звоно мјерно ђе
је окрнуто, и онђе дебље је много од предња. —
Њеки су ми Руси у Москви казивали да стари
њивови приповиједају (по може бити да је ба-
сна) да су многе трудне жене, које су се
ближе звона у домови налазиле, од велике
јеке дјецу побациле, кад је први пут ово
звоно зазвонило. Је ли истина, није ли — не
знам, ја онда у Москви био нисам, зато и

образ — лик, икона; *цар Иван* — чувени руски цар Иван
Грозни (1530.—1584.); звоно је његово, познато под именом
„цар-колокол,“ сада на једном постољу; *никале* — стубе.

друге не нагоним да вјерују. Истина је да се у Европи три ријетке и удивителне ствари налазе, о којима сам у мојој младости слушао и које сам свагда виђети желио, које сам, хвала Богу, и получио. Прва је: у Москви Иваново звоно, од ког нигда на свијету није било већег; друга: у Вијени звоник светог Стефана, филдеграно и високо сазидан, и зато је удивљенија достојан; а трећа: у Венецији пијанца светог Марка, и около ње палате, које зову „прокураторије“, страним веома удивителне. Пијанца је ова у дужину 275 мојије коракљаји, а у ширину 126, коју сам ја мјерно неколико пута.

Кратко сам се вријеме у Москви бавио, за узрок, што ми је свјатјејши синод мало времена плати рока дао, но у петнаест дана, које сам тамо провео, одно сам непрестано по Москви до њекије принципа и богатије фамилија, а понајвише у Донском манастиру архимандриту Авакуму Миланковићу, на обједи. Ово је прави Србин и странољубиви Авраам, а особито свог национа љубитељ био.

Славни и преко богати град Москва био је године 1812. запаљен од самије, како се говори, Руса, да би преодољели сили осам стотина хиљада војске, коју су Наполеон, бивши император француски, и његови сојузници против императора русијског Александра водили. Многи путници говоре да је град Москва до данас напано подигнут и понов-

прокураторије — државне палате (види стр. 63. у I. св.); *филдеграно* — „филлигран“, фино изрезано; *национ* — народност.

љен, и да је много љепши и удивителнији, него што је прије био; и ово ја могу лако вјеровати.

Кад сам подворио премудрог архиепископа Платона, примио ме је посве учтиво, и послао ме је послније у књигопечатњу, да ми даду по налогу свјатјејшег синода један круг црковније књига. Два сам круга ја још за новце купио и другије којекаквије поучителније књига, и све сам сложио у четири велика сандука, гвозђем окована. Ове сандуке запечатили су ми они у печатњи от канторе, и дали ми регистер. Најмим затим једнога извозчика, да вози за мном речене сандуке с књигама; а најпосле отидем истом архиепископу Платону, и благодарим му на подареним књигама, који ми даде свој архиепископски благослов.

Јунија 18. кренем се из Москве, и трећи дан стигнем по пошти у град Тулу, ђе се дјела свако војничко оружје и лубарде, и друге којекакве гвоздене вешчи, које понајвише воде дјејствују и дјелају. Овђе сам у Тули мислио дочекати императрицу, о којој фојети јављаху да се веће вратила из Кримаје и да тежи у Москву, за празновати ту дан тезоименија сина свога Павла Петровића, на дан светије апостола Петра и Павла. Ја сам то одувек жељно, само да предам њезиној камерјунгерки, принцези Наринкиновој, за мене

кантора (р. *контора*) — канцеларија; *регистер* — списак; *Тула* — главно место у губернији тулској, на реци Уни; *фогети* (*foglietti*) — листови, новине; *дан тезоименија* — имендан; *камерјунгерки* — дворека (собна) госпођица.

препоручително писмо от упоменуте графинње Марије Ромјанцове, не би ли ме ова предста-вила императрици; зато сам ово моје намјере није објавио гувернатору од Туле. Но овај ми совјетовао да то не чиним, говорећи да би тако императрицу утрудно послѣје синодалне одлуке, и да би тако могао још горе страдати од свјатјејшег синода.

Трећи дан по мојем у Тулу пришествију отлучим се одавде, и пети дан стигнем у град Калугу, велики и много богати, у коме се находи повина част расколника филипона (различнице секта); и, како се не могу никада постигнути тајности у ложама од фармазона, тако се не може сазнати шта речени различити расколници чине у тајнијем својијем сабрањима.

Овђе сам се разболно њешто од труда и врућине велике, а њешто од скорби, ђе не имадо среће дочекати у Тули императрицу и представити јој моју прошњу и узрок, за који сам био дошао у Русију. Ту сам боловао дванаест дана, крв пуштао и њеке шируне пио, које ми је лекар против огња давао. Међу врјременом мога боловања расуждавао сам и размисљавао, како би се ја могао задржати у Русији дуже него три мјесеца, послѣје која

Калуга — главно место у губернији калужској на ушћу реке Калужке у Оку; *филипони* — исто што и *линовани* — руска православна секта, основана 1700. год., одбацује духовно поглаварство и свештенички чин; *фармазони* („франкмасони“ или само *масони*) — „слободни зидари“, тајно друштво, чији се експони зову *ложе* (или *радионице*, *коллабе* итд.); цѣл њм је: гајење моралности, племенитости и човечанског уједињења; имају три ступња: ученик, помоћник и мајстор; *шарди* (сирѣи) — раствор шећера, лекарија; *оган* — грозница.

би морао по налогу свјатјејшег синода изићи из Русије. У Тули сам разумно био да је принцип Григорије Потемкин допратио императрицу до града Курека, и да се одатле вратио у Кременчуг. Овај ми је принцип био добро познат јоште кад сам био први пут у Русији, када је Кримују подложио и мудро-стију својом без оружја предобио, године 1783. Мој је пасош из Петрбурга гласио да ја кроз Кијев изиђем преко границе русијске у краљевство пољско; по размисљавао сам да би ме много стало трошка, кад би се кроз Полоњију, Галицију и сву австријску империју до Тријеста, а одавде по мору до Задра враћао, возећи на брику она велика четири сандука и два баула; него да би ме мање коштovalo, да идем кроз речени Кременчуг, Херзон и Црно Море па Цариград, куд сам се и прије из Русије вратио у Далмацију.

Тако, кад ми је полакше било у Калуги, пођем господину гувернатору, и молим га да премјени мој пасош и да ми даде други до Херсона, за узрок што би ме много коштovalo по суву, а на толико граница дацију плаћајући за књиге и друге вешчи. Добри онај гувернатор вручи ми нама' други пасош, а онај из Петрбурга устави у својој канцеларији. Затим погодим једнога Москаља за педесет златнијех цекина (холандеза) од Калуге до Кременчуга, да вози с мојим дјаком речене

Григ. Потемкин — руски државник (види у I. свесци стр. 92.); *брик* — већа лађа с двома катаркама; *баул* — путни ковчег; *Москаљ* — човек из Москве, Московљанин.

моје вешчи; а ја сједнем у мој хингов, и поштом стигнем осми дан у Кременчуг.

У Кременчугу нађем реченога принципа Потемкина, коме представим моју пропњу и опишем моје нешчасије, које ми се прикључило код свјатјејшег синода, просећи га, да би ми дао пасош, да могу остати у Русији Малој, осим Велике Русије, још једну годину, просити у Русији милостињу и виђети њску господу од мога национа. Трећи дан даде ми овај принцип пасош за годину дана, и у овом пасошу бијаше написано: да ми свагда, ђе би гођ у који град дошао, даде полиција квартир и за коње зоб и сијено. Но, идући из Петрбурга у Москву кроз Малу Русију, свратио сам се био у Лубенски манастир моме љубезноме архимандриту Дамаскину Арцижану и даровао му ја онај хингов; а он је мени дао био другу, за два коња, лагану кољаску (кароцу). Ја сам то из тог узрока учинио, једно, што сам морао вавијек на пошти плаћати по четири коња, а друго, што сам просио милостињу, зашто сам мислио да онај који проси не треба да се вози на онакој кароци, у којој се не би било стидно ни самом митрополиту петрбургском возити. Управо рећи, ја сам се стидио од свијета: просити милостињу, а возити се у онакој позлаћеној кароци; зато сам је и даровао оном благодјетељу, који ми је савјетовао како се имам други пут у Русију вратити.

Мало послје чује свјатјејши синод од епископа полтавскога Амвросија, како ми је упо-

нешчасије — несрећа; прикључити се — догодити се.

менути кнез дао пасош за годину, и како ме је узео под своје поткровитељство; но није смислио ништа напротив чинити, зашто је речени Потемкин при Екатерини био велики власник Русије и на суву и на мору, како што је познано свијем опијем, који су читали новине о грмјашчеј у Русији и у цијелој Европи слави истог принципа.

Августа 1. 1787. отлучим се са дјаком и кочијашом из Кременчуга кроз Полтаву, и пођем у Черказију на Дон, зашто сам разумно био да је онамо народ много богат; и тако сам мислио да ћу се много ползовати са милостињом, јербо нијесам знао да је већа част у Черказији брадати козака, расколника, који су у рату на коњма најкеснији јунаци против непријатеља. Када сам од Полтаве ишао у Черказију, нијесам ништа друго видио, него пуста и необитајема мјеста, све саме равнице без планине, без гора, без најмањег дрвца или камена. Само на штација, куда иду курири (скоротече), видио би човека и жену и неколико слуга, што коње од поште држе, а на другије мјести само равну земљу и небо, које би рекао да се са свију страна с земљом привезало. Чинило ми се баш као да сам се навезао далеко у пучине снјега мора, у коме се није ништа друго не види, осим под собом море, а над собом небо, које се мени догађало на Черном Мору и кад сам из Цар-

грмјашчи — који грми (на далеко се разноси); *Черказија* — земља донских козака (главно место Повочеркаси) у Јужној Русији; *необитајем* — ненасељен, у ком се не обитава.

града кроз Архипелаг и Адријатическо Море у Тријест пловно, у году 1786.

Уза сав Госпојини пост ништа нијесмо јели него хљеба, диња и карпуза, а пили воде барице, које смо са собом носили из Мале Русије, из Полтаве, на кароци. Идући путем, видели смо много дивије звјерова у дању и около самога пута, као: вукова, дивије коња, лисица и пр. У зимно доба много путника, који нијесу снабђени добро оружијем, пронадиу и жертва вуцима буду, који се љети и певјешти чине и ни на кога не ударају, по зими по десет по петнаест у гомили иду. Ноћивали смо на тијем пустињама под ведријем небом, без дома и огња, али сам носно кресиво у кароци, за моћи у јутру и у вече узварити воде за теју или кафу, по сува трава служила би ми мјесто дрва, коју сам свагда сумпором запаљивао.

Насред пустиње те наиђемо на једну калмутску од Сибирије хорду: јошт из далека пред собом, на десет венецијанскије мља, угледам ђе се њешто бијели, као овце; зато запитам мога кочијаша Иванка, шта је оно? А он ми одговори да су оно калмутске тенде (чадори). Кад смо дошли близу њи, пожелим видети онај дивји народ и њово живљење; зато се свратим у њову варош, ђе бијаше више од хиљаде чадора. Идући к њима, говораше ми мој извошник да не идемо међу њи, будући, вели, да је оно народ дивји и

карпузи — дубеница; *барилце* — мало барило, бременина или вучија; *хорда* (орда) — гомила, одељење дивљих народа.

да они коњско месо неварено и непечено једу, а који пут и људско месо употребљавају. Ја му нијесам вјеровао, и морао је возити међу исте Калмуке, куд смо и дошли. То је били било око подне. Ми смо имали са собом оружје, тромбун, двије кубуриџаче и копије, све готово и набијено; зато сам дјаку и извоничнику говорио: да сваки от њи задене за појас малу пушку, а ја ћу држати приправан тромбун. Ако би видели да ће нам које зло учинити, а оно ћемо се бранити и на кароци с коњма утећи.

Када смо дошли пред њихове куће, чадоре, који су све у реду и по коњу управ разапети, изиђем ја из кароце. Но кад нас опазеше, стане се једно по једно из овије чадора извлачити, а сувише дјеча, како мушка, тако и женска, која бијау сва гола и боса, као од мајке рођена; само она, која су прешла била 10 година, имадоше њешто мало худна одијела. Ја томе нисам знао узрока, и мислио сам да је или такви обичај, или да се немају у што обући, или да су се свукли од велике врућине. Дивјац се све више и више скупљање, и грнуло је било око мене више од стотине, које ме је мало било и уплашило. Гледамо ми у њи, а они у нас, и они говоре њешто по своме језику, но ко ће ји разумјети?

Јето ти срећом једног старог Калмука, около 60 љета, који знахаше чисто језик руски, будући да је служио неколико година

тромбун — пушка са широким грањем, „метериџача“;
кубуриџаче — пиштоли који се носе у кубурама; *копије* —
копље; *набијено* — напуњено.

у кавалерији с козацима донскијем. Упита ме старац: *Што изволите, баћушка? Кога ви пришли к нам у гостје?* Ја му одговорим да нећу ништа, него да сам се свратно видети овај народ и како живи у овој пустињи, зашто нијесам видно у толико дана поља узоратије и посијатије, и шта једе. А он ми одговори да они нигда не ору и не сију, него да мало хљеба једу, кад га купе; но да живу понајвише с млијеком од крива, оваца и коња, и с месом, кога блага имаду толико хиљада. Рече ми, даље, да им марва љети траву пасе, а зими сијено једе, како што се по неколико стотина пластова сијена видети могаше његођ близу извора, ће бијаше воде.

Видећи ја да се онај старац Калмук чинише добар човек, замолим га, да ме поведе у ону једну њову тенду (чадор), које он и учини. Но кад сам ушао унутра, не нађем ништа друго, него једну повелику бакру, лопат, зајелу и неколико жлица, затим објешену једну даску четвороуглому, по аршина широку и дугачку, на којој изрезано бијаше њенгто у округ, баш као зраци од сунца. Ова фигура представљала је сунце, кому се Калмуци клањају и које за Бога почитују. Ја сам му довољно предиковао, да сунце није Бог, него да је Божије створење, како и ми; и да је Бог невидим, који је саздао небо и земљу, море и све што видимо и не видимо: сунце, мјесец и звијезде и све што је гођ на земљи

кога ви пришли — када (сте) дошли; *бакра* — котло; *аршин* — мера за дужину, мања од метра (0,711 м.).

и на небу, а најпосле и човека; јест велики, свемогући и многомилостиви, који нам је дао разум (расуђеније) и све ове ствари на услугу нашу, сљедователно, да се њему ваља клањати и њега за правог и истиног Бога почитовати. Но он ми на све ово одговори да они за оног Бога не маре и не знају, кога не виде, него само за онога, то јест сунце, које виде. Цијели час предикао сам му, али све залуду.

Међу тим видим једну младу жену, којој висјане коса, с обе стране ушију оплетена, по обичају даиматинскије жена, и дебела као рука, до земље. Осим тога бијане јој коса црна, као у гаврана перје. Ја сам помислио да је оно од црног коња привезан реп; зато упитам онога Калмука, да ли су оно њене природне власи, или је наставила коњски реп. Но он ми каже да су оно њезине природне косе. Рекнем му да јој каже да ми пружи ону једну плетеницу, да се увјерим. Он то учини; а ја јој се станем полагањо приближавати и руку пружати, осмејавајући се, да се не плаши од моје камилавке и браде и креста; но она све натраг уступаше, и једва је Калмук увјери, да јој нећу ништа учинити. Тако стане, подигне ону плетеницу, и пружи ми, осмејавајући се на ме, и ја се на њу осмијава, јер не знадо с њоме говорити, као ни с другима који бијау ту. Узмем у руку ону плетеницу, и станем је окрећати и пинати, и увјерим се савршено да су баш природне њезине власи;

по учине ми се тако оштре, као длаке од најдебљег коњског репа. Нијесам се чудно оној дубини до земље, зато сам јошт виђао, али ми је била за чудо онолика дебљина, као код лакта рука човеческа.

Ови је народ доведен од граница сиберијске и китајске, и зове се *калмучки народ*. Сви живу уједно, и ништа им није подијељено, него само оне тенде, ће сваки са својом фамилијом пребива. Све им је благо, које гођ имају и које се у марви састоји, опште, како што је у вријеме Авраамово било; и међу њима се садржава љепша општина, него ли по Турској и у Далмацији по њекије манастирије. Ови народ није ни посве при ни посве бијел, него је на подобије кестена. Главе су им округле, лице блиједо, усне како у људи, тако и у жена, дебеле, образи такође округли и пуни меса; а сви су у лицу једнолики тако, као да ји је једна мати породила, нити се може разазнати у лицу које је мушко, које ли је женско, него само по одјејанију.

Када ћу поћи и сјести у каруцу, увати ме један Калмук за руку, и почне ми њешто мрмљати. Уплатим се ја и помислим тако на оно, што ми је кочијаш казивао прије него смо к њима дошли. Упитам ја мога толмача Калмука, да рече: пита ће и пита ниште од мене? А он ми одговори да им сваки путник, који се к њима сврати у госте, дарује по њешто

калмучки народ — Калмуди (Калмики), народ монголке расе на Уралу, покрај Волге, у Ист. Туркестану и у руској Средњој Азији; *на подобје* — „налик“, слично; одјејаније — одело.

гостиница. Таки зановједим љаку да ми донесе један хљеб из маже (шакета), који њима дам, а они му се обрадују више него печену волу, а сувише она јадна голуждрава дјечица, која су од милине подскакивала. Свуче један свој до земље кожук (ћурак), учињен од овчије коже, и прострије га, затим узме нож и поче резати онај хљеб онако, као што по цркви нашој анафору режу, а када сврши, онда даде сваком по једну мрвицу, који ту бијаше.

Ваља знати, када у овога народа у кога ђамлији остари отац или мати, тако, да не може од старости веће из чадора за потребу тјелесну изићи, онда га убију сами и баце далеко од себе, како што у нас бацају коње кад крепају. Ово су ми многи Руси казивали, што ја не могу лако вјеровати, а докле сам гледао како онај Калмук реже хљеб, а дјечица од радости око њега подскакују, нестане ми старац онај Калмук, који је по руски знао, из очију, и тако га нијесам могао за то питати.

Повратак од Азовског Мора; бављење у Малој Русији и у Новој Србији;

најет когани моме животу од дјака и кочијаша; ласкателна, чињена ми понуда за остати на всегда у Русији.

Августа 14. баш у очи Успенија, стигнемо у Черказ, који бијаше капитал од реченије донскије Козака. Сјутрадан, на Усне-

гостинец (р.) — дар, поклон (за јело); мажа — преча; шакет (тал. sacchetto) — кеса; Черказ — Повочеркасск; капитал — главно место, столица; најет — потвора, беда, завера.

није, био сам у Черкаском граду на летургији, ђе ме је протопоп, парох од истога капитала, просио к себи на објед. У овом граду бавио сам се три дана, а четврти превезем се преко велике ријеке Дона, и стигнем у тврдињу Азов, која лежи на брзијегу Азовскога Мора, у које испод тврдиње утиче иста ријека Дон. Осми дан вратим се потраг у Черкасију преко Дона и, све низа њ од мјеста до мјеста по опије богатије рибарије идући, дођем у Таганрог град, који лежи според Азовом на брзијегу. Испод њега покрај Дона виде се велике магаци, ђе Руси чине с Грцима из Цариграда и Анатолије, то јест Велике Арменије, велике трговине, а највише житом (шеницом).

Овђе пукне глас, да се објавио с Турцима рат; зато се 15. септембра вратим из Таганрога све понад Крмејом татарском, а онда већ руском, у Малу Русију, у нову Србију, ђе сам се бавио сву јесен и зиму до августа 1788. године, частећи се код генерала српскије: Чорбе, Хорвата, Пинчевића, Подгоричанина, Косанчића и друге многе господи српске и руске, који су узели уставку (апшид), и живе у својијем селам и спауцима. Понајвише сам проводио вријеме у Новој Србији у Новомиргороду код мога љуби-мога патриота господина мајора Јоана Ско-рића, ђе сам покројио све оне упоменуте пече

Таганрог — у јекатериносл. губернији, онда знатно познато место за југост. Русију; *рибарије(џ)* — *рибарима* (7. п. мн.); *В. Арменија* — В. Јерменска (у Малој Азији); *уставка* (р. отставка) — отпуст, пенсија; *Новомиргород* — види стр. 78. св. I

за одежде (фелоне), епитрахиле, паруквице, стихаре, ораре, златоткану завјесу на царске двери, тако и около свете трапезе. У то вријеме дошле су ми из Кијева поруке од Гавре Петровића три иконе и царске; од дрвета изрезане, двери за мој манастир Крупу, с живописијем фигурама четири евангелиста, и озгор благовјешченије пресвете Богородице.

Овђе сам се у Миргороду разболио, зашто сам прозебао био од велике студени и леда. Ове зиме посута бјаше војска русијска по квартирије у свој Новој Србији, и бијаше покупило све, а особито зуб и сијено за коње. Ја сам имао кочијаша Руса, а дјака Срба из Крoације, Лике, села Попине, који су знали све шта ја имам. Зато су се договорили били ове моје слуге, да ме у мојој болести отрују и тако смрти предаду, јер је дјак имао намјереније: послуже моје смрти наслиједити све оне упоменуте вещици, књиге, коње и каруцу, а извојника за слугу, да му понесе у Полонију, која не бијаше далеко, и граница от Миргорода само 10 минута удаљена. Дође мени један човек, од кога су искали отрова и који је јошт прије Чивутин био, и објави ту ствар подуховно; а ја му благодарим и дам тако преко домаћина јавити полицији, која ји [је] тако оно јутро уватила и у арест метнула. Ту су стајали осам дана, док су ји изумјали, и уочиоли се с онијем, од кога су искали за мене смрт. Када су се сами одали, хтели

орар — широка трака, с којом ђакон служи; *подуховно* — поверљиво; *изумјати* (м. *изумијати*) — испитивати.

су ји послати у Кременчуг, у главну губернију. Но када су ми дошла њега господа и казала, ако ји пошаљу с њеном изумињанцом у суд криминални, да ће бити осуђени поћи у Сибирију до своје смрти, осим што морају прије трчати шибе, колико да су и извршили убиство, јер су имали тврдо намјереније тому; онда сам писао и молио полицију, да им ја праптам њеново прегрјешеније, и да ји не шаље у губернију, него Руса његовој кући, а дјака преко границе у Полонију. Тако су обојница отпуштена била, и дјак с војницима спровођен за границу руску, а извошчик до свога дома.

Упоменути дјак јест кривљн него извошчик, и имао је ову злу мисао против свога господина јонит прије шест мјесеци моје болести, који сам га радио и одијевао како себе. За узрок, што сам га једном мало покарао, хапсе ме смрти предати и оне црквене вешчи уграбити, распродати и трговцем се учинити, као што се сам исказао на испиту у полицији. Но Господ Бог и крупска чудотворна Богородица били су моји срцевједци, и нијесу ме допустили смрти од саугу продаи бити, како год и оне вешчи нијесу дали да пропадну, које су намијењене и подарене биле крупској Богородици, зар да се испуни она моја жеља напријед, од неколико прошедшије лета, и да ми се збуде по моме пророчеству от мојего јоните јуношества.

изумињанца (тал.) — испит („саслушање“ код власти); *Полонија* — Пољска; *вешч* — ствар; *срцевједецъ* (рел.) — познавалац срца; *прошедши* — прошати; *јуношество* — младост.

Кад сам се од болести придигао, напјерио сам поћи у Елисавет-град, принципу Потемкину, за просити пасош, с којим би се вратио у моје љубезно отечество, и то по суву кроз Полонију и Австрију, не могући чрез Црно Море за узрок војне с Турци. Истина онда се још не бијаше [рат] почео, но сваки дан прибављаху се колоне, лубарде, провизион к армади великој код Елисаветина града у Новој Србији, ђе бијаше књаза Потемкина генерал-квартир. Онда се и у Австрији приправљаше император Јосиф II, да заједно с Русом војује против Турака.

Лишен дјака и кочијаша, мислио сам што ћу сад. Кочијаша би лако нашао, али дјака не могу добити, који би ме послуживао и који ми је од потребе сваки час. Тако помислих: није друго, него ваља бити сам и слуга и господар све до Далмације. Но све ме је ова мисао плашила: што ћу, ако се ђегођ на путу разболим у краљевству пољском или у империји австријској, и, ако ми се на путу ђе случи смрт, у кога ћу се исповједити? Не имам вјерног слуге, који би у овом случају одвезо речене вешчи у Далмацију, него би све пропале; нишпи би ји манастир Крупа икада видно, него би остале у каква Жида, како што се догодило једном у Преслави, који је ту умрео. Овај је возио из Русије, за дал-

Елисавет-град — окр. место у херсонској губернији; *провизион* — прохијанат, храна за војску; *генерал-квартир* — главни стан; *Преслава* — Бреслава (Вратислава, пол. Wrocław), главно место у пруској области Шлеској.

матинске и у Боки Которској манастире и цркве, 12 круга књига, које је била послала Елисавета Петровна, императрица русијска, преко јенископа Симеона Кончаровића пеходатајствоване; по кад је умро, а оне остану у Лајпцигу, у Преслави, до года 1788. Ове године дође њеки мој худи патриота к књазу Потемкину, и хитростију својом и лажом обмане га и добије од њега ове књиге, објешавајући се да ће он све књиге и окруте одијети у Далмацију и Боку Которску, и да ће вручити истијем манастиром и црквама, како што је потписано било на књигама, куда је који круг био опредјељен. Јонг му је речени књаз Потемкин дао био не малу суму новца за трошак, то јест за транспорт реченије књига од Лајпцига до Далмације, и да плати у крчму фит, ђе су стајале исте књиге толико година. По мој упоменути патриот измрчи, кад је дошао био у Тријест, све оне потписе, и распрода по скупе новце све оне књиге по Кроацији, Тријесту, Ријечи и по другије мјести. Од онога времена учини се великим и богатим трговцем, житаром, у империји австријској, и одсели се у Конривинцу. Ово, што овђе о његову непоштену поступку пишем, не може ми ни он рећи ни други да није истина, зашто сам онди био и ја код По-

пеходатајствован — печижим заузимањем добиен; *Лајпциг* — старо *Липско*, знатап трговачки и књижевски град у краљевини Саксонској (овде као да је Зелић помешао Бреславу и Лајпциг); *патриота* (и *патриот*) — земљак; *вручити* — предати; *транспорт* — пренос; *фит* (од тал. *affitto*) — станарина, кирија; *Конривинца* — у жунањи беловарско-крижевачкој (у Хрватској).

темкина, у години 1788., када је он добио од истога што је просио; а у неколико мјеста, како у Тријесту, Карлштату, видио сам исте књиге с замрченим потписом.

Веће сам се од болести придигао био и намјерно ићи у Елисавет-град принципу Потемкину и узети пасош, да тако будем приправан и, како дође пролеће, да се вратим кроз Полонију и Аустрију у моје отечество. Нађем дакле кочијаша до Елисавета-града, одем тамо и представим принципу Потемкину моју прошњу, да ми даде за границу пасош и регистер од мојије црковније вешчи; још тат к тому замолим, да даде заповијест директору од дације на русијској граници, да ми не има визитирати вешчи моје ни дације искати. Чекај данас сутра, и више од мјесца дана: нема ништа от одговора, нити ми даје пасоша. Сваки сам дан ишао у циркул, кад би давао аудијенцију, ђе би се сабирали други, њему потчињени принципи, фелдмаршали, генерали и разни официри и полководци, до сто и педесет персона, и у оне уречене дане сви би остали код књаза на обједу, што се и мени неколико пута случило. Од девет часа у јутру сабирала би се поменути господа у једну велику салу, и, не знајући када ће књаз изићи из свог кабинета к њима, чекали би га неки пут до 12 часов на ногу, и ријетко би

Карлштат — Карловац (Горњи), град у жупанији загребачкој; *регистер* — списак; *директор од дације* — царинар; *цикул* — „серка,“ круг (управо полукруг, у ком стоје молителни на подворењу); *полководци* — „војсковођа,“ војвода.

који пут ушли к њему прије, него изиђе амо који принцип, а то именем књаз Репнин Љубомирски, принцип пољски, који је имао за супругу синовку родну Потемкинову и који је био у служби русијској. И када би из кабинета изишао, све би у округ ишао од једнога до другога, и говорио би с њим по неколико ријечи. Ја би стајао најскрајњи до врата са полтавским епископом Амвросијом и с фелдпатром његовим Мојсеом, и сваки би ми пут дошао завирити у очи, и не би ми ништа говорио, а ја њему не смијем, видећи да ни други ништа с њиме не бесједе, ако га што он прије не запита, него би му се само поклонили. Бијаше мало кривоок и посве кратка вида, и зато се уносаше сваком близу образа, и ко не зна, мислио би да ће се с њим пољубити. Не бијаше посве висок, но посве једар, дебео и леп у образу, страпољубив много, а особито прама духовнога чина, зашто је и он мислио бити у младости монахом. Њеколико пута позван сам био на објед, тако и код принципа Репнина. Кажу да је ова фамилија од русијскије свије принципа најстарија, и да је почела прије рождества Христова на 300 љета.

Код књаза Потемкина бијаше обр-јеромонах Мојсеј, природни Рус, који је био прије у Москви учитељем разније језика и теолог.

кабинет — соба, канцеларија; *фелд-патер* — војни спештеник; *кривоок* — разрок.

Мало је у ученију разлику имао од Платона премудрог; по бијаше човек много крупан и претил преко мјере. Овај ме је толико молио да останем намјесто њега за обр-фелд-патера, говорећи да се жели вратити у Москву; по ја сам се опет желио вратити у моје отечество, зато се нијесам могао никако приклонити. Истина, размисљавао сам свакојачко, и у једну би руку рад био остати, а у другу не; а упоменути Мојсеј већ ми је био додијао, говорећи сваки дан. Такођер и мој горе речени патриот мајор Скорин савјетовао ме је, да се тога посла не примам. Најпосле мислио сам сам у себи: како би се ја смео усудити код онако великог принципа бити фелд-патер; како ли би ја, бивши прости Србин, без сваке науке, говорио сваке неђеље и празника предку (слово), ће слушају толико принципа и генерала. И ово је био сам један узрок, што се нијесам могао приклонити да останем.

Један дан по обједу, када смо код речепога принципа већ били ручали и само јонг кафеу пили, приступи к мени принцип Потемкин, и поче ми говорити ове ријечи: „Куди ти, баћунка, тепер појдени из Русије? Теперич (сад) јест војна с Турком; останијеја со мноју за обр-јеромонаха у поход, дѣа чего мој обер-јеромонах Мојсеј научилеја лежат у Москвје, как свиња у грјазу; и ја Вас увје-

претил — претио (дебео, убојен); *обр-фелд-патер* (Oberfeldpater) — главни војни духовник; *тепер* (р. тјенјер) — сада; *дѣа чего* (онде погрешно *я. потому что* или *такъ какъ*) — зашто (у значењу: јер); *грјаз* — блато.

рјају, када здјелајетеја с Турком мир и вратитеја в Русју и перваја епархија остаетеја вдовствујушчаја, Ви будете архијереј.“ За овај узрок потезао ме је више од мјесец дана, само да би ме речени Мојсеј увјеничао да останем. Ја му се поклоним и одговорим му: „Ваша Свјетлост! Ја сам привезан с мојим манастиром и вјенчан с њим, како муж са женом, и зато ни под који начин не могу остати.“ У оној сали бијаху ланд-карте; тако ме приведе к једној и упита ме: „Гдје Ваш манастир, и куди појдеш, када тепер војна јест с Турком?“ Ја нађем у ланд-карти Море Адријатическо, понад којијем пружа се Далмација; нађем и Задар и гору (планину) Велебит, под којом лежи манастир Крупа, и покажем му, говорећи да ћу ја ићи кроз Полошју, Лемберг, Кракову, Вијену и Тријест патраг, а не кроз турску земљу, кад се не може, за узрок рата, кроз Црно Море, куда би ми много лакше било и мање трошка стало; и на ово ми ништа не одговори. Упоменути пак Мојсеј, молећи ме сваки дан, бијаше ми додијао, и бија се почео приклањати да останем.

Један дан кажем ја ово моме горе реченоме патриоту Скорићу, ништући од њега совјет: би ли остао или не? А он ми одговори: „Ајде ти носи оне драгоцене веничи у твој манастир, које Далмација нигда није видила. Јер, бијући се у војсци и рату с Турци, и

вдовствујушчаја (епархија) — удова (епархија која остане без епископа); *ујеничати* — наговорити; *ланд-карта* — земалска карта (мапа).

робље турско амо водећи, могао би допијети, и у армади могао би погинути; зато, када се маршира против непријатеља, ваља да обер-фелд-матер напријед носи свети крест пред војском, и да слободни војнике.“ Пит’ сам се ја бојао куге ићи турске лубарде, него ми је жао било, да збрана милостиња моје манастиру без мене не пропадне; зато ме је највише устрашило ићи Скорин, и зато сам се ја разбио, да пропустим ону срећу код принципа Потемкина, која ми бијаше на ноге дошла.

Тако једино моје монашескоје објешчање и љубов к отечеству задржали су ме, те код Потемкина не остадо. Љубов, велим, к отечеству, ће сам био послније гоњен и ненавиђен. Праведно вели, дакле, евангелије да пророк не може ниђе бити бешчестан, осим у свом отечеству. И колико је више злоба човеческа и завист подизала на ме волне, толико сам ја више у оном гоненију био постојанији и непоколебимији, имајући свагда уфање на Бога, крупску Богородицу и царску правицу, којом су правicom сви моји гонитељи, осим једнога, побијеђени. Исти су моји гонитељи већ скоро сви од лица земље истребљени, а мене грјешника Бог јошт у числу живије садржава.

армада — војска; *монашескоје* — монашко (калуђерско); *објешчаније* — обећање, завет; *волне* — валове (таласе); *уфање* — надање; *число* — број.

Повратак из Русије преко Пољске, Беча, Тријеста и Задра у манаотир Крупу.

Плод овога второг онамо путешествија.

Једва послѣје шест недеља добијем пасош од принципа и препоруку на директора од русијске догане, на господина Василија Маклакова, да ме не има на граници визитирати нити дације за венчн црковне узети. Тако се вратим у Новомиргород, и отидем с регистром од венчн пољском директору, да видим шта ће он рећи, и колико ће искати дације за четири сандука књига и венчн. Када виђе директор регистер, учини рачун и каже ми да ће ме сто и педесет цекина холандески стати. Чујући ја то, останем као изумљен, и рекнем му: да оно није роба од трговине, него књиге, одежде и друге венчн црковне, које иду транзит кроз: Полонију и Австрију до Далмације. Овом сам директору понео био њеки дар, по он, као поштен и благородан господин, није примио, него ми је учтиво на њему благодарио, говорећи: „Ја би Вас пропустио без дације; али колико кроз Полонију има принципата, свуда би Вас мучили и питали дацију, ако не би узели од мене цједуљу, да сте платили краљеву дацију овђе на граници.“ Захвалим му на овом извјешчењу и вратим се дома замишљен и скорбан, мислећи: ко

догана — царинарница; *транзит* — транзитом, пролазно; *венч* — ствар; *принципат* — кнежевина; *питали дацију* — тражили царину; *извјешчење* — обавештај; *скорбан* — тужан.

ће дати 150 цекина узлату? Срећом мојом бијаху се намјерили у Миргороду њеки господин Рожаровић, генерал-конзул австријски, тако и генерал-конзул пољскога краљевства, који су стали у Херсону близу Очакова на 30 венецијански миља и који су премјештени били по указу русијске власти, за узрок рата с Турци, у Миргород, ђе сам се с њима добро упознао.

Намислим писати у Варшаву једну пропњу краљу пољскоме Станиславу, тако и његовом секретару, Грку, с којим сам се прије познао, кад сам кроз Варшаву други пут у Русију ишао и кад ми је краљ пасопи за Петрбург дао. Тако отидем реченом пољском конзулу и замолим га, да ми сачини пропњу краљу, које је он и учинио, а ја сам се само на њу потписао. Другу сам пропњу писао по гречески упоменутом секретару, молећи га, да ону моју пропњу вручи истоме своме краљу, и да ми исходатајствује од краља декрет, да ми је слободно проћи кроз његово краљевство без дације. Метнем дакле моју пропњу на краља у писмо секретарево, запечатим и дадем на пошту. Но чекао сам на одговор три мјесца, од првог априла до последњег јунија, и мислио сам већ да га нећу ни добити; ал' јето ти од секретара писма на ме по пошти и једне цједуље, велике као добар длан. На овој цједуљи бијаше печатан орао с једном главом, грб пољског краљевства, и јошт к тому написано словама латинским, по језику пољским, да могу провести моје вешчи

слободне кроз краљевство пољско и све његове принципате без сваке дације и припјатствија, како слѣдујућа пољског краља цједулица гласит.¹

Кад сам получио речени краљев ордин, отишао сам упоменутоме пољском конзулу и благодарно сам му на услуги; тако и пољском директору од дација, коме сам показао речену краљеву заповијед. Када је овај прочитао речену цједулицу, остао је зачуђен и, пољубивши у онај орлић, говорио ми је: „Мој господине добри, овај пут можете ходити када оћете, и не будете платити ништа дације.“

Веће сам био сасвијем спреман, и ништа ми не манкаше него кочијаш, који ће ми коње од моје кароце гонити. За оне друге моје вешчи погоднио сам био једног фурмана Пољака са три коња, и то од Миргорода до Лемберга за 50 златније холандеза; по јеву биједе, не могу наћи човека за моју кочију сигурна, долазећи ми на памет први мој кочијаш и дјак. Руског би поданика могао наћи, по закону русијскије цара не даду извести преко границе њновог човека; а тајно, то јест крадом, било би доста слугу, који би желели са мном поћи; али се не смије ризикати, зашто, кад би се сјетили и то би се дознало, стигла би ме писма и палози, и до Беча када би допрео; и послѣје би ме могли

¹ Види на крају свеса, у „Прилозима,“ бр. 7.

припјатствије (препјатствије) — препрека; *ордин* — наредба; *манкати* — недостајати; *фурман* — возар; *холандез* — холандски дукат.

послати Руси у Сибирiju, ђено се живи од саме рибе и месом разније звериња и ђено се јевтино носе лијени ђурци од приије и бијелије вукова, лисца, собоља и медиједа, које нијесам ја имао жељу у Сибирiji носити.

Бијаше онђе на граници [у] Гуљајпољу [или] Золотопољу један мој патриот и јеромонах Партеније Берин, кога је из манастира Крке повео са собом у Русију архимандрит Симеон Ивковић, али га је послије преварио и оставио у Влашкој, а сам се њекако увукао у Русију. Овај сирома мој патриот, када је послије њега дошао на границу русијску, нијесу га хотјели Руси унутра пропустити, како ни мене, да не буде дошла у Кијево императрица Екатарина и да нијесам њеколико мјесеци одао по Пољској око границе руске до Кијева близу Миргорода. Овај јеромонах често долазаше мени у Золотопоље, за виђети се и разговарати се са мном. Видећи ја да не има ниђе ништа, да му унутра у Русију не даду, а да се у своје отечество не има с чим вратити, размислим да га узмем са собом, и рекнем му да иде са мном до Далмације, у мојој кароци и на мом тропику, додајући му: ако мене стигне на путу смрт, да ме погребе, а вешчи у Далмацију отвезе и раздијели у свом и у мом манастиру; ако ли би се пак он преставио, а оно ја ћу га погребети, а не Жиди, као што су њекога покојнога архимандрита Георгија Маркичевића, из манастира Паптровича, од Праскви-

собољ — самур; *Золотопоље* (Златопоље) — у кијев. губери.

це, погребли. Објећа се мој патриот мени, и дјело утврдимо; тако сам нашао једног, кога сам желио, друга.

Но што ћу без кочијаша? Наручујем господи и пријатељем за каквог слободна човека, који би ми коње управљао до Тријеста, за плаћу коју му драго, по забадава. Најпосле случи се да нађем једног старца родом Каравлаа, а именом Васиљ, величином и возрастом гиганта, који је много љета служио у русијској служби и јубилиро, то јест узео оставку од службе као поручник, то јест фебрих. Овај имађаше намјереније и жељу поћи у Крф на поклоненије светитељу Спиридону; тако њега погодим и узмем да ми управља коње и да ме вози до Тријеста на мој трошак, а нијесам ја знао да биједни онај старац бијаше бијесом мучим, а сувише пијаница жестока. Ће би се дочепео вина или ракије, нио би као гуштер, а када би се опио, извратио би њекакве црљене очи, као љут лав, и нико му онда не би смιο ријечи проговорити, занто би нама' полетно човјеку, да га удави. Кад сам већ ушао био у Полонију и сазнао му ћуд и нарав, плаћао сам му и слао га да иде с Богом, а да ћу Пољака узети за кочијаша од града до града; по јево јада и биједе, неће да одлази ни по што, колико да је он мени господар, а ја њему слуга, а бојао сам се да ме његођ на конаку не задави. Тако сам га морао трпјети и велики стра

поручник — поручник; *фебрих* (нем. *Fähnrich*) — заставник, подофицир који носи официрску униформу.

подносити све до Краковије, ђе сам принуђен био продати и кароцу и коње за малу цијену, а њега оправити с бриком до Беча и Тријеста, као што ћу напријед казати.

Отлучимо се из Новомпргорода за границу на копак у речено Золотопоље 22. јулија 1788. лета, ђе сам уговорио са упоменутим мојим патриотом и јеромонахом, да ме чека. Сву смо ноћ провели, разговарајући се и увјепчавајући га, да са мном пође, зашто ми је био ријеч дао, но не мога га приклонити ни на који уговор, и то ме је било до смрти опечалило. Тако он остане, а ја с мојим кучером узмемо пут преда се и стигнемо 10. септембра благополучно у Броди. — Поваља знати да су у Пољској били многи принципнати и спашлуци, које су све Јевреји под арендом држали, и то на њеколико година, на колико су се, сирјеч, с господари погодили. Ови Јевреји владају тамо тако, како господари: ако је ђегођ мост, а свагда је и преко најмањег поточића, а оно платити ваља мостовоје, то јест што прелазе кочије и коњи; а тај је обичај и у Њемачкој и по Унгарији, за поправљати путове и мостове. Ниђе кроз Пољску, ђе сам показао краљев билет, нијесу ми искали мостовоје, него само на једном мјесту, и то прије него сам стигао у Броди, на границу пољску и австријску, које раздјелује кроз сред града једна мала ријека, ђе Јевреји

брик — поштанска кола; *Броди* — окружно место у северо-источној Галицији (у Аустро-Угарској) на руској граници; *сирјеч* — то јест; *мостовоје* — мостарина.

заступници не вјероваху да ја идем транзит и да је онај билет од краља и републике пољске. Тако, кад сам прешао био мост, уставе ми Евреји које под бриком, која пјаше преда мном, и скупе се около десет око брика; по мој вилени кочијаш скочи, распрека и побаца све Јевреје по земљи, и да буде, Боже сачувај, онај час пјаш, потукао би био све или би ји до смрти излемао, и тако би ја због њега на чудо награнао био. После смо морали ићи онђе близу једном пољском господину, надиратељу оне вароши, који је, кад је видео огу од краља карту, испсовао и изгдно оне Чивуте, што се више могло.

Прођосмо у Бродима границу австријску и морасмо ићи у догану, ђе се дације плаћају. Ја сам имао од конзула цесарскога Розаровића у Новомиргороду пасош, писан по немачки, у коме јавља да ја идем транзит до Тријеста. Но све залуду. Јево ти ми изнова јошт веће биједи и скорби. Извалише из брика у догану све сандуке и два баула и једну канавету са сервизом, то јест сву потребу за кафу, теј или пунч, за 12 персона, распечатнице и све извадише до длаке. Мјере, ишту, и све по дванут премјеравају, а особито сребро и посуде црковне позлаћене. Једва се шест дан сврши мјерење и писање овије вешчи, а ја толико дана у крчми трошим на коње и кучера. Једва ме седми дан пусте; и опет ми је вас дан прошао, док сам сложио књиге

да буде — да је био; баул — кофег (путни); канавета — бочиак (суд за боце); кучер — кочијаш.

и одежде парчеве, да се не ломе. Када они запечаташе сандуке својијем печатом, не даду ји, докле не избројим две хиљаде форинти у депозит; или да опће нађем порука једнога, да ће оне вешчи под њиновим печатом доћи у Тријест, ће је франко порто у оној пијаци. Тешка јада од мене! Ако дадем две хиљаде форинти, мало што више и имам: шта ћу троштити до Тријеста; с чим ли ћу извошника од брика платити. А у Бродима никога не познајем, да се упоручи, будући да су тамо све Јевреји и Ђекоји римљанини, а Срба ниједнога. Молио сам на сваки начин, да ми пусте моје вешчи, по све залуду. Они држе тврдо, а ја јонит тврђе, пријетећи им с цесаром Јосифом II, предобрим и праведним царем. Кад сам видео да ми није фајде, упрегнем коње и, протестирајући да ће ми они морати платити трошак и даугубу, пођем управо у Беч, а оставим им и робу и кочијаша њима. Није насало двије уре, јето ти трчу за мном два катане, говорећи ми да се вратим, да ће ми дати моје вешчи. Ђут сам био, да би се змија од мене отровала, и нијесам се хотно ни по што вратити. Видећи катане да ја све више моје коње гоним, претечу ми пред коње, и увату ји за узде. Сад сам се дакле морао вратити назад у Броди, и ту су ми моје вешчи дали; но морао сам најпосле 100 форинти у

порука (и *упоручити се*) — јемац (и *јемчити*); *франко порто* — слободно пристаниште (где се не наплаћује царина); *извошник* — кочијаш; *римљанини* — човек римског закона (католичке вере); *пасати* — проћи; *ура* — час (сахат).

депозит дати, да ћу ји добити у Тријесту, у догани, који су ми тако пропали ванијек.

Шести дан стигнем у Лемберг. Ту сам нашао онога трговца, ком сам кретио сина, кад сам први пут прошао онуда у Русију, који ме лијено дочека. Из Лемберга осми дан стигнем у Кракову. Овај је град много већи од Варшаве, али је посве стар, и домови приближују се већ паденију. На страни австријској има неколико трговаца, богати Цинцара, који држе једну капелу, како и они у Лембергу цркву, што им је допустио блажени Јосиф II цесар. Овђе сам се растао с мојим коњма, кароцом и више реченијем слугом, и погодио ланд-кучера за пет цеклина до Беча. У друштву смо били нас четворица: ја, један Француз, њеки Николето де Кагњар, који казивање да је син секретара краљева францускије Лудовика XVI; била су с нама јошг два пољска официра од лајб-гарде цесара Јосифа.

Од Кракове до Беча путовали смо 12 дана, и дошли смо 30. октобра овамо. На путу у једној крчми у Пемској видно сам једнога старца од 130 љета, и с њиме сам се разговарао, него сам морао викати, зашто је био мало глув. Он имађаше пет синова, мало млађије од њега, и два најстарија носјаху бијеле браде до појаса, како је обичај и по Турској; а Пери и Срби, то је све један славенски народ.

Кракова (Krakow) — главно место у великој војводини краковској (сад у краљ. Галицији), некада и престоница пољске краљевине; *лајб-гарда* — гарда (телесна стража); *Пемска* — по немачком (од Böhmien) Чешка; *Пери* (я. *Бери*) — Чеси.

У Бечу ја и упоменути Николето де Кар-
птар нађемо заједно у кући кватир, ће смо
живили уједно седам мјесеци. Нама' сам по-
шао у догану (маут), ће сам нашао моје ве-
шчи и виленог мога извошчика. Ту отпу-
стим Пољака, а нађем Нијемца до Тријеста,
и погодим га за 35 кремницера, кога послѣје
оправим с упоменутиим мојим слугом Васиљем
и с писмом на старога конте Зоана Војино-
вића, да овај прими од Нијемца робу и да
га плати, а да нађе прилику за Корф и упутн
по мору мог виленог извошчика, који није
хотно више мислити о светоме Спиридону,
него је по Тријесту пјанствовао, докле му је
било новаца. Казивали су ми у Тријесту да
би се онако пјан често свукао го, као од
мајке рођен, и скакао по Тријесту, страшећи
обноћ челяд. Најпослије га је морала поли-
ција затворити у пржун, кога је двалут про-
ваљивао и на двор излазио, скачући по Трије-
сту као бесомушчен. Пасоша из Русије није
имао, јер га је изгубио; зато су питали Воји-
новића, од куда је у Тријест дошао. Овај је
казао да је дошао из Русије, и тако га је
полиција отвела под стражом у Беч, русиј-
ском министру принципу Галицину, и Бог зна
гдје се послѣје станио.

Ја сам провео у Бечу сву зиму, која је
зима онда врло жестока била. Онога года

кремницер — лукат (кремнички), тако назван по ковници
у Кремницу (главно рударско место у Угарској); *конте* — кнез;
Зоане (по млетачком м. Giovanni) — Јован; *пржун* (од тал. pri-
gione) — затвор, тамница; *на двор* — „на поље.“

узеше Руси од Турака Очаков 6. децембра уочи светог Николе 1788. Овај град лежи на једном бријегу покрај Црног Мора според фортицом Кимбуром, од стране татарске, која је припала Русији 1783. года. Очаков је град повећи од Задра и посве тврд, у коме сам ја пробавио 12 дана 1784., док је капетан накрцао (то ће рећи натоварио) у корабаљ шпешницу за Александрију, с којим сам се ја увезао у Херзону за Цариград истогa года. Оне зиме, кад сам ја био у Бечу, било се све море около Венеције поледило, и народ је из Италије уносио трговину по леду, идући у Венецију без дације.

Ја сам се био разболио у Бечу, и не имајући слуге, а не знајући језика њемачког, Бог зна шта би од мене било, да ми не буде Бог послао оног горе реченог Француза, који ме шест недеља у мојој болести служио и у дуге оне ноћи по три пута обноћ, сирома, устајао и пећ ложио. Овај ме је човек тако уердно послужио, зар да ми је био брат, мати или сестра, не би могао боље учинити. Он је имао до 24 лета и знаћаше језике: талијански, енглески, њемачки, а Француз и јест. Називање да је изишао из Париза, за виђети сву Јевропу, и био је у Лондону, Шпанији, Риму, Италији, Неаљу, Швајцерској, Прајској, Шведској, Денемарку, Русији, Австрији, Полонији, и да се није била огласила с Турци и с цесаром и Русијом војна, отишао би био чак у Цариград. Он је био из Варшаве дошао

Очаков — види 103. стр. I. св.; *фортица* (тал. *fortezza*) — тврдиња; *Денемарк* (нем. *Dänemark*) — Данска.

у Краков, а ја из Русије, ће смо се упознали и заједно у Беч дошли. Оно седам мјесеци, докле смо заједно стојали, ништа друго не чињаше, него дан и ноћ непрестано писаше; карата написаније имађаше пун један баулић, а аљине држаше у једној ваљижки од коже. Он имађаше много новаца, и кад би ишли на шпацир по Бечу, давао би сиромасом по форингу, а женама и дјечи по два и по три форинта. У цркву нигда ходио није, зато [сам] га ја често импроверавао. Кад би сјели за објед или за вечеру, нигда се не би прекрстио по своме закону, а све евангелије, апостол и библију знадјаше на изузет толковати. Много би се дишпугали о закону; но он, колико сам га могао искусити, не вјероване ништа. Често би му ја рекао:

— Када тако мислиш и говориш, зашто дајеш онолику милостињу сиромасом? — А он би ми одговорио:

— Судбина је мени дала богаство, а оним сиромаштво; а закон ме наравни обвезује, да биједном, себи подобном, помогнем.

Ја сам га почитовао много за његово чело-вјекољубије, и ваља да бијаше фармазон и атеиста, нови философ, за које сам га много укоравао. Мислим да иђаше по свијету само зато, да види и опише градове и тврдиње, као инжинир, зашто се оне године у Францији истом бијаше почела смутња и револуција, како

баулић — мали ковчег (путни); *ваљижа* — путна торба; *импроверавао* — прекоравао; *наравни* — природни; *атеиста* — безбожник; *нови философ* — присталица (онда нове) француске философије XVIII века.

би лакше могли Французи прождријети сву Јевропу. — Овај је младић отишао из Беча у Клагенфурт, а ја сам остао у Бечу.

Овде сам окувао онај горе напоменути крст од 12 празника у сребро филдиграно, у коме је част свјатаго и животворјашчаго древа, коју ми је даровао горе именовати Авраам патријарх јерусалимски. Овај је крст украшен с различитијем камењем: рубини, смарагди и 48 дијаманта, и важи тежином 5 фунти; у велике празнике стоји на столи, на светој трапези, у манастиру Крупн. Овом подобан имам један мали крст од емалта, који на прима носим у дане празничне, и који је рукодјелијем подобан великому крсту, зашто ји је један златар у Бечу Пемак окривао, како сам ја дао десен (план).

Стојећи ја толико мјесеци у Бечу, и мислећи свагда које добро учинити моме манастиру и отечеству, дође ми на помет како се из личке регименте, од ловиначке кумпаније, населило од толико година 25 фамилија с благом: говедама, коњма, овцама и козама, покрај гаја мога манастира Крупе; како сваке године и зиме силазе толике младе реченога блага, и по четири мјесеца пасу по гају, сијеку гору сваку, а сувине растиће дебеле, за зимне стајбине себи и марви својој; и како

Клагенфурт (нем.) — Целовац, град у Крањској; *крст од 12 празника* — види стр. 151. св. I.; *Авраам патријарх* — види стр. 139.—142. св. I.; *столи* — стола (скупоцена црквена тканина); *емалт* — емал; *Пемак* — Чех; *десен* — цртеж; *регименти* (пук) и *кумпанија* (чета) — делови негдашње војне границе; *Ловинац* — село у жупанији личко-крбавској; *благо* — стока.

стоје близо манастира и речнога гаја. Често су нам украли кога вола или краву или које друго живинце. Особито паде ми на ум, кад сам био дјакон у году 1776., мјесеца јануара, пошље игуман крупски Сава Бједов мене и монаха Кирила Драгона, родом из Корбаве, да речемо упоменутим из Ловница чобаном (пастиром), да испред манастира и винограда изјаве овце и козе, да нам не чине толике штете. Одемо ми тамо, а кад приступимо неком пастиру Виду Блажевићу, који носјаше мушкет (малу пушку) и сјекиру, како и сви пастори ловиначки, за сјећи марви својој гору манастирску, рекнемо му да нас је послао игуман, казати им да изрену речено своје благо из штета манастирскије. Онај Блажевић не одговори ништа, него тај минут запали из мушкета у нас, и погодил реченога монаха Драгона с двије балоте, које су попрлијеко кроз прсн (груди) прошле; и куда су ушле и изишле, онде су четири ране остале. Падне човек, и удари му крв на уста и на нос; а Блажевић и друга тројица с њиме побјегоше. Имао сам фацолет, који сам изрезао, ченове од њега начинио и затискивао оне ране. Таки долећеше и момци наши из манастира, и тако смо одијели рањеника у манастир, у једну собу. Ту му дозовемо из Ервеника љекара Миланшина, старога Балаћа, који му привије ране, но будући да је био стар и да су му дрктале

Корбава — Крбава, крај у Хрватској (у жупанији личко-кравској); *изрену* (м. из-жену) — изагнају, истерају; *балота* — зрно (куршум); *фацолет* — рубан (марам); *Ервеник* (*Равник*?) — село у Далмацији, у котару бенковачком.

руке, зато сам се ја паодно и дан и ноћ при рањеноме моме саврснику и дјетинства мога љубезноме брату, и превијао му ране. Прва рана бијаше на сред груди међу сисама, и када су се разагњиле ране, умећући у исто ја витиље, виђела се унутра цигерница и срце, које није било покварено од олова. Нико није ни у сну мислио да ће овај човек остати жив, но он оста, исцјели се, и послѣје три мјесеца диже се из постеље, но ва вијеки се тужаше, када је вријеме јужно, да га боли и да ће му од тога бити смрт, како што се и представило на парохџи биљанској года 1793.

Пишем, дакле, из Беча игуману у Крупу, да ми пошаље преко Госпића по пошти све карте од публичније принциповије штимадура, који су штимавали исјечену гору од Ловинчана по гају и около манастира, које сам и примио. Тако представим умилну прошњу на њемачком језику Јего императорскому величеству и неумрломе цесару Јосифу II на велики римски четвртак, кога сам чекао у сали, ђе су га чекали и сви министри његови и инострани посланици, док није изишао по мисл и по умивенију нога из придворне капеле своје. Кад је изишао одавде, бијаше му с десне стране принцеза, најпрва супруга садашњег

Биљани — село у котару бенковачком (види 52. стр. св. 1.); *публични* — јавни, државни; *принципов* — кнежев, тј. млетачки; *штимадур* (и *штиматур*) — проценитељ (чиновник који цени количину штете од погарица и другог квара); *штимавати* — ценити, процењивати; *Јего* (имп. велич.) — Његово (царско величанство); *мисл* — (католичка) служба божја; *умивеније нога* — обичај који се врши (по јеванђелском примеру) на велики четвртак у католичким земљама.

цара Франца, а с лијеве исти император Франц. Сва ова три пресвијетла лица ишла су редом унаоколо, и министри поздрављали су јн с великим поклоном, с којима би цесар по њеко-лико ријечи проговорио. Ја сам најкрајњи до врата стајао и ову церемонију гледао, док није цесар по милости својој и к мени нај-послије приступио. Ја му се поклоним и моју прошњу с картама пружим, које он у пресвијетле царске руке прими. Послије уђе у свој кабинет, а ми сваки себи.

Ја сам у прошњи описао цару историју сву и нашу биједу и штету, коју нам чине сваке зиме његови поданици, горе упоменути Ловинчани, просећи да би благоизвољно својом царском милости учинити крупним пустињском суд и правицу, да прво: даде заповијед личној регименти, да дигне од нашега гаја Ловинчане; друго, да заповједи да се плати по пштинама исјечена гора у гају манастирскоме. Прођу посни дани, и дође римско Воскресеније, а ја умишљах да послјије осам дана опет пођем цесару, за примити од њега царску отлуку.

Други дан по Воскресенију пукне глас по Бечу, свим жалостан, да се цесар јако разболно и да је већ на концу живота. По цијелом Бечу зазвоне звона по црквама, и стану се молити Богу за његово здравље. И ја сам се с усрдијем Богу молио, да га јоште поживи, будући да је био цар милостив и сваком праведан, а особито што је дозвољно у Бечу,

прошња — прозба, молба; по пштинама — по проценама.

и по многијем градовима своје империје, на-
шему грчком закону толеранцију и цркве да
се граде; како што и садашњи наши премни-
лостиви цесар и отац Франц чини, подражава-
јући и сљедујући стопама пресвијетлога свога
стрица, који све вјерне поданике свог престола
једнако љуби и под покровитељство своје прима.

Већ дође пролеће, а ја никаква одговора
од цесара не примим, а једва сам чекао час,
да се од Беча отлучим и да у Далмацију
пођем. Намислим, дакле, да идем у царску
канцеларију, и да питам је ли дошла моја
прошња. Што намислим, то и учиним; отидем
тамо и запитам за ту моју прошњу. Бивши ту
њеким господином запита ме, у који сам дан предао
цару молбу. Кажем ја: у тај и тај дан мјесеца,
а он узме један велики либар, стане премеш-
ћати лист по лист, и нађе ону нумеру. Мало
поћути, а послѣје ми каже да је моја прошња
у принципа Адека; него да идем к њему, да
ће ми исти казати шта је цар отредио. Даду ми
такође једног полицаја, који ме отведе преко
Бурга на другу страну царског двора, ће ста-
јаше речени принцип Адек. Ту нађем најприје
његовог ађутанта, који ме своме господину
пристави. Лијепо ме је принцип дочекао и при-
мно, и као добри старац посадио ме је поред
себе на канапету. Ту сам се с њиме више од
пол часа разговарао по талијански; најпослије

толеранција — трпљивост (верска); *отлучити се* — оду-
чити се, одвојити се, крепути с кога места; *либар* — књига
(овде „деловодни протокол“); *Бург* — „замак“, царски двор у
Бечу; *приставити* — „представити“, приказати.

ми је казао да је молба моја послана у Загреб на генерал-команду и на регименту личку, с царском заповијешћу, у Госпић, да се та ствар развиди и манастиру Крупи штета наплати. На то му ја благодарим и отидем.

Но истом послвије неколико неђеља, кад сам већ отишао био из Беча и у манастиру Крупи био, пише ми из Обровца капетан и супра-интендент од Крајине Данеж, садашњи генерал-бригадир, да му је из Госпића писао регимент, да у тај и тај дан оће послати из регименте два штиматура у Крупу, да нађу и да прештимају изновице гај и штету манастирску, и да му ја извадим од генерала Диједа у Задру декрет и заповијед, да се море састати у Крупи с цесарскијем официри и штимадурн. Ја сам отишао у Задар и декрет му извадио, још к тому писао игуману, како ји треба дочекати, јер сам из Задра другим послом, као што ће се у напредак видети, пошао у Венецију.

Међу тијем временом престави се блажене памјати цар Јосиф II, и тако регимента заборави његову заповијед. Намјесто Јосифа ступи на престол блажене памјати цар Леополд, кому је био дошао Фердинанд краљ и краљица неаполитанска, родна сестра Леополдова, гратулирати престо и сожалити се о смрти Јосифовој. По поврашченију ови пратио

Обровци — у бенковачком котару; *супра-интендент* — врховни интендант (надзорник); *памјат* — спомен; *Леополд II.* — трећи син цара Јосифа и карице Марије Терезије, рођен г. 1747., владао од смрти Јосифа II. (9. фебр. 1790.) до 19. фебр. 1792.; *гратулирати* — честитати; *поврашченије* — повратак.

је исти цар Леополд из Беча до Тријеста свога зета и сестру. То је било года 1791., кад сам се и ја налазио у Тријесту. Овом приликом повторим цесару Леополду моју прошњу с копијом од инстанције, дане цесару Јосифу. Он је примио, прочатно и у деп метнуо, а мени одговорио да ће ми учинити правуцу. Врати се затим из Тријеста у Беч, и даде нама' заповијед регименту личкој, да се плати штета манастира Крупе. Но регимента личка бранећи своје Ловинчане, а ја бивши тамо и амо, калуђери пак у манастиру не старајући се о овој ствари, тако то остари и остане; но ја сам Ловинчане послѣе чинио код регименте дигнути из гаја манастирскога. — Но дај да се на конач наше повијести вратимо.

Маија 26. года 1789. отлучим се из Беча за Тријест, ђе сам морао платити трошак за мештре, што су крпили пржун, провањени по два три пута од мога вишенога и горе реченога извопчика. Из Тријеста мислио сам по суву доћи у мој манастир Крупу, али није било могуће преко Велебита и планина доијети оне вешчи без штете, а бојао сам се и разбојника: тако сам морао по мору ићи. Јунија 21. истог года стигнем благополучно у Задар, ђе нађем за пароха светог Илије једног јеромонаха из манастира Крке, именем Саватије Тртица, из Бювичина села рођен, који бијаше у то исто вријеме у свадњи са старјешином свога манастира, упоменутих ар-

инстанција — прозба, молба; *мештар* — мајстор (зидар); *Бювичино село* — у бенков. котару; *благополучно* — срећно.

химандритом и викаријом Скопичем. Ова свадња прије мени није познана била, докле ми није исти јеромонах казао, послвије кад ме је силом довукао у Задру к себи на квартир, с мојијем венчима, што би ја на празник свети апостола и на светог пророка Илију саборно с њима служио, у дмитри, како је у Русији обичај и како је у мојој от патријарха патенти, такође у онцијем златотканијем ризама, које је јошт већма подигнуло на њев против мене реченога викарија, — нама' сам познао његову хитрост и лицемјерну са мном љубов, будући се он до мало дана помири са својим от манастира старјенином и викаријом, и сајузе се оба против мене и моје чести архимандритске.

Послије него смѡ свјатченодјејствовали саборно у Задру на горе речена два празника дошло је из манастира Крупе шест моје браће калуђера и мој синовац, поп Пантелејмон Зелић од Жегара, и Крупе канетал Тома Радосавић, и њеколико другије чесније персоне. Дигну ме с робом и спроводе ме од Задра до манастира, ће су ме дочекала браћа славно по обичају Светогораца, када им се враћа који брат из свијета у манастир с пуном торбом. Овде сам отпочивао више од два мјесеца од труда и тако дугога пута. Послије него су примила браћа моја Крупљани донешене драгоцене венчи из Русије, искао сам ерцевуду,

што би ја — да бих; дмитра — митра, владичанска кана; свјатченодјејствовали — служили божју службу; браћа — манастирска („братија“); ерцевуда (тал. ricevuta) — признаница.

коју ми је игуман Сава Бједов дао с печатом манастирскијем, и која ми је послѣје код гуверна цесарског у девет година служила; од које прилажем овде копију, која овако гласи.¹⁾

Ја не препишем овђе ове ерцевуде, за похвалити се пред свијетом, — сохрани Боже! — и помислити вострубити и уподобити се фарисеју, но јединствено, да би се оправдао пред свијетом од лажније клевета мога једнога непријатеља, које су лажни послѣје и до саме Русије, у Петрбург, достигле, да сам ја све испрошене и добијене вепичи у Русији употребно за саму своју потребу, и што још горе, да су у Тријесту све продате, а не у Далмацију донешене у манастир Крупу, како послѣје неколико година мало њеко число неблагодарне моје браће Крупљана смислише атакирати мене при австријској гувернији, да им рачун дадем и од последње цате, колико да су ми што у руке дали и коју крајцару на трошак спремили, када сам оба пута у Русију ходио; као и да им нијесам показао књигу от свјатјејшег синода, који ми је дао рока само три мјесеца да могу у Русији просити, и то за мој трошак, а не за манастир Крупу. Но како су право радили, онако су и правичу код гуверније добили и срамотни

¹⁾ Види на крају списа, у „Прилозима“, бр. 8.

гуверно (даље: *гувернија*) — влада, владавина; *за похвалити се* — да бих се похвалио; *вострубити* — разгласити, трубом обзнанити; *уподобити се* — изчинити се сличан; *число* — број; *атакирити* — напасти; *цата* (рус.) — потура, повичи (мали сребрни новац); *рок* — рок, термин.

при царској власти и пред свијетом остали; но да им Господ Бог опрости!

Три сандука упоменути вешчи јесу до-
нешене у манастир Крпу, а четврту бија
оставио у подруму упоменутога домаћина, Са-
ватије Васиљевича, који при себи от исте
своје потребе држаше кључ, мислећи ја, с
временом и улученом приликом из Задра,
послати њеке окруте златоткане у манастир
Крку, упоменутоме архимандриту и викарију
Скочићу на дар, расућујући ја, када ово прими
од мога труда, да ће се онда приклонити к
миру и љубови; тако и у манастир Драгович,
и у њеке градове: Задар, Скрадин, Шибеник,
Дрниш; најпосле, и у њеке цркве сиро-
машније села, да се и оне спомену да су
имале једнога у Далмацији човека и патри-
ота, који је љубио своје отечество и желио
вооштите свијем помоћи и све обдарити; и
да спомињу оне ктиторе и приложнике, који
су исте вешчи у Русији мени подарили и по-
вјеровали. Но дјаво, супостат рода човеческог,
употреби себи сосуд, чрез зла и невјерна чо-
века, и покраде из упоменутог сандука то-
лике окруте, без да је разбио двоја врата — а
кључеви били у домаћина — и без да разбије
сандук, од кога су два кључа мени у цену
ону поћ била. — Упоменути је парох лежао
у једној, а ја у другој соби, а у трећој ње-
гове двије слуге. Ово се догодило у почетку
мјесеца октобра 1789. године. Ко је био тај,

супостат — непријатељ, противник; *сосуд* — суд, оруђе;
чрез — кроз, преко; *тај* — крадљивац, луневж.

Бог зна! Сумња је била на домаћина. Но открио се и показао послѣ осам мјесеци лупеж, зар да не поманка Христова ријеч: „Ничтоже сокровено, јеже не откријетсја, и тајно јеже во јавленије не придет.“

Истог мјесеца пођем у Венецију, за њеку корист и напредак мога манастира, приказати се принципу и просити од њега какво познање за моје услуге и вјерност, коју сам республички венецијанској учинио године 1778.; а при том и благодарити њекој господи и пријатељима, како и митрополиту филаделфијском, упоменутом Кутовали. Бавно сам се у Венецији осам мјесеци. Док сам ја ту био, учини Бог и крупска Богородица чудо и покаже ко је оне вешчи из сандука покрао. Упали се, сирјеч, она парохова кућа, одакле су вешчи моје покрадене, њекако пред подне, и изгори све; само су отели од огња њешто парохове робе, с којом се робом нашла и књига велика, библија, и под шкала[ма] у лугу ерма од злата и сребра, што је било на овије фелоније и ештрихиљи златотканије. Оне покрадене вешчи јесу биле сакривене под шкалама от дрвета, одздол фодратијем, и ту су стајале осам мјесеци, докле нијесу изгорјеле. Тако нити се с овијем украденијем књигама и ризама ползовао онај тат и разбојник, нити они манастири и цркве, ђе су биле од мене

поманкати — нестати, изостати (зар да не поманка Хр. р. -- зар да се потврди Хр. р.); *Ничтоже сокровено, ј. не о., и т., ј. в. ј. не пр.* — „Нема ничога сакривеног што се неће открити, ни тајног што неће изићи на јавност“; *луг* — пенео; *фодрате* (шкале) — постављене (с доње стране даском обложене).

намијењене. Но поред свега тога узео сам послије по један златни окрут из мога манастира, и послао сам у горе речена два манастира, Крку и Драгович.

По другом мојем поврашченији из Русије љуто гоненије от свегдашњег ми злотвора генерал-викарија у Далмацији, архимандрита Скочића.

У Венецији изиђе ми од принципа декрет у мјесецу маију 1790. године, који ми вручи мој адвокат и властелин Анзоло Марија Пријули, говорећи ми да отнесем у Задар провектор-генералу от Далмације и Албаније, гувернатору Анђелу Диједу, да он нађе и објави сенату, што је право, да ми республика даде награжденије за моје услуге.

Прије мога отлученија из Венеције за Далмацију донесе моја несрећа реченога архимандрита и викарија у Венецију. Оно вече, кад сам се намјеравао из Венеције отлучити, поћем поздравити мога пријатеља Јоана Јововича Стратимировича, који ми говори: »Ајдемо отићи часом до сјор-Гаврила Петровића.« Ја му одговорим да сам био већ и поздравно се с Петровићем по обједу. На то ме стане пити Јововић молити, да му учиним друштво и љубов, и да с њим поћем. Бијаше већ ура ноћи; и, не могући му се извући из ха-

декрет — наредба, заповест; *вручити* — предати (у руке); *Анзоло* — по млетачком изговору м. Анђело; *провектор-генерал* — главни управник (губернатор); *Албанија* — Вока Которска; *сјор (ијор)* — господар, господин.

тара, пођем. Ја нијесам знао узрока, зашто он мене зове; нит' ми је он казао, докле нијесмо дошли пред врата Петровића. Кад станемо ту, почне он мени казивати како су се договорили он, Гавра Петровић, Мата Липовац и њеки властелин Дона, Скочића пријатељ, да нас помире. Јошт ми к тому каже да ћемо наћи код Гавре: Липовца, Дону и Скочића, говорећи ми: „Ваља да се помирите.“ Ја му на то одговорим: „Драговољно; ја се нијесам нигда с њима ни свадно био.“

Куце Јововић у врата, и отворе се. Уђемо ми у собу, и нађемо сва три горе речена сједећа, а Скочића није. Сједнемо и нас двојица; но како се ја спустим, поче ми говорити Дона, тако и Липовац и Петровић, да се помиримо, по с овим уговором, да ја не имам више никада служити у дмитри, нит' носити крста као архимандрит, и да се не имам звати архимандрит крупски, докле је Скочић жив. Но ја свима одговорим да дмитру, крст и титулу архимандритску мени није дао Скочић, него патријарх и митрополит Кутовали; тако мислим, што ми није он дао, не може ми ни узети. Сва су три горе речена, осим једног Јововића, сворцили за угодити Скочићу, да ме свуку с мога чина и карактера, послје толико година него сам га добио мојим услугама у Цариграду, при министру (баиу) венецијанском, горе упоменутоме Августину Гарзони. Скочић је био у

другој соби сакривен, и слушао је наш разговор; а када је видно да се ја пећу отрећи мога чина, зато се није дао међу нама видјети.

Међутим, за не изгубити прилику оно вече у Далмацију поћи, учиним свим онде бившим поклоп, и пођем из собе; а домаћин ме спровођаше до врх скала, говорећи ми плити, боље рећи, пријетећи ми, да послушам њихова совјета, зашто ћу се послѣје кајати. По овѝем ријечма може се сваки досјетити, да је ови господар домаћин знао да ће ме Скочић, ако се не свучем от мога чина, кварелати (оптужити) и облагати код инквизитора од штата, од кога се и сам њихов дука (принцип) бојао и дрктао. Зато родила се ова пословица у Далмацији: „Ко упадне у инквизиторове руке крив, не излази жив; а ко је прав, не излази здрав.“ Прије неколико дана казао сам био моме реченоме адвокату Пријулу да је речени Скочић мој најжешћи непријатељ, који је дошао у Венецију; него да има помњу, да ме не би облагао и оптужио послѣје него се ја отлучим за Далмацију.

Из Венеције сам отишао 10. јунија, и стигао сам благополучно у Далмацију, у Задар, 15. истог мјесеца. Како сам ја изишао из Венеције, нама је речени Скочић пошао и представио инквизитурима жестоку тужбу противо мене, а највише јавније лажни, који је прије био и за ово совјетовао се у теолога

инквизитори од штата — види објашњење на 53 страни ове књиге; *да има помњу* — да зна; *послѣје него* — пошто, кад; *теолог од републике* — државни богослов (знање).

од републике. И будући да теолог није знао да је властелин Пријули мој агент и протектор, који се трећио доћи за своје после реченоме теологу, зато му је казао у разговору да је из Далмације викариј Скочић тужно у инквизитуре једног архимандрита, који је био два пута у Московији, и који је у Задру, када је дошао из Москве, служио како један јепископ с великом помпом. Како је речени мој агент изишао од теолога, тај час ми је писао у Задар, јављајући ми тужбу и совјетујући ме у писму, да се тај час вратим у Венецију, прије него се роди декрет од инквизитурѧ, да ме у Далмацији увате и везана пошаљу у Венецију.

Међутим, како сам дошао у Задар, тако сам предао провeдитор-генералу Анзулу Дигеди дукал, у коме су били сви моји атестати и прошње. Када је генерал све моје карте прочитао, упитао ме је: шта би ја желио, да ми принцип даде за моје услуге. На то му ја одговорим: будући да се мој манастир налази у једној пустињи под планином близу границе (међе) австријске и турске; и будући да нас у манастиру има 12 свештеника, и сви живимо понајвише просећи милостињу у хришћана; зато би желио да нам принцип даде на дан сваком калуђеру по једну либрицу бешкота. А генерал ми одговори: „Ја ћу писати у Венецију да ти даду, док си ти жив, на годину по 45 цекина и једну златну колајну.“

протектор — заштитник; *трефити се* — десити се; *помпа* — сјај, парада; *дукал* — повеља (с лудевим потписом); *атестат* — сведочанство; *либрица бешкота* — фунта пекенимита.

Кому сам одговорно: „Ја сам и с тим задовољан; али, Ваша Ексселенција! када ја умрем, све је умрело; а ја за се не мислим толико, колико за ону моју сиромашну браћу у пустињи; тако да нам дадете сваком по либрицу бешкота. За ту преведрога нашега принципа милост сви би моји калуђери имали вјечну успомену и у напредак показивали вјерност и услугу својој републици; а сувише, што молимо Господа Бога, и што ћемо вавијек и у напредак молити се, за славну републику венецијанску.“ Послије овије мојије ријечи попомисли и рече ми: „Дођи сјутра,“ и да ћу добити одговор.

Поклоним се ја њему и изиђем, и бија намислено дати што на дар провешитор-генералу, за моћи лакше получити што у име вјечнога пензиона за манастир, да ме нечајано не стигне други дан писмо из Венеције од упоменутога мога адвоката Пријули, јављајући ми да ме је оптужио речени викариј у инквизитури од стата. Овај ми је глас срце простријелно, који ми је учинио не мислити више о манастиру и бешкоту, коју би био вјечно у име пензије моме манастиру и обдржао, да сатана не бијаше употребно себи суд чрез упоменутога викарија, кога правда Божија до мало мјесеци днже са земље. Онај час дозвоа сам три адвоката, именем: Григорија Стратига, Стефана Јусту и Антона Ме-

нечајано — неочекивано; *инквизитура од стата* — државна инквизитура (*Consiglio dei Tre*), највиша политичка власт у старим Млецима; *обдржати* (по тал.) — добити.

дици, да ме совјетују, што имам чинити. Кад су ови прочитали писмо, рекоше ми сва три да пођем из Далмације у Тријест, у друго царство, и ондоле да пишем у Венецију реченоме моме агенту Пријулу, да ме брани; зашто ако ме увате, да ћу поћи под земљу у мрачне тавнице до моје смрти. Ја им благодарим на њеном совјету, но рекнем им да ја не идем у туђе царство, него управ у Венецију, ако ме прије не увате, презентати се у персонни инквизитурима од стата; јер да ја пођем сад у друго царство, онда би освједочно лаже мога непријатеља, које је сплео против мене. На то ми они одговоре: или да сам безуман, или да сам се очајао, и да не марим за свој живот.

Нама сам затим писмо послао у Крпу, да дође игуман и њеколико калуђера, и да донесу печат манастирски, да ми учине један атестат од мога у манастиру дјетинства и опхожденија, за моћи се приказати с другим мојим свидјетелствима и пасош, куда сам по свијету и зашто сам ходио. Дође игуман и четири старца, и даду ми атестат; а ја тако после нађем брод за 12 цекина од Задра до Венеције, и трећи дан стигнем у Венецију, а још није био декрет и заповијед на генерал-гувернатора од Далмације изишла, да ме увате и пошљу у Венецију.

Кад сам дошао у Венецију, тресао сам се од страха, да ме жбири не познаду прије

подземне тавнице — пошљу се у I. св. на стр. 67.; *презентати се у персонни* — лично се приказати; *очајати се* — пасти у очајање; *опхожденије* — пошатање; *жбир* — ухода.

него што дођем у дом мога упоменутога агента и пријатеља Пријули. Кад ме је видео овај пријатељ мој, много се обрадовао, говорећи ми: „Сад се не бој; победићеш твога непријатеља, пошто си сам дошао у руке принципове.“ Ту ми је послѣје казао како му је теолог од республике казао да ме је непријатељ оптужио, не знајући да сам ја његов пријатељ и клијент; јошт ми рекне да не идем никуда из његовог дома, докле не видимо што ћемо чинити и који ћемо пут предузети.

Сјутрадан отиде овај мој пријатељ и агент од куће и врати се истом пред ручак. На обједу ми каже да ваља прекопијати по подару под каптанелом све моје карте, атестате и пасоше, и понијети с једном шупљинком (писменом молбом) секретару од инквизитуре, да ји представи истијем. Тако приправимо у три дана све карте, а четврти дан понесемо секретару Бернарду Дизланцони. Овога замолим ја с мојим агентом, да прими ове моје карте и да ји представи инквизитурима од стата. Но овај човек није ћео ни по што примити, говорећи нам да „већ није на вријеме“, а то ће рећи да је прије нас изишла била заповијед, да ме увате. Ево бијесе сада и умложене скорби на скорб, и печали на печал! А сувишне ме стра морно, будући да ме је се-

расказати — испричати; *клијент* — штићеник; *прекопијати по подару* — преписати (коширати) код нотара (бележника); *каптанело* (тал. *capitello*) — тороњ, звоник (овде: на цркви св. Марка, под чијим су кровом биле канцеларије ондашњих бележника); *карте* — хартије (документи); *скорб* — жалост; *печал* — туга.

кретар видно, и карата не примио; мислио сам, дакле, да ће казати да сам дошао у Венецију. Сваки сам час и минут гледао и чекао, кад ће жбири доћи у кућу мога домаћина, да ме поведу у тамнице. Ту сам размишљавао свакојачко и говорио сам у себи: „Остај с Богом, Зелиња дрзновеније и слободно срце; боље ти бијаше гледати из главнице, него ли из тамнице, како ти бијаху совијетовали три горе речена адвоката!“

Видећи они мој господар да сам онај дан весма печалан и да при обједу не могу ни окусити, говори ми: „Мањате алеграменте, нон тема цула,“ то ће рећи: „Једите весело, не бојте се шпшта.“ Мислим ја у себи, а и њему каикем: „Морам се бојати, а сувише, што сада свак знаде за ме; поред тога нијесу примљене моје карте, да развиди принципи и моје разлоге и правцу.“

По обједу пошао је нама' мој агент у једнога инквизитура с мојијем картама дома, који му с мојом срећом бијаше кум његове дјеце, и кога он извијести о свему, како смо ишли секретару и молили га, да прими и представи моје карте инквизитурима, по није хотио. Када је ови инквизитур прочитао моје карте, одговорио је: „Пођите сјутра у 12 часов секретару, примиће он ове карте и представиће исте нама у бусулу (официо њово).“ Сјутрадан, како смо дошли секретару, тај час примио ми је карте и представио инквизиту-

из главнице — из плавине, у слободи, тј. одметнут; *бусула* — суд (инквизиторски); *официо* — канцеларија.

рима, зашто га је онај мога агента кум звао дома и пришаптао му у уво да ји прими. Када је секретар примио моје карте, упитао ме је ће стојим, а бијаше дан суботини, говорећи ми да му се јавим опет у прву будућу суботу, да примим одговор.

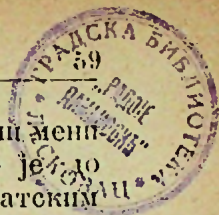
Видјевши ја да су моје карте примљене, свали се с мене оно велико бreme страа, нити сам се више бојао тавнице, пошто ме је већ мој агент у сигурао био, да се могу слободно шетати по пијаци светог Марка и по Венецији, куд ми драго. Шести дан после је пошао сам из куће мога агента, и код грчке [цркве] светог велико[м]ученика Георгија нашао сам код једне Гркиње квартир.

Дође речена субота, и пођем веће сам реченоме секретару Дизланцони, јавити му се, како ми је рекао. Кад сам му дошао, казао ми је да је речене карте представно инквизитурима, али да јошт није никаква одговора примио, него да дођем опет у будућу прву суботу. Тако ми, одлазећу од суботе до суботе сваке, прођу осам субота, то јест два мјесеца, међу којим сам ја временом шетао сваки дан по пијаци и славној Венецији с њекијем мојијем знанци и пријатељи, а сувише с Јовићем. Јошт стајаше у Венецији речени викариј, и с њиме јеромонах Спиридон Сврдлин из манастира Драговића, који бијаше дошао у Венецију. Често смо се виђали у цркви на летургији и вечерњи, или пред црквом, или на пијаци светог Марка; и ће би га гођ

ја српо, наблизу, свагда би му се поклонио и поздравно га, а он би нама' од мене окрепуо главу. Са Сврдлином би се често разговарао и шетао, и свагда би га упитао, што ради господни викариј. Каже ми један дан да га је почела ватати грозница и огањ; зато га пођем један пут посјетити и с њиме се разговорити.

Кад сам дошао к њему у собу, пошао сам му к руци, како старијему и викарију митрополитову, но није ми је дао пољубити, већ ме је чинио сјести. Ту сам почео говорити, да сам дошао питати проштења, ако сам га у чему увриједио, молећи га, да ми два сама један другом измијечимо ране, и да је љепше да се ми два између себе погодимо и помиримо, будући да смо духовна лица, него да нас мирски људи и трговци мире. Затим упитам овијем ријечма: »Нажите ми за љубов Божију, шта сам ја Вам учинио, да ме у толико година ненавидите и да ме из мога отчества и пострига отрипете. Кад сам последњи пут пошао у Русију, чинио је Ђурић, а и ја сам се на пошти из Венеције у Задар вратио, само да дођем к Вама у Њрку, и да се помиримо. Из Задра сам Вам писао онда умилну књигу, коју Вам је спроводио Ваш и мој пријатељ Стефан Ђурић, у којој сам припадао к Вама, ако сам Вас и у чем увриједио, и као човјек сагријешно, да ме примите као чадолубиви отац сина свога погинушег;

цитати проштење — молити за опроштај; *отринути* — одгурнути, одбити; *књига* — писмо; *погибиј* — изгубљени.

а Ви се нијесте удостојили одговорити ни мени ни Бурићу. Него ајдете, да на све што је до сада било заборавимо, и с нашим братским миром и љубавију сатани главу сатremo, да нам се свијет, пријатељи и непријатељи не ругају. Ја ћу Вас ва вијекни почитовати за старијега архимандрита, а сувнише викарија; свагда ћу вам десну давати и на сваком мјесту чест носити: само ви мене оставите у миру и моме карактеру у манастиру. А како би лијено било, да се сада помиримо, да се по Венецији заједно пошпамирамо, и да заједно у Далмацију пођемо, а када би нас народ видео у миру, све би хакуле простога народа улегле; наши би се пријатељи веселили, а непријатељи постиђени, и они који међу нама смутњу сију и ватру поджигу.“

Представљао сам му пред очи и многе друге разговоре, које би могле бити много полезне нашем отечеству, и више сам од пола часа овај разговор [продужио] с највећом умилностију и понизностију, да би га приклонио к миру; но он ништа више није одговорио, него само ове ријечи: „Видићемо ко је шуша, ко ли вук!“ а со тим је рекао да је он јак како вук, и да ће мене, како нејаку шушу, то јест козу, прождријети. За тим му се ја поклоним и отидем.

Кад сам казао Јововичу, Петровићу, Липовцу, да сам био код викарија, зачудили су се, да сам се могао приклонити к њему по-

Хакула (по млет. *ciacula* од тал. *chiachela*, прав. *chiachiera*) — бласетање, хакање.

слије него ме је оптужио, а не знајући зашто, осим јединственог узрока, што сам у Цариграду постао архимандритом, и што сам у дмитри служио, коју, да хотјаше са мношћом бити у миру и љубави, могао је и он лако добити; у чему би му ја срцем и душом и самим дјелом помогао и поревновао, за благополучије нашег отечества и народа благочестија нашег. Но он се, спрема, бијаше савим опширо тичеславијем, и не хотјаше, а и не могао је, виђети да се у Далмацији неком другом духовном лицу носи чест, него само једноме њему.

У девету суботу пођем секретару, но не нађем никаква одговора. Упитам ја њега, би ли могао отићи до Тријеста, имајући неког важног посла. Одговори ми да могу слободно поћи, но да се нађем у идућу суботу код њега. Тако одем у Тријест, свршио мој посао, и у шест дана вратим се натраг у Венецију. Видећи горе речени викариј да ја не одо у тамнице, за што је највише дошао био из Далмације у Венецију, отлучи се прије мене из Венеције натраг, сврати се у Задар, и ту је код провектора, реченог генерала, сплео нове лажни и клевете на мене, објављујући му како ме је тужио у Венецији, коју ћу тужбу ниже овђе приложити.

Ја сам се морао сваке суботе приказивати реченоме секретару, и један дан, послје три мјесеца, чекајући непрестано резолуцију,

поревновати — потрудити се; *благополучије* — срећа; *благочестије* — вера (права); *тичеславије* — славољубље.

истом сједо на објед и узе ложицу у руку, ето ти! куцну њеко у моја врата. Јавим се ја, а оно уђе човек, и даде ми један булетин, који ми бијаше послан од упоменутога секретара Дизланциона, писан овако по талијански:

Господин абат Зелич! У 20 ури по полдне пошљите у бусулу (суд) Вашег адвоката, и остајем у крајњем прештимању и почитању

Дизланциони, секретар.

Кад сам ово прочитао, одговорно сам његову камеријеру, да поздрави господина секретара, и да му каже да ће бити служен.

Прочитавши ја речени булетин, послао сам га они час по моме дјаку истоме моме адвокату. Никад ми није слађи објед и пријатнији био, него они дан, и учинило ми се као да се свали с мене тегоћа, која ме је тако притискивала, као да се сва Венеција била на-товарила на мој врат. Јер није шала живљети три мјесеца вабијек у некој мисли и страу, и чекати каква ће сентенција изићи од оне страшније инквизитура; и нећу ли доћи у тамнице, под земљом, у којије тавницама мој први сосјед протопоп Курића четрдесет година живио и невинно страдао, као што су и други многи.

По полдне око 4 часа отиде мој адвокат у бусулу (официју) инквизитурѧ, и ту су му вратили све моје карте, које сам био инкви-

ложница — лажица, жлица, ожица; *булетин* — писамце; *20 ури* — 20 часова (по старој подели времена на 24 часа); *прештимање* — поштовање; *камеријер* — служитељ; *сентенција* — пресуда; *Курића* — може бити: *Кураић*?

зитури представно, и казали су му да представим само копије и да дођем у суботу секретару, да ми даде одговор. Ове сам карте ја јошт прије прекопирао био и код себе држао; зато сам тако с мојијем адвокатом Пријули однео истоме секретару и дао му у руке, који ми је овако почео по талијански говорити: „Господин абат! Принципи је видио Ваше карте и изумињао, тако и тужбе Вашег непријатеља (противника), и није нашао ништа друго, него да је само завист, злоба и клевета. Ви морете поћи слободно у Далмацију, и провектор-генерал имаће од принципа заповијед, да зовне архимандрита Скочића, за учинити међу вама мир. Ви ћете остати у Вашем манастиру, у чести Вашој као архимандрит и старјешина; но дужни сте познати архимандрита Скочића за старјешину и генерал-викарија архиепископа филаделфијског.“ — На то сам му ја и одговорио: „Господине! Ја сам га свагда признавао за такога, зашто ја припознајем свете каноне црквене и декрете краљеве.“

Треће моје љуто гоненије од свегдашњег ми злотвора генерал-викарија архимандрита.

Странствованије у империји австријској, с намјеренијем поћи ће нибуд заточити се на свагда од отечества.

Једва се избавим од ове биједи и од стања толиког у Венецији, и помислим веће да ћу

абат — оват (дрвени чин католички, близак нашем архимандриту); *стане* — стајање, бављење.

наћи у Далмацији, у моме отечеству, какогађ и у моме манастиру, послје толико љета мога по Европи и Азији странствованија мир и почитак. Али — намјесто мира нађем, кад сам се из Венеције у Далмацију вратио, други немир, употребљен од реченога мог заклетога непријатеља, и сметен од лаже с хитростију при упоменутоме генералу, када га је звао да нас помири. Да видимо, дакле, шта је мој супостат учинио, кад је презентао реченоме генералу. Предао му је ову писмену тужбу, коју сам ја с талијанскога језика превео:

Пресвијетли и преузвишени господин проведитор-генерал!

Вјерност и извршеност једнога подложника вјерна јест свагда звало срце и душу од мене Никанора Богуновића, реченога Скочића, архимандрита и генерал-викарија архиепископа филаделфијског у Далмацији, на помњу и услуженије, чекајући у свако вријеме заповијед свога принципа. По такој ревности и умилности узвишеноме принципу, по узроку нијесам поманкао приказати преузвишеној области у Венецији: да јеромонах Герасим Зелић, од манастира Круне, мени подложноме, без приказати својевољне и рђаве мисли, одлучи се пре неколико година од преведре принципове државе, и отиде у Тријест, Москву и Цариград, од куда се врати пуи јаспри, од којије дијел један оставио у Тријесту, а од ствари потребитијех не марећи, и уздржавајући карактер јерископа, који говори литургују и чини остала посветилишта у Задру, на празник светог Петра и светог Илије, ктитора цркве греческе у истоме граду,

почитак — одмор; *супостат* — противник; *презентати* (presentare) — доставити, изнети, показати; *област* — власт.

који догађај учини да сав народ нашега закона остане сметен и зачуђен, мислећи да он могао би бити један, који би бацио народ у смутњу. И зато, за изгледе прошасте и на садашњему приказивању и једнога архимандрита од Пашићовића, у коме манастиру нахотим се старјешина и који јест подложен мојој власти, тако, будући прилике у моју мисао неке ствари, које би могле се згодити, промислио сам да би добро учинио приказати преузвишеноме принципу, и за сахранити сама себе од кога му драго случаја, како старјешина у Далмацији, и да не би зло било заповједити њему, да би имао доћи и стати у Круни манастиру, како син истог манастира. Послије тога из Млетака дођо у Далмацију, ђе приђо на мјесто од којег јесам старјешина. Будући сада од Вашег преузвишенога господства заповједјено промислити ради тужбе, море бити, учинене од истог Зелића, ево ме удил за онслужити Ваше заповједи и приказати ствари које се тичу истог Зелића. Имам, прво, казати Вашему преузвишеноме господству: у прва времена од садашњег вијека бијаше у Далмацији без каква поглавара; учинили би скупи главари и калуђери од истије манастира, и одабрали би једног јеромонаха између себе, кога нахотјашу највренијег, за архимандрита, који би имао стараније од истије манастира јеромонаха, парохјана и капелана од цркава грчкије у Далмацији, коме исти калуђери обећали би послушаније и помоћ у сваку ствар, која би била од потребе за свачије добро. Последњи архимандрит би Никанор Рајовић, који се престави у години 1770., у манастиру Крци, у које вријеме био јесам ја викар у истом манастиру; намјесто којег архимандрита Рајовића промислише калуђери од истије манастира одабрати ме на владање духовно, за осам година, којима будући повољно моје владање, хоћеше да примим исту теготу; и тако у мјесецу мају 1778., по закону црквном, одабраше ме за архиман-

удил — увек, вазда; цркве грчке — српске (православне).

дрита, како се види од писма. 1778., од манастира Драговића, Крупе, Крко, одзгор реченије и одабра-
није. Исто би потврђено с патентом 27. јануара 1779.
од јенискона од Карлштата, од кога се служимо,
тако и од црногорскога, у поменкању онога у штату
поглавара у Далмацији. Тако, за примити чине ду-
ховне, колико од једнога, толико и другогачиња
свјашченичког, угодно би у напредак преузвише-
ној власти от преузвишенога сената одабрати на
владање црковно поглавара, који уздржава закон
грчешки восточни у мјесту пресвијетле републике
мљетачке, међу којијем бројене јесу у Далмацији пре-
свијетлога господина Софроније, архиепископа фила-
делфијског, а ови пресвијетли господин с патентом
27. маја 1783. одабра ме с титулом за његова ви-
карнија особита и властита. И јеву, преузвишени го-
сподине, приказате потпуно и истинито теготе цр-
ковне, које цаложене јесу на мене. Истина јест да
некаше који свештеник бити противо мене, али бу-
дући правица [и] истина всегда звали моја дјела, би-
јаху залудне и од ништа њнове мисли; сами јеро-
монах Герасим Зелки, којему не будући било угодно
бити покарану од мене, како достојан бијаше, бу-
дући посред цркве онеовао једнога свештеника, свога
брата, чини ми се да се јест бацио за смести опи
мир, који всегда радио јесам удржати. Али уфам се
у преузвишену власт мога принципа, кому будући
приказати моја понизност и обршење његове запови-
једи и моја праведна дјела, да ће се достојати осло-
бодити ме од такве сопротивштине, да би без ни-
једне сметње могао служити Госнода Бога и мога
преузвишенога принципа до најзадњегача днева мога
живота. Расрђен дакле Зелки исти на лагано моје
покарање, који показује његову својевољност, одци-
јени се од манастира и од штата принципова, не

Карлштат — Карловац (горњи); *поменкање* — помена; *Со-
фроније Кутлови* — последњи (до 1790.) далм. правосл. митропо-
лит који је живео у Млечима; титулу *филадельф. архиепископа*
и далматинског примаса у Млечима први је добио *Гаврило Се-
вер* (1578.); *обршење* (од *об-вршати*) — извршење; *штат* — држава.

марећи ни за што за дужност, коју би имао имати сврху мене, његовог старјешине, и одлучи поћи у Цариград, ће будући дошао пред престол пресвијетлога господина Авраама патријарха јерусалимског, онђе стојећега, и с лажима — мислећи да манастир Крупа у Далмацији јест стадо једног архимандрита, и море бити да ће бити рекао да у Далмацији не има архимандрита, и да исти архимандрит носи крст, и да по обичају меће митру, насторал, илити штап архијерејски, и остале ствари различите — измоли од онога патријарха бити учинен архимандритом, и с патентом 19. јунија 1785. лета стече што је желио, недостојно. Не море рећи Зелић да не зна законе принципе, који становито неће да се имају искати такове ствари, и да је добро упознанство од ствари залудније, будући не имаше образа приказати принципе, нека од његове области буду потврђене. Да је било истинито утврђено и могуће његово желије за стећи поглаварство у цркви манастира Крупе, имао је приказати своје желије под расужденије свога архијепископа у Мјени, који у годишту 1785. бијаше од преузвизинене власти пресвијетлог сената одабран за архијепископа црквама и поглавара у Далмацији, а не украсти од истога потврђење 9. августа 1786., за служити се недостојно и с чудом свега пука. У Крупи, пресвијетли господине, не би никада архимандрита; ово поглаварство, или архимандрита у поманкање јепископа, од отаца или свештеника, одзгор реченије манастира, ни другије знака не носаше, него само крст, илити икада помислише на митру и на штап архијерејски, ни у манастиру, а камо ли у цркви греческој светога Илије у Задру. Са свијем тијем Зелић, супротива закону, стече од патријарха другога мјеста стадо архимандритства противо правнице, намисли имати стадо у манастиру Крупи и чест обикновену једнога епископа; и са свијем тијем да он бијаше дошао у познанство, да безочно бијаше стекао таку чест, ништа мање утврђен у његовој холости, разгласи себе да је он архијереј гречески.

обикновен — обичан; холост — охолост, надутост.

Но лажеш, Скочићу, како жив (јер у мртва не дирам), све што овђе на Зелића бљу-
јеш и клевете ригаш, а сувише, да је Зелић
себе разгласио у Далмацији архијерејем. А
како би поштеп чоек од свијета и карактера
могао прогласити себе за онога што није?
Није то Зелић никад ни у сну помислио, а
камо ли на јави учинио, знајући сувише до-
бро ону историју јенискона свето-почивнег и
погребена у Петронавловском манастиру у
Кијеву Симеона Кончаревића, кога су Вене-
цијани хоћели метнути у тавнице, да не буде
из Круне утекао у Анку, под австријску за-
штиту; и то само из тог узрока, што је без
дозвољенија републике учињен јенисконом од
патријарха Арсенија Бркића у Ипеку. Тако
није Зелић толико безуман био, колико ти
овђе у твојој тужби описујеш; није се он про-
гласио архијерејем, нити ће умријети под зем-
љом у мрачнијем тамницама, као што си се
ти надао. Јер правда Божија и принципова
није то допустила, нити су инквизитори др-
жавни вјеровали твојијем лажама, као што је
Зелићу казао исти секретар Бернандо Дизман-
цони, да је принцип рекао да је све оно,
што си на Зелића бљувао, пресна лаж, злоба,
завист и клевета, будући знаде принцип да
је Зелић ишао у Русију дванут с пашушом
од републике и с препоруком у Петрбург на
министра венецијанскога, који није ти вјеро-

Симеон Кончаревић — (завладао га 1751. дабробосански
митроп. Гашило, по одобрењу пећскога патр. Атанасија II.) 1753.
побегао под аустр. заштиту, а 1764. у Русију, где је умро 1770.

вао твојијем лажама, и зато си поткупио у Задру генерала, да свучеш Зелића од његова чина и карактера, кога је сав народ љубио и похваљивао, како и сви Латини за његову ваљаност и љубав к своме отечеству, и Зелић је служио у Задру како архимандрит у дмитри, како [гласе] његове патенте дате од патријарха и архиепископа у Венецији.

Даље продужује он своју тужбу овако :

И у горе речене светковине, за лати то веће пуку незнање, говори литургију и служи у цркви задарској са свом честију како један јепиекоп исти, пред очима пресвијетлога и преузвишеног господина архиепископа истогa града. Велича се пред пуком, чинећи виђети на себи ствари стечене од велике цијене и просишање од немало јаспри, које говори да је стекао у Русији за милостињу на манастир Круну, и један дијел уложи у Тријесту. И по овим од случаја стојећи на тирђави и величанству од патенте украдене од патријарха јерусалимског безаконно, по свакој прилици приказује се једно злотвореније и человек, који море поспјати смуту у пуку, у провинцији, за сметњу мира свега пука и народа, навластито у садашња времена од немира, које је међу краљи од свијета. Даклен, говорећи ја с правијем срцем једнога поданика принципова, умиљен и вјеран, рекао би да би најбоље било казнити истогa Зелића и заповједити му стати у своме манастиру с оним подложенијем, како закон принципов заповиједа и закон црквени, да од истогa манастира не има се одијелити, за поћи у другу државу, ако прво не буде приказати прави узрок, и ако прво не стече позволеније од свога принципа. Стојећи ја приправан, за онеслужити коју му драго заповијед свога принципа грације.

У Задру 12. октобра 1790.

Никанор Богуповић

архимандрит и генерал-

пискарј архиепископа од Филадельфије.

Јево какве је хитре лажи смислио био Скочић против мене код генерала Диједа изновице, кад је зват из манастира у Задар, не могући из злобе подијети моје чести у отечеству и манастиру, и награжденија која сам добио у моју земљу и обитељ. Крпну, зашто га је гризла и обличавала савјест, и зашто су га њеки његови пријатељи укоравали, говорећи му: зашто се није са мном помирио и сагласио, како што сам му пред очи представљао, прије него сам пошао втори пут у Русију 1787. године, јер тако би и друга два манастира и толике цркве могле све уједно имати срећу и награжденије у ономе богатоме царству. И зато га сав народ био возненавидио и проклињао, и тако је десперат послѣ неколико мјесеца пошао у земљу.

Ја, како сам дошао из Венеције у Задар, јавим се упоменутоме генералу. Ту му некажем све оне ријечи, како што ми је рекао секретар од инквизитуре Бернадо Дизланиони, и које сам већ напријед опоменуо. Упитам га такође, је ли примио из Венеције какав декрет, да ме с мојим душманином помири, а он одговори да није. Затим он мене заштити, ће сам на квартиру; а ја сам му казао да сам код господара Стефана Бурића. „Добро,“ вели, „када примим из Венеције декрет, онда ћу звати и Вас и викарија, и гледаћу да се помирите.“

Стојим ја у Задру, ал' јето ти видим ће доће из манастира Крке викариј Скочић. Овај

је стајао прије у Задру осам дана, и послѣје отишао у свој манастир; и до десет дана вратио се опет у Задар, и ту другије осам дана провео; но нешто му се не свиђи и не учини по ђуди, зато се опет врати у Крку. О, што је ово, мајко моја? чудим се ја, да викариј два пута долази и одлази, а генерал мене не зове, да нас помири. Нама' сам се метнуо био у сумњу, да ту мора што бити, и да се нова мрежа около мене плете. Сам нијесам био ни генералу, док ме не зовне, јер ми је тако рекао био.

Прођу шест неђеља, а мене генерал не зове. Један пут истом сједо ја на објед, ал' ето ти његовог ађутанта, и зове ме господину генералу. Устанем тако, и отидем тамо. Кад сам дошао к њему, нашао сам га сједећа за својом шкриторијом сама; поздравим га ја по обичају, а он ме упита овимъ ријечима: „Se voi siete suddito della repubblica Veneta,“ то јест: „Јесте ли ви поданик републике венецијанске?“ — Одговорим ја: „Anzi, Eccellenza, son fedelissimo suddito del mio principe,“ то ће рећи: „Истинито, Ваше превосходителство, вјернијиши свагда подложник мога принца!“ — „Ben, tole quella carta, leggala et ubi-disca,“ то јест: „Добро, узми ову карту, прочитај и послужи.“ — Тај минут, и прије него што сам прочитао његов декрет, познао сам да је генерал поткупљен од мога непријатеља; тако не учини онако, како је мени секретар Дизланцони рекао, сирјеч, да нас помири,

шкриторија (scrittorio) — писаћи сто; сирјеч — то јест.

него ме јошт узнемири. Држим ја карту у руци, и говорим генералу: „Више превосходителство! Мене моји послови зову у Венецију до архијепископа Филаделфијског;“ а он ми одговори: „Добро, питајте викарија, оће ли Вам допустити.“ Помислим у себи нама' да га је викарио купио и златниками очи заслијењено.

У декрету стајаше да ми је запређено служити више саборно у дмитри, носити крст на врату и камплавку на глави, и не називати се више архимандритом, и то све до друге његове заповијести. По овоме се види да ћаше и мене огулити и опет ми допустити како је у мојије патента. Нама' сам отишао из Задра у мој манастир Крупу, и пишем реченоме викарију овако по талијански:

Пречесњејши г. архимандрита и викарио генерале у Далмацији! Моји посли зову ме у Венецију до г. архијепископа Филаделфије, и ја, всегда познајући Вас за старјешину над клером илирико-грчешким у Далмацији, зато молим писмено Ваше позвољеније, и прочитаја.

На ово писмо одговори ми викариј да је примио моје писмо на језику талијанском, и да га то баца у велику сумњу, него ако што желим, да му пишем по славенски, објећавајући се да ће ми послужити, у чему буде могао. Ја сам му по српски онако исто написао, како што по талијански, и онда ми је одговорно, да је послаје првог мог њему по талијански писатог писма примио заповијед од реченога господина генерала, да ако би ја намислио икуда из Далмације поћи, и зато

клер (и клир) — свештенство; и прочитаја. — и остало.

од њега (викарија) тражао дозволење, да ми не има ово дати допуштење.

Узнем ја оба ова викаријева писма и преведем на талијански језик. Затим сједнем на коња и одем управо у Задар упоменутоме генералу Диједу, кога, показивајући му писма викаријева, запросим, да ми он даде дозволење у Венецију поћи. Но он ми одговори овако: „Када Вам то не допушта господин викарио, не могу ни ја допустити.“ На то ја одговорим да је викариј поданик принципов тако, каковог и ја, а ја како он; и да је он, то јест генерал, намјесто принципа нама обома заповједник у Далмацији. — Све залуду, неће ме генерал да пусти, зашто није онслужно како му је заповјеђено, сирјеч да нас помири, него је прије јошт прождрео био масну удицу од викарија, и тако ме сад мучно. Он је по свој прилици мислио и од мене неку суму рушница изјести, по јако се, сирома, у тој надежди преварио; зашто прав човек и поштен Христијанин нигда не купује за новце чести и правце. Генерал ме није хотио зато у Венецију пустити, зашто се бојао да ће бити кажњен, ако се ја с оним декретом представим принципу, којим је он мени моју чест одузео. Ова кази није га ни послје мимопшла, зашто умјесто да га је република млетачка послала на виши степен у Корф за генерала, послала га је у Палму-нову за подештата. Да је мене генерал упитао, како сам

Палма-нова — Palmanova, град у талијанској области Удини; *подештат* (podestà) — главни кмет (градеки начелник).

постао архимандритом, много би му праведније казао него Скочич, који је само лагао. Знао би послати да је мене венецијански министар Августин Гарзони за моје код њега услуге препоручио патријарху, који ме је за архимандритом, и да тако нијесам украо патенту од патријарха и потврђеније од архиепископа филаделфијског, које потврђеније има таку силу, као да ме је сам принцип и његов сенат потврдио. О том ме је исти архиепископ филаделфијски, када ми је патенту патријархову потврдио, и када сам хотио да питах од принципа потврђеније, увјерио. А за који сам узрок чинио да постанем архимандритом, то сам напријед казао, а казао сам и пет савијами (сенаторима), кад су ми дали пашпорт за Русију. Тако, нијесам се ни из каквог сујетнаго тичеславија старао получити по закону овај црковни чин, него само да могу лакше придобити у свијету коју корист моме манастиру и отечеству, које биједно и непросвијештено и дан данашњи лежи у сјеноти, а сувише клер. Овај нема никаквог ученија и просвијешченија, како и све скоро цркве мирске, кромје три манастира, правилније књига, минеа и октонха, а о историческијем и не говори се, зашто је господин Павел Соларић, врући ревнитељ и списатељ епископије књига имао хиљаду правца у своме

савија (savio) — мудрац, правник (види „пет шавија“ на 160. стр. I. св.); *сујетно тичеславије* — празно, славолубље; *Павло Соларић* (1781. — 1821.) — философ, педагог и географ, „ученик Доситијева“, написао (1804.) први епископ земљопис и (1810.) „Поминак књижевски“ (преглед епископских списа штампаних у Младима).

„Поминику,“ списану у Венецији 1810. года, укоравати свој славено-српски народ, а сувише у Далмацији и у Босни Которској, за њихову неревност ученија и небригу о просвјетитељнију свога порода и нације славјано-српске.

Упоменути Скочић казао је генералу више лажи него истине о постављењу моме на степен архимандритства; но ја ћу мојим читатељем приповједити и исказати сву беспристрасну и јавну истину, како је речени Скочић изабран за архимандрита у Далмацији, ако ће се и смијати овоме обичају. Он је био пош мирски неженат и служио неколико година за пароха у граду Скрадину; а кад су га се Христјани наситили, послали су га из парохije од куда је и дошао. По фамилија га није бела примити, зато је морао поћи у манастир Крку, где се постригао у чин монашески. То је било при старјенини и архимандриту Никанору Рајевићу, који је имао њеку малу власт над свијем црквама и клером у Далмацији восточног вјероисповједанија. Он је имао помњу само поради расужденија у бракосочетанију по закону, и зато су му давали титулу архимандрита и викарија генералног, почем Христјани греческе вјерине су од оног доба имали свога јерископа, од како је Далмација потпала и самовољно подложила се под власт венецијанске републике, послније кад су исти Далматинци изгнали сами Турке из Далмације. Што се пак тиче

мирски — световни; *неженат* — нежењен; *помња* — пажња, надзор; *бракосочетаније* — ступање у брак; *послнје кад* — пошто.

начина, како су прије мене архимандрити избирани, овај је, био обичај: морам га објавити и истину казати, макар се ко и наругао.

Кад би који архимандрит поманкао, састала би се послѣје од три манастира три игумна, и јошт који мирски парох, код које цркве на тргу (вапиару), и ту би се на обједу пождребали, на који ће манастир пасти жребѣје, да из њега буде архимандрит и викариј. Тако, послѣје смрти реченога Рајевића скупе се сва три игумна у Косову 20. јулија 1776. љета, лицем на светог пророка Илију, ће је у Косову храм цркве. Три ова игумна била су сљедујућа: од Крпе Спирidon Симић, од Крке Никифор Травица, а од Драговића Мојо Јовић. И ја сам онда имао срећу на том жребѣју бити и служити како јеродјакон. Кад је већ дошло било до жребѣја, узме протонон Авраам Симић, парох исте цркве, једну мараму, и завеже чвор. Овај чвор замота у три угла од исте мараме, и пружи према игуманима, говорећи: коме игумну допадне она свежа, у оном манастиру да буде архимандрит и викариј, кога онога манастира браћа пађу најврснијега и најнаученијега. Узму игумани речени сваки свој рогаљ; и кад протонон пусти мараму из руке, а оно допадне онај узео игуману Спиридону Симићу, од мога манастира Крпе, коме су сви крупски калуђери били ради, да он буде архимандрит. Овај је Симић био у занату сво-

ме слијеп, но ваљан и слободан говорџија, који би и са царем неустрашимо говорио; осим тога био је врло слаба здравља. Прође више од године времена, а речени игуман не пође јенископу у Австрију или у Црну Гору, да се посвети за архимандрита, а у оно вријеме у свој Далмацији није било кормчије, него само у манастиру Крци. То видећи упоменути Никанор Скочић, употребл сву своју хитрост и мајсторију околу упоменутога простака игумна Симића и осталије 12 калуђера, да ји каквог обмане и ту чест себи привуче. Зато им он говораше да Крупљани ту теготу архимандритства и викаријата њему оставе у манастиру Крци, почем и онако у Крупи не има кормчије, а особито што речени игуман Симић не зна добро талијанског језика. А ови прости и слијепи људи; не чуствујући шта је чест, шта ли достојанство, даду му по вољи, и послаје две године панишу му јошт ренуцију. Кад су послѣ видели друга два манастира, Крка и Драговић, да су му Крупљани пустили своју чест, и они су се најпосле склонили и потврдили да буде архимандрит и старјешина над свијем црквама, што се тиче духовне само управе у манастирије; но не и то, да буде старјешина и властитељ над манастирије и калуђерије, с којијем управљају игумни сваки у свом манастиру, које игумне избирају сами себи калуђери за старје-

кормчија — „крмчаја.“ прѣвена књига о степенима сродства; *викаријат* — намесништво; *чуствовати* — осећати; *ренуција* — одрицање, оставка.

нину кога виде да је за манастир најваљанији. Ову су власт имали и калуђери крупски, који су себи изабрали за старјешину мене као архимандрита, а не за манастир Крку и Драговић.

Тако сам ја отворио пут, што се сада у сва три манастира налази у Далмацији по један архимандрит и по једна кормчија. Тако је Скочић лагао, што је у својој тужби казао да у Крупи манастиру нигда није било архимандрита, као што је и све друго слагао. Зашто памтим ја јошт 1764. године, када сам дошао у Крпу моме старцу јеромонаху Јосифу Дошениновићу, да су у оно вријеме бивши старци Теодосије Ернак, Исаије Ернак и Амвросије Радаковић често казивали да је јошт у вријеме њихове младости било у Крупи архимандрита, и да ја нијесам први. Него је то Скочић само из гордости и славољубија говорио, да калуђери крупски и драговички буду крчкога манастира (у ком он живљање) кмети илити купљени робови, не гледајући на то, што су у овијем манастирима биле старјешине, не само архимандрити него и игумни, полномошци и неограничени, премда су се најмање сваке треће године промјењивали, као и рагуски (дубровачки) принципи сваког мјесеца.

По дај да се сад вратимо на пут наше историје. Казао сам да ме речени генерал Диједо није хотио ни по што пустити да пођем у Венецију. Зато сам писао моме адвокату, да извади заповијед, новому фогарешку,

која би заповједила генералу, да ми дозво-
лити има поћи у Венецију. По несрећи мојој
стигне ми оно дана писмо из Тријеста у За-
дар од мога пријатеља Анте Квечића, да је
банкротирао један трговац у Тријесту, кому
сам био дао неку малу суму новаца за ко-
рист мога манастира и за сваки случај. Ево
сада скорби на скорб и печали умножене на
печал! Ако не дођем у Тријест с картама до
20 дана, докле је био рок (термин), изгубиће
ми манастир новце, и тако ће се мој труд
опет у призрјенију неке части уништити;
а генерал ми не да ни у Венецију поћи, а
камо ли у друго царство. Сада, дакле, што се
има чинити: или капитал изгубити, или гене-
ралову заповијед преступити? По жао ми је
прегорети новце, а страшно је и против за-
повиједи учинити, јер би тако потврдио Ско-
чића лажи и клевете. Најпосле сам се одлу-
чно, да преступим заповијед генералову и да
пођем у Тријест, расуждавајући да се ова
рана с временом излечити може, по новце,
ако пропадну, манастир мој неће никада стићи,
да сто година у Далмацији живим.

Тако пођем цесарскоме конзулу у Задру
Лудовику Габријели, који ми бијаше знанац
и пријатељ, да ми даде пасош. Овај то учини,
и још ми даде препоруку на гувернатора Бри-
гиду у Тријесту, сожаљевајући ме због не-
среће и штете, која ми се догодила код оног
трговца. Тако пођем из Задра у Крпу и,

карте -- хартије (документи); *у призренију неке части*
-- у неком делу.

кроз Лику, Рвачку, у Тријесте, да нико није знао, осим мога манастира и реченога конзула и Стефана Ђурића, куда сам отишао. Путујући стигнем кроз Госпић и Отошец у Сењ баш уочи Рождества Христова. Ту сам провео празник овај код неколико Христјана трговаца, који нијесу тада имали свештеника, него су пошли своме гувернатору молити га, да би им он, намјесто господина јепископа карлштатскога Генадије Димовића, дозволио да им на Рождество опслужим свету литургију, да ји исповједим и причестим, и једно дијете да крстим. И заиста, гувернатор ми допусти, и јошт писмено даде, да ће он, ако до пита буде, одговарати код господина јепископа Димовића. Тако сам овђе Христјаном услужио и тридневни празник Рождества Христова с њима весело провео, а особито код господара Косте Поповића.

Из Сења сам отишао у Тријест, ће сам се бавио неколико мјесеци, док сам се намирно с оним трговцем.

Када је речени Скочић разумно да сам пошао из Далмације у Тријест, нама' је то јавио генералу, а генерал ме код инквизитуре облаже и оцрни, за оправдати себе за неправду, коју ми је учинио. Тако сам од генерала већ други пут код државне инквизитуре оптужен. Ја сам из Тријеста писао нама' у Венецију моме адвокату, и послао сам му генералов декрет, да укида секретара Дизманцонију,

Госпић и Отошец (Оточан) — градови у личко-крбавској жупанији, у Хрватској.

је ли од инквизиције заповјеђено генералу да ми отме мој чин и карактер, које ми је црква дала и архијепископ Филаделфијски потврдно, кому је била дана власт от республичке управљати црквама греческијем у свој држави мѣстачкој, сљедователно и у Далмацији.

Не могући ме тринити речени мој непријатељ Богуновић ни у Тријесту, пошље једнога дезертираца из Линке испод мункета, пјанца и сипона свога, који служане за дјака Саватија Васиљевича у Задру, с лажама генерал-конзулу австријском, реченоме Лудовику Габријели, да му каже да сам ја конзуле преварио и пасош од њега измамно не за Тријест, него за Банат и Сријем, и да сам пошао из Далмације у Австрију примамљивати оне фамилије, које су се у году 1774. одселиле из Далмације. Би ли могао сам лудифер хитрије лажи измислити и силести, за метнути онога поштенога господина конзула у сумњу? А он је то само зато лагао, како би конзул свуд у Австрију писао за мном, да ме уфате и пасош узму. Када је ове ријечи саслушао конзул Габријели од сипона Скочићева, реченога дјака Марка Вујковића, упали се спрема, не знајући прије за злобу и гоненије Скочићево против мене. Зато пође Стефану Ђурићу, који је са мном био, кад ми је пасош давао за Тријест, и зашита га, куд сам ја отишао, преповједивши му све, што му је сипон Скочића казао. На то је Ђурић казао реченоме кон-

дезертирац испод мункета — војни бегунац; *сипон* — ухода; *лудифер* — цар мрака, љаво; *зитар* — лукав.

зулу да су то све саме измишљене дјаволске лажи, и да ништа не вјерује, будући да је Скочић од толико година заклети непријатељ Зелића, кога је лажа, злоба и завист Скочићева већ до Петрбурга гонила. Онда се умпри речени конзул и увјерује све, што му је Ђурић казао, који му је саму праву истину открио.

Послије мало пише ми у Тријест мој пријатељ Стефан Ђурић о свему што се тамо говори о мени; а ја сједнем и напишем писмо упоменутоме конзулу, које је учинио и иети у Тријесту господин гувернатор Бригада, јављајући му све моје послове и савјетујући га, да се не сумња о мојој чести, него да буде спокојан. На то ми одговори речени конзул по талијански овако, чинећи виџ, као да ни за што не зна, за не очигтовати Скочића и шпиона послатога истоме:

Пречесвојши г. архимандрит.

Герасим Зелић,

Господине високопочитајемо!

Имам чест одговорити на Вашу љубезну од 8. пр. септембра, и то одговарајући рећи ћу Вам да ми није позната ствар од лажије бивши милетеније око Вас, да сте Ви дигли од моје власти насон с пријеваром и сасвијем другијем намјеренијем, за отићи у Банат намјесто Тријеста; тако пијесам у стању засвједочити ко би могао бити узрок такове лажи и порока. Дакле Ви нијесте дужни печалити се, зашто Ваши поступци и дјела јесу узроци исти, што свједочи само собом за Вашу невиност и правницу и

чињити виџ — претварати се; *очигтовати* — испољити.
ЖИТИЈЕ ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА II.

чудио постојањство, за које Ви настојите и за које се уздржавате тамо, како сад и навијек јест познато, како и игуман манастира Круне објављује ми и говори, што да је така сума новаца била од Вас уложена за корист Ваше свете обитељи, од које сте Ви свагда били добротинац и са завистију од архимандрита Св. Аранђела Скочића, манастира Крке, зато горе речени игуман, који је прекјуче био код мене, живи у печали поради Вашег одсуствија. Сви људи чесни имају непријатеља, и колико се више чини добра, толико се више умножава злоба и гоценије од истије непријатеља. Ово Вам је, што могу рећи за Ваш мир, који Вам желим от срца; с најпросто-срдљачнијом чешћу потписујем се

У Задру, 8. појем. [по нов.] 1791.

Ваше пречесности

Дуловик Габријели,

генерал-конзул с. р.

Већ толико мјесеци бавећи се ја у Тријесту, добијем писмо од мог адвоката Анзола Марија Пријули, у ком ме зове да дођем у Венецију: Но десет другије мојије пријатеља пишу ми опет, да не идем, зашто би онда пошао сам у тавнице под земљу, јер су ме речени генерал и Скочић најцрње описали били код државне инквизитуре. Ја сам моме адвокату писао и казао, ако ме увјере он и секретар Деманцони, да сам слободан и да нећу поћи у тавнице, а оно ћу онда доћи из Тријеста у Венецију. По ови ми нијесу ништа отписали, будући да им није било познано ништа инквизитурни мисле о мени.

Из Тријеста одем 1791. године у Беч по-слашнику венецијанском Анзолу Дуфину, мо-лити га да се он подвати и прими код инкви-

зитура, не би ли ми одржао својом препоруком слободу, да се могу вратити у Венецију и представити моје разлоге и правце принципу, и при том потужити се на неправду, коју ми је учинио у Далмацији, подмићен за рушнице од Богуповића речени генерал Диједо. На прошњу моју одговорно ми је министар, — да је мој посао у другом трибуналу и официји, а не у инквизитура, да би се драговољно примио мене, да ми заштити правцу, и да му је зато цупо жао, што ми не може помоћи код инквизитура државни.

При овоме министру у Бечу бијаше секретар Антонијо Градениго, Млечин, који је био секретар у Цариграду при реченом горе банлу венецијанском у години 1784. и 1785., кад сам ја служио при истоме банлу за капелана, који ме банло препоручио чрез свог драгомана (толмача) патријарху, да ме произведе на степен архимандритства. Овај исти секретар Градениго и мој познани пријатељ имађаше роднога брата, који бијаше секретар код исте инквизитура послје смрти реченога Дизмандонија. Тако, видећи овај секретар у Бечу Градениго моју у писмама правцу, и од генерала и Скочића учиниену ми неправду, узме копије од свије мојије карата, патента, насона и декрета, и пошаље ји у Венецију своме брату, молећи га, да ји представи инквизитури, и да ми одржи декрет од исте, да се могу слободно повратити у моје љубимо оте-

трибунал — суд; *официја* — издештво; *банло* — посланик; *одржати* — добити; *љубимо* — љубљено, мило.

чество Далмацију. — По није одговора за дуго добио.

Чекајући тако на одговор и давајући мјесто гњеву мојије непријатеља у отечеству, године 1791., налазио сам се у Бечу 8 мјесеци, ће бијаху онда три јенископа: Петар Петровић, референдар илиричке канцеларије при императору Леополду, Јоан Јоановић јенископ новосадски и Герасим Адамовић јенископ ердељски. Исте године служила су сва ова три јенископа у Бечу у новој грчкој цркви, храму свете тројице, на Рождество Христово, с којима сам се и ја грјешан удостојио имати саборно с њима свјашченослуженије, како ти и парох и канцелан исте цркве.

У толико мјесеци мога стања у Бечу и толиком проласку кроз њега, идући у Русију и из Русије натраг, упознао сам се био с многијем Христјани нашег благочестија и богатијем трговци и Грци од Леванта, а толико више, што сам се знао с њима по гречески разговарати. Знајући иста речена господа трговци да сам ја Србин и да се добро познајем са упоменутиим господином јенискомом Петром Петровићем, који имађаше служити са друга два речена јенископа на празник Рождества Христово, саберу се њи неколико и дозову мене, молећи ме, да би им учинио ве-

илирическа канцеларија — „дирдворна епископ канцеларија“ у Бечу, основана 20. фебр. 1791. по захтеву чувенога народног сабора темнишварског (септ. 1790. — јан. 1791.); њен је референдар (известилац) за верске и просветне потребе епископ био *Петар Петровић*, владика темнишварски; укинута је г. 1792. после закона (24. чланак), којим су Срби у Угарској у свим правима изједначени с другим становницима.

лику љубов, да пођем у очи Бадњег дана реченом господину јепископу Петровићу, и да му од њихове стране однесем поздрав и молбу, да би они сви жељели да на Рождество Христово дође у кароци пред авлију црквену и у цркву обучен, како што је обичај у Русији архијерејем, када иду у цркву на свјашчено-служење, који онда имају на себи мантију архијерејску, капу пано-камлавуку на глави, шљаку, крст на прсије и пр. — Ја сам се и позачудно, што ми онда говораху они Грци, мислећи ја да свуда и по свијем царствима благочестиви наши јепископи имаду и садрже једнако своје архијерејско црквно благочиније, које сам видно како у Русији, тако и у Цариграду, Солуну, Смирни, ће архијереји иду обучени у цркву не само када ће служити, него и посведневно вабијек.

Тако нијесам могао вјеровати, да ме нијесу исти Грци у Бечу увјерили, говорећи ми да је толико пута служено речени господин јепископ Петровић, и да нигда није дошао у цркву по обичају руском и греческом. Ја се дакле овијем Грцима објећам, да ћу ји послужити и тако њихову жељу испунити.

По мом обичном дрзновенију и слободи пошао сам рано уочи Бадњег дана реченоме господину јепископу, и све сам расказао, што би Грци жељели да им учини љубав. Тако ме је послушао и оније госпode Грка вољу испунио, који су ме зато јошт већма љубили и к себи на објед призивали. У сваком вијеку показују се неке нове моде, некијем

миле, а некијем немиле; и по свијем народима и национима измјењују се стари њиови обичаји, како су се измјенили и у австријској империји код многије грекоисточније архијереја, који су оставили оно благочиније, долазити у архијерејском одјејатију у цркву.

Док сам онда у Бечу био, проводио сам врјеме доста добро. Чрез цијело оно мјесочеђе сабирали би се скоро свако вече упоменуца три архијереја, ја, Доситеј Обрадовић и друга многа српска господа и официри на разговор и на игру од карата код Њ. Превосходительства господина генерала Сјечујца. Међу овиме временом 1792. године дође у Беч из Цариграда са сто и тридесет Турака посланик турски на потврђеније мира и за окончати сасвијем рат, који је император Јосиф II. 1788. године почео био. И ја сам се удостојио с господином јенископом Петром Петровићем у друштву поћи у царски двор и виђети како ће император Леополд публично у своме двору примити реченога министра. Велика царска сала била је пуна госпode: унаокруг били су сви први царски министри и сви инострани посланици, а цар стајаше на врху сале гологлав и лијено обучен у бнјелу униформу, накићен с обичнијем царским ордени. Јето ти дође посланик турски са другије 12 Турака; како су дошли, стадоше сви код врата, а посланик с једним Грком драгоманом, који знађаше турски и њемачки,

1792. године — ратификација (узајмичне владачке потврде) уговора о чувеном савишовском миру од 1791. године између Аустрије и Турске; публично — јавно, свечано.

приђе самому цару, по идући од врата до цесара учини три поклона понизна, по обичају турском. За њиме носаше једно младо, од 18 година, Туре на једном сребреном и позлаћеном бљуду (пијату) повелику писма од турског султана цесару послана. Када дође посланик близу цара, узме од Турета онога бљудо, и пружи цесару, а цесар рече њемачки своме драгоману, те прими овај с онога бљуда писма. Затим ушта царски драгоман од стране цара Леополда посланика турског, је ли му здрав султан, коме одговори драгоман турски да је здрав и да поздравља свога брата цесара. Ту је још неколико ријечи говорено било; затим су се Турци вратили на своје квартире у Леополдитат, и ту су се размишљавали.

Сутрадан зовне цесар Леополд турског посланика са свом његовом кортом на објед, а овај је послао казати да би желио да за њега и његову корту кувају његови кувари, да тако начине објед по турском обичају, које је цесар дозволио. Тај дан, када су Турци код цесара били на обједу, пошли су са обједа сви, то јест сва корта цесарева и турска у редут (театер царски), да Турци виде што пису никада видјели, оне различите музике, балање, на хиљаде свијећа воштаније и ужекешије. Ту су Турци до зоре остали и отићи задовољни били на угоститељству и чести,

бљудо (пијат, пијат) — тањир, чинија; *Леополдитат* (Leopoldstadt) — П. део (северно подграђе) Беча, на левој обали Дунава; *корта* — пратица, свита; *балање* — играње.

коју им је цесар Леополд учинио. Сутрадан разболи се цесар Леополд и престави, а ја трећи дан сретнем у кароци посланика турског, полагао надућа кроз Беч. Ја сам поред кароце ишао позадуго, и видио је посланик плаче и често сузе са очју таре. Упитам дакле неке Грке около мене, зашто плаче, који ми казаше да плаче за цесаром Леополдом, што ће, сирјеч, свијет помислити да је умро за узрок његовог несрећног прилијевства у Беч. Цесар је стајао шест дана у једној сали непогребен и обучен у царско одјеланије; на глави му је била круна, и изгледао је тако као жив и као да ће сад здрав устати. Из главе му је био извађен мозак, а из трбуха дроб, и тако је био балзамират, по обичају свије цара. Ко је год хотио, ишао га је мртва видити, и истом седми дан око три часа ноћи понешен је и погребен у манастиру капуцинском.

Послије шест мјесеци прими мој господин секретар Градениго из Венеције од свога брата и секретара од инквизитуре одговор, да је он представио сва моја писма инквизитурима и напомињао о мени, по да никаква отвјета није могао од њи добити, што се тиче мога посла и странствованија. Нама' ми је дошао секретар на квартир, да ми каже одговор од брата; али ме није нашао у њему, него ми је оставио једну цедуљу. Кад сам дошао у вечер кући и прочитао шта ми је секретар написао, веома сам се опечално, размисљавајући о моме стању и гоненију од не-

пријатеља из мога отечества, коме сам посве привезан и које сам тако љубио, да нијесам марио изгубити у Русији моје до гроба благополучије, не хотјевши остати код принципа Потемкина, који ме је нудио да будем при њему обер-фелд-патер. Ово мислећи потече ми ријека суза, и падне ми тако тешко на срце, да ми мало није душа изишла од тешкога плача и јецања. Онази мој домаћин да ја сузе роним, и чудећи се запита ме, што ми се догодило; по ја му нијесам могао од плача више од часа проговорити и што казати. Видећи он да ми се врло ражало, стане ме тјешити и разговарати, совјетујући ме да не скорбим и опомињајући ме, да Бог промишљава о сваком човеку, сљедователно, да ће и о мени промислити.

Сутрадан пошао сам благодарити секретару и пријатељу, за његову љубав и труд, што се за мене толико старао, ако ми и није могао у овоме послу помоћи, премда није поманкао мене највруће препоручити свом брату. — Дан и ноћ размишљавао сам куда ћу пристати? У отечество не смијем, јер сам тамо облаган и ненавиђен од непријатеља; у Русију не могу, јер не пропустити; у Вечу или у Тријесту онет не могу, јер имам мало новаца, а без новаца не може се живљети. Тако смислим поћи у Фрушку Гору, у који богати манастир, ако би ме његођ примили, и то не као архимандрита, него као простог јеромонаха. Један дан пођем господину епископу

Петру Петровићу, референдару, и замолим га, да ми даде препоруку на Њ. Ђ. Превосходителство господина митрополита от Стратимировић, да би ме по заповиједи Њ. Превосходительства примили у који год, манастир Фрушкогорски. Када је упоменути господин епископ Петровић разумио моје намјереније, отврати ме од овог, и тако најпосле одредим поћи или у Русију, ако ме на граници пропусте, или ако не, а оно у Валахију, и из ње у Свету Гору, ђе сам добро био познан, и ђе ме, по моме мишенију, неће завист из Далмације непријатеља моћи наћи и постигнути, како ме је стигла у Санкт-Петербургу. Тако купим у Бечу једну добру кароцу за 300 форинта у сребру, и пођем из Беча поштом 15. марта 1792. године. На свијетло Христово Воскресеније стигнем у Карлштат, а могао сам и у Госпић, да се нијесам бавио осам дана у Топлица вараждинскије. У Загребу проведем један дан Воскресенија римскога код пресвијетлога и странољубивог господина бискупа Емилијана Врховца, и код њега сам имао чест бити на обједу. Трећи дан по Воскресенију одлучим се из Карлштата, и дођем благополучно у Госпић међу оне добре Христјане и моје старе пријатеље: Георгија Дошениовића, Луку Милеуснића, Ђукана и Стевана Јорковића, Симеона Јоановића и проче. У Госпићу сам се бавио шест недеља; и из њега сам писао у Крупу мојој во Христје браћи и си-

Топлице вараждинске — бања, 6 км. од Вараждина; *Макс. Врховца* (1752—1858) — познати писац и родољуб хрватски.

повицу попу Пани Зелнћу, молећи ји да дођу у Госпић, да се видимо и да један другом последње цјелованије дадемо. Писао сам такође да дође родна моја сестра Магдалина, и да ми доведе Божу, роднога синовца од брата мога Теодора Зелнћа. Тако ми дођу њека браћа, која су била у манастиру; дође и поп Пана и сестра и мали десетогодишњи речени синовац Божо, сирота без оца и без матере, кога сам себи зауставио. Послије два дана опростимо се сви, пенцјеливамо се братским цјелованијем, и с плачем и са сузама растанемо се.

Мени су сва господа у Госпићу од регименте била осим трговаца познана, а сувише господин мајор Данило Орешиковић, који бијаше у оно вријеме кантон-командант. Послије мјесец дана мога у Госпићу пребивања пошље овај господин по мене свога ађутанта и кадета Николу Рукавинцу, сина Јаце Рукавине. Кад дођем ја овоме мајору, а он изврати на ме своје сурове и кржаве очи, колико да се нијесмо нигда познавали, и зашпта ме овако: „Кажи ми шта чиниш толико вријеме овђе у Госпићу, јер оћу да знам твој посао.“ Ја му на то одговорим да сам дошао овамо из Беча ради мојије послова, које нијесам дужан ни коме открити, но „када будем видно на ваши штолу (јениграхиљ), онда ћу се Вам исповједити.“ Чувши он то, рикне као бијесан и одговори ми: „Ја ћу тебе сутра послати са 24 солдата преко Велебита у Далмацију.“ По ја му рек-

кантон-командант — команданат места; штола — у ка-
толика исто што и сиптрахиљ.

нем: „Слободно! По протестирам у име императора Францишка II., да ми дате на писму, за који узрок?“ — „А ће ти је,“ вели, „пасош? Донеси, да га видим.“ Отидем ја у канцеларију региментску, узмем га те донесем; а кад га види, а он умукне, и мало после рекне ми да идем с Богом. Ја сам, истина, мој пасош тако приказао регименту, како сам дошао из Беча; него види да се на меко пије намјерно, и није имао шта друго питати, после него сам му казао да сам га рад виђети као редовника у школи (јепитрахиљу), да му се исповједим.

Од мајора сам тако отишао господину генералу од бригаде Гвоздановићу, и казао сам му све мајорово са мном поступање и његову претњу; по овај ми одговори да је он човек мало добри, него да пишем у Загреб генерал-команди, који онда бијаше принцип Кауниц. Како дођем на квартир, тако напишем писмо принципу преко генерала Девалена у Караштату, молећи га, да даде заповијед на кантон-команду, да ме остави на миру, докле не превидим моје после. Десети дан дође од генерал-команде принципа Кауница заповијед реченоме мајору Орешковићу, да архимандрит Зелић из Далмације може стајати у Госпићу и годину дана, ако буде његово дјело изискивати. За ово ми пије хотио речени мајор нигда казати, зашто ме се стиђаше, него су ми речени генерал Гвоздановић и други региментски официри за ову од генерал-команде заповијед казали.

Послије овога отидем један дан од шале реченоме мајору, који ме љепше прими него прије, кад ме је звао, и упита ме: „Што заповиједате, господине?“ Ја му одговорим да сам га дошао питати, када ће ме послати са солдати преко Велебита у Далмацију, да се могу спремити на пут. На ово моје питање насмје се он, и посади ме код себе, питајући од мене проштење и извињавајући се да он није од свега срца онако зло са мном прије поступио, него да су му моји непријатељи из Далмације писали против мене, да ме пошаље под стражом у Далмацију реченоме генералу Диједу. Који су оно моји непријатељи били, није тешко погодити. Речени Скочић и колунел Цолат, побратим Скочића, оба једнака врага, јер подобан с подобним се брати и љуби. Опоменути Цолат писао је, на прошњу Скочића, реченому Орешковићу, да ме пошаље у Далмацију, и био је у оно вријеме супраинтендент на граница принциповије с Австријом и турском земљом. Исти Цолат био је шпион од инквизитура и заклети душманин свије попова, калуђера и фратрова мислим да је био такође и потајни фармазон; а чуо сам да фармазони имају добар морал и да ближњег љубе и помажу. Но, био он фармазон не био, што му драго, то је само извјесно да он не могао ни чути ни виђети свјаштенике, како једног, тако и другог закона.

питати — тражити, искати; *колунел* (colonello) — пуковник; *подобан* — сличан; *супра-интендент* — виши, врховни, интендант.

Писао сам из Госпића у Задар Стефану Ђурићу и другим пријатељем, како у Далмацију, тако и у Венецију, и у писму сам с њима опраштао се и поздрављао, да ћемо се видети други пут на другом Христовом припештвију, јављајући им да одлазим у свијет, лишен мога отечества и пострига, и принуђен с великом жалостију злоби и зависти мојје непријатеља мјесто дати и уступити.

Пети дан Петрова поста отлаучим се са фортишаном у мојој кароци из Госпића кроз Отошац, Сењ и Ријеку за Тријесте. Читајући ја једну наравоучителну књижицу у кароци, и сједећи ту са мојим синовцем малим, дођемо до близу Сења. Када дођемо на вратник овога мјеста, а оно мој кочијаш, Сава Узелац, из Дивосела, невјешит, не затвори стражњије точкака кола, кад у једанпут полети кочија низа страну. Он, истина, устеже коње, ал' не може; тако, видећи ја да је смрт већ пред очима, узмем кајасе од узда да устегнем, по кајаси пукну и претргну се. Сада дакле кола, бијући коње по ногу, морали су низа страну цестом лећети. Док сам ја скочио из кароце и док сам се дигао, веће се кароца превратила била, и сва четири точка гледала у небо, а синовац под кароцом остао покривен. Што је год било од дрвета, то се све било положило и на хиљаду комада отишло, кожа се одзгор подерала, и сва зелена чоја изнутра.

припештвије — долазак; *фортишан* (Vorspann) — припрега, запрега; *наравоучителни* — моралнопоучни; *вратник* — вратнице (?); *цеста* — друм, пут.

Мој кучер ударио главом о зид и разбио на два мјеста, но не био капац скакати и на мене гледати, јер је њему лакше било снћи него мени изнутра. Срећом нашом дођу у тај час њека господа за нама, који идјаху у Сењ у једној кароци. Кад они виде моју несрећу, скоче из своје кароце, исправе са мношћом моју кароцу и изваде дијете, које бијаше угануло лијеву руку, изгребено и крваво све по образу и истучено, како су га коњи вукли под кароцом. Онда узму ова добра сењска господа мене са собом на кароцу, и од њи један узме терати коње, а своме кочијашу дадоше управљати моје коње. Около пол часа ноћи стигнемо у Сењ, и како дођемо тамо, пошале мој домаћин по фелчера из крчме, те остриже мом кочијашу власи, опере му ракијом ране и завије ји; а мом дјетету направи руку. Су-традан врати се мој кочијаш с коњма у Госпић, а ја одем по мору у Ријеку, ће сам се бавио 15 дана, докле нијесам начинио кароцу. Кад ову оправим, пођем из Ријеке, и стигнем у Тријест баш на празник светије апостола Петра и Павла.

Смрт мога гонитеља; мој позив и повратак у отечество; постављење на генерал-викаријатство.

Привиђајући ја моје послове и спремајући се к путу из Тријеста у Беч, јето ти нечајано лете ми писма по пошти из манастира Круне,

кучер (нем. Kutscher) — кочијаш; *капак* (тал. capace) — у стању, кадар; *фелчер* (Feldscherer) — болничар, лекарски помоћник; *начинити* — оправити; *нечајано* — неочекивано.

из Задра и од друге пријатеља из Далмације, и из Анке од некије свештеника, мојије пријатеља, како и из Венеције од Јоана Јововића Стратимировића, од Мате Липовца и од мога агента Пријулија. Сви, колико да су се договарали, пишу ми и моле ме, да се зауставим у Тријесту, и да не одлазим из њега никуда, давајући ми на знање да се мој гонитељ Богуновић или друкчије Скочић, архимандрит и генерал-викариј, преселио са овога свијета и да ће се његов заштититељ генерал Диједо до јесени промијенити и поћи у Венецију, а да ће на његово мјесто доћи у Далмацију за генерал-проведитора или гувернатора Алвишко Марин. Овај је од упоменутије мојије пријатеља у Венецији добро у мојој ствари упућен био и извјештен о неправедном мом гоненију од реченије мојије непријатеља. Ја сам по неколико пута читао она писма мојије пријатеља, борећи се по мисли шта имам чинити: или одлазити у свијет, или чекати још оно вријеме (четири мјесеца) и повратити се затим у моје отечество? Најпослије смислим да се не враћам више у отечество, у коме је по пророку сваки бешчестан. Но не могући ја у Тријесту за кратко вријеме оправити се и од њега одлучити се, везан с некијем мојијем послан, примао сам сваке поште писма из Далмације и Венеције од мојије пријатеља, и одговарао сам им патраг. Најпослије посавјетујем се у Тријесту с некијем мојијем пријатељи, а сувише с Јоаном Куртовићем и с венецијанским генерал-конзулом

Калигаријом, шта имам чинити и на коју се страну окренути? Сви ови, као да би се били договорили, бијаху једне мисли: говораху ми и даваху ми совјете, да се вратим у моје отечество, представљајући ми пред очи да могу бити користан њему и моме роду, којем бијах преко мјере наклоњен. Тако из љубови истоме отечеству и роду, а сувише на толико писама и савјета мојије пријатеља, приклоним се и зауставим се у Тријесту.

По промјени власти свјетовне у Далмацији повратим се у моје отечество и у моју обитељ, манастир Крупу, у коме сам од осам љета имао воспитаније и ће сам пострижен био у монашески чин. Манастир ме је понавше привлачио к себи, расуђдавајући по оној пословици: „Ће власи, ту и кости!“ и набуђдавајући свете каноне, а особито светијем великим Василијем претписани монашески чин, да се, кромје три узрока, не може монах отлучити од свог манастира. Ови су ме узроци зауставили, који су ме привезали у Крупу, те нијесам могао примити се оне среће, која ме гледаше 1788. љета и коју ми даваше књаз Потемкин, заустављајући ме, да останем код њега, као фелд-патер, док би се с Турци војна окончала. Но тко би се могао надати, и кто би судбину предварити, ко ли је предвиђети могао, да ће се у моме отечеству подигнути нове волне онаке злобе и зависти против мене, а да би од кога, не би ни жално, него од

по промјени власти свјетовне — по премештају генерала Диједа; кромје — окром, осем; волне — вали, таласи.

мога во Христје брата и његовије у Далмацији заштититеља, генерала Диједа, генералова секретара Мистуре, Карла Моле и властелина у Венецији зовомога Дона, које је све правда небесна у шест мјесеци дигла са лица земље истога љета. Тако могу праведно свагда изрећи: *Кто Бог велиј, јако Бог наш? Ти јеси Бог, творјај чудеса.*

Године 1792. дође у октовру мјесецу нови генерал-проведитор, упоменути Алвиже Марини, и ја 25. јануара 1793. љета стигнем из Тријеста по суву у манастир Крупу, а одавде у Задар, ђе ме речени господин генерал отечески прими, сакаљевајући о моме нешчастију и говорећи ми да је он извијештен од мојије пријатеља у Венецији, колико сам био гоњен неправедно и колико сам страдао из злобе и зависти неправедније људи и управитеља у Далмацији, светскије и духовније. Јошт ме је увјеравао да се више не имам никог бојати, под његовом властију, и говорио ми је овако: „Пођите Ви, господине, сад у Ваш манастир, уживајте мир, учите свој народ христијански и оне Вама подложне монахе, да буду своме отечеству из свег срца наклоњени и свом принципу вјерни и у свему послушни.“ — На овој правци и милости благодарно сам му из глубине срца мога, и препоручно сам му се у његово праведно покровитељство. То су исто учинила и четири старца моја, која су

Тко Б. а., ј. Б. и.; т. ј. Б., творјај ч. — „Ко је тако велики Бог као наш Бог? Ти си Бог који твориш чудеса;“ нешчастије — несрећа; глубина — дубина.

ме из манастира до Задра к господину генералу пратила. Трећи дан повратим се у манастир Крупу, у коме се налазише њекоји брат неблагодаран, коме се не допадале што сам се ја вратио у мој постриг и обитељ; али су и они послје дошли к себи, и покорили су се другој браћи. Ја сам живио по више у Задру, нежели у крупској пустињи, ће сам се опходно с господом и пријатељи.

Случи се да у години 1794. 20. нојембра пресели се у вјечност крупски игуман Сава Бједов; и онда изволе братија именовати мене и на сабору одобрити писмено, и с потврђењем печата манастирскога, за старјешину манастира Крупе. За боље вјеровање прилажем исто писмо с потписом, које овако гласи.¹

Послије овог изборија молио сам писмено гувернатора за потврђење, да би се тако обезбиједно у моме правителству и старјешинству у манастиру, и јево одговора од генерал-проведитора, који сам превео на српски језик:

Пречесњејши оче!

Похваљена ревност Вашег пречесњејшег отчества за соглашење вољи јавног закона. Ја се радујем да сам познао из примљенога Вашег милога писма од 30. декембра прошлога, с којим представљате овој карики и власти нашој писмо од 27. нојембра прошлога правилноје Ваше одабраније за старјешину у Вашем манастиру Крупи, на поманкато мјесто од игумана, за које штете од мене потврђење. Објављујем паки Вам да Ви можете узети

¹ Види (на крају списа) у „Прилозима“ бр. 9.

то старјешинство и власт зановиједати, за које дајем Вам потврждепије и позволеније, да можете владати и управљати манастиром и том светом скупштином за пристојноје провпђење, с којим Вам желим от Господа Бога свако благополучије.

У Задру 6. јануара 1794. море млетачко.

Алвиже Марин,

проведитор-генерал у Далмацији
и Албанији.

На коперти је овако стајало: *Пречесњеј-шему оцу архимандриту Герасиму Зелићу, старјешини манастира Крупе.*

Тако сам ја законим путем дошао на старјешинство у манастиру Крупн, ђе сам нашао многа неурежденија или, боље рећи, разврашченија, на соблази нашему чину монаше-скому, но које сам мало по мало с великим трудом и стрпљењем истријебио. Истина био сам од мале части мога брства вознена-виђен, но всује, ибо је већа част са мно-м била у согласију. Ја сам обновио и подигао двије келије на два спрата (тавана), уредио сам једну салу за примање пристојно отмјени-тије гостију, узео сам једног ваљаног брата за намјесника у економическијем дјели, и живио сам у манастиру до 1796. године. Ове сам го-дине избран од три манастира и клера за генерал-викарија, и тако сам послѣје морао више у Задру живити, него ли у манастиру,

благополучије — срећа; *море млетачко* — „more veneto“ (по календару млетачком, чија се година почињала 1. марта); *коперта* — коверат (завој) од писма; *неурежденије* — неуред-ност; *разврашченије* — разврат; *соблази* — саблазан, ругло; *возненавиђен* — омрзнут; *всује* — узалуд; *част* — део (чест); *ибо* — јер; *дјела* — послови.

за опслуживати заповиједи од гувернатора и ходити по Далмацији различније дјела ради. То сам чинио при республици мјетачкој, при гувернији австријској девет љета, а при француској седам, докле нијесам получио ренунцију. Био сам у то вријеме допустио намјесником мојим да посе титулу игумана, но зато ме је опет сваки признавао за старјешину мога манастира — до 1811. године, докле није дошао господин Краљевић у Далмацију.

Послије него сам ја постао старјешином као архимандрит у манастиру Крупи, бијаше у Задру за пароха један јеромонах, упоменути Саватија Тртица, наречени по оцу Васиљевић, који све у тој мисли пребиваше, како и покојни архимандрит Скочић, да осим манастира Крке не може бити који из Крпе и Драговића у Далмацији архимандрит и викариј, као да је манастир Крка имао нека права, по којима би Крупа и Драговић били крчкога манастира поданици или кмети. Зато се речени парох послје смрти викарија Скочића наименовао сам провикаријем, и мијешао се свагда сам ће би се тицало расуђденија о бракосочет[ан]ијама од сродства. Но видећи три манастира и остало свјашченство да је тако сасвим ослабљен, што презире каноне црквоне светије отаца и апостола, зато се старао и гледао, да добије још чест архимандритску. Тако приклони браћу манастира Крке, да му даду писмо с печатом и препоруку на Њ. Високопреосвјашченство митро-

ренунција — оставка; кмет — бесправни сељак, чивчија.

полита црногорског Петра Петровића, да га произведе на степен архимандритства; добије такође пасош од реченога генерала Марина, и отиде у Црну Гору. Послије његовог отшествија пробуде се старјешине од три манастира и сви калуђери и мирски попови, пароси и капелани, размисљавајући какву је слабост имао у расуђенију брака и закона, докле је био прости јеромонах и парох задарски, и шта ће чинити када се врати из Црне Горе као архимандрит. Согласе се дакле трију манастира старјешине и неколико мирскије свештеника, и представе прије него што се он вратио у Далмацију, у име свега клера, реченому генералу Марину тужбу против упоменутога пароха и његова управленија над законом греко-восточним и црквама у Далмацији; и замоле у њој упоменутога генерала, да му ту власт не потврди прије него би га избрали три манастира и клер саборно у Далмацији.

Кад се вратио исти јеромонах из Црне Горе у Задар, нашао је у канцеларији код генерала да му је забрањено звати се у напредак провикаријом, самоназваним. Срдит на ово, позове старјешине од сва три манастира, да му одговоре пред судом и властију упоменутог генерала, за који су му узрок затворили пут, да не може имати власти над црквама и клером у Далмацији намјесто покојнога викарија Скочића. Тако дођу пред

II. Петровић -- „свети владика“ црногорски, Петар I. Његош (1781.—1830.); *отшествије* — одлазак; *закон греко-восточни* — вера „грчко-восточна“, тј. православна.

генерала старјешине од сва три манастира, и кажу све причине и разлоге, које кад је разумно генерал, одсудио је да речени парох остане само у свом манастиру као архимандрит, и да се више нејма пачати у црквена дјела и ствари, него да се саберу сва три манастира и клер, и да изберу себи поглавара над црквама славјаносерпским источнаго исповједанија.

Међу овим врјременом промијени се власт Маринова, и намјесто њега дође у Далмацију из Венеције генерал Андреј Кверини, и по заповијести овога сабраће се истом старјешине три манастира и мирско свештенство, за одабрати по закону и обичају генерал-викарија. Међутим још за времена Маринова сагласе се старјешине три манастира и, за укинути својевољно и самоназвано викаријатство реченога архимандрита, поднесу генералу Марину у име свега далматинскога клера ову прошњу, преведену из талијанскога на српски језик:

*Пресвијетли и преузвишени
господин проведитор-генерал!*

Будући да је понао са овога свијета, има три године, покојни архимандрит Никанор Богуповић, који јест био именован у овој провинцији закона грчкоскога у Далмацији од три манастира, Круне, Крке и Драговића, одабран за старјешину, то јест у фигури викарија генералнаго и поглавара над црквама и свијем духовенством од закона грчкога, који јест неколико љета начином вјерно уздржавао

причина — узрок; у фигури — у чину (достојанству).

и владао намјесто покојнога архимандрита Рајевића, — дакле сада и всегда у напредак нема се забацити и разорити овај похваљени трију манастира духовни обичај и богоугодна управа од трију старјешина, то јест игумана, и осталије духовније честије персоне и саборније стараца, тако и мирскије свјашченика, за содржаније помежду три манастира и свега духовнога чина тврдаго сојуза, согласија, мира и љубави, и за похвалу и отишнје, а не за соблазан мирском народу, а сувише за највећу славу Божију и вјерност и благовјејство нашем преведроме принципу, које све зависи од Бога и принципа, за тај и за многе друге узроке, који би се могли породити помежду духовенством и прочим мирским народом у Далмацији. Зато нема се забацити ови старински трију манастира правилни духовни обичај, нити један манастир без другога и трећег море одабрати више реченога старјешину у прилици викарија генерале над црквама и свијем духовенством, него с љубовију и согласијем јединодушно, по закону, како всегда што је од старине био обичај. Зато, ако би се пак која персоне у чину архимандрита, игумана или проигумена појавила у фигури викарија генерале, да не буде пријемљен нити познат у овој провинцији колико од духовније, толико од мирскије лица за реченога поглавара и старјешину над црквама и духовенством. Ако ли би се пак који на силу трију манастира и свега клера и народа метао, нека не буде зато познат и примљен, него кога одаберу пољном обичајном властију по закону старјешине и саборни старци три манастира и мирско свештенство; и онда ће онај бити познат и почитован, како што су и први поглавари били почитовани и слушаии. За тај узрок ми старјешине, и саборни старци, и мирски свештеници, с љубовију јединодушно, согласисмо се поновити и утврдити три манастира власт и обичајне дирите. Која карта да

у прилици — исто што и „у фигури“ (стр. 103.); *пољни* — *пуни*; *дирит* (тал.) — *право*.

има крепост на свакоме праведноме суду нашега преведрога и преузвишенога принципа, у свако vrijeme, гдје би била ова од потребе да море служити. И за више утврђеније и вјероватије, ми старјешине од свега братства и мирскога свештенства, потписујемо се и прилажемо наше обичајне манастирске печате. Дано у Далмацији од више реченије манастира 12. јунија 1795.

(М. П.) Ја Герасим Зелић, архимандрит манастира Крупе, са свим братством.

(М. П.) Ја Атанасије Ђурић, игуман манастира Драговића, са свим братством.

(М. П.) Ја Јоаникије Илић, игуман манастира Крке, потврђујем са свим братством.

За овом картом дали смо генералу Марину сједујуће молебнo писмо, које гласи овако:

У Задру 7. јулија 1795.

Преузвишени госпoдин проведитор-генерал од Далмације и Албаније!

Архимандрит Герасим Зелић, старјешина од манастира Крупе, Атанасије Ђурић, игуман од манастира Драговића и Јоаникије Илић, игуман од манастира Крке, чинићи у име свије јеромонаха и свештенства греческог закона, не могу своје зачуђење молчанију предати, у које су пали, од како су разумјели да се јеромонах манастира Крке и капелан цркве светoга Илије у овоме граду чинио избрати за архимандрита од свога манастира, и да сам себе меће на власт генерал-викарија илити поглавара над црквама закона греческог у Далмацији. Он је за тај узрок био спровођен с пречеснијем писмама госпoдина генерала од 14. маија 1795. и отишао у Црну Гору, за примити од преосвјашчењешег тамошњег архијепископа по закону и по канонима поставле-

Албанија — Бока Которска (види у I. књизи стр. 5.); молчаније — ћутање.

није на архимандритство, с којим да море владати с властију, како генералини викариј од провинције. Но тако стари обичај и закон црковни не уређује изабрати генерал-викарија у провинцији; у оваким догађајима пристоји се игуменом и старцем од три именовата манастира, и мирским свештеницима и старцима, на једно мјесто скупити, да тако буде сабором одабраније. Дакле је одабраније сопствено јеромонаха манастира Крке и капелана задарског против канона црковније, који није никада био избран саборно, слободно и по повољности лица пристојније и старјешина, на ову власт и поглаварство црковно у Далмацији; него се сам меће на исту власт против старије обичаја, со увређењем закона и права свије манастира. Тако молимо да буде пријатствовано ово неправедно поступање истога капелана, које долази истинито на велику соблазан и зао изглед свег духовног клера и народа закона грчког. Ми исти горе речене старјешине и духовенство понизјејше молимо да из ове поштене секретарије не буде допуштено истоме никаква власт и достојниство, подобно власти и достојниству генерал-викарија у провинцији, докле не би горе речене три старјешине биле зване, да искажу њихове правце пред властију пресвијетлога и преузвишенога господина генерала; да се тако у овој важној ствари и случају сохране свачије титуле и власт три манастира, и привилегије њихове, које су увређене од истог капелана с његовијем непристојнијем поступком.

Јосиф Пелегрини с. р.

адвокат.

Ову нашу прошњу потврдио је генерал Марино, и то је био узрок, што је реченому пароху, кад се повратио био из Црне Горе у Задар, запређено било у име генерала у

одабраније — избор; *пријатствовани* — спречен; *секретарија* — канцеларија.

секретарији називати се провикаријом, и заповјеђено да се више не пача у дјела закона и управе црквоне, него да остане у свом манастиру Крци, у својој чести и достојанству.

На годину прије дошао је био исти бивши канцелан задарски с њеколико стараца из Задра у Скрадин, да се договоре, ће ће се сабор скупити и кога ће за генерал-викарија изабрати. У то вријеме налазио се и секретар генералов за своје после у Скрадину. Кад је овај архимандрит, из разговора свију игумана и соборније стараца, разумно био да су сви почти једног мишљења и против њега, и да га неће изабрати за генерал-викарија, изиђе из собора у двор, као да би посла имао. Послије једне четврти часа врати се као поплашен и, за претрапити све, каже да је секретар генералов разумно да су се собрали старјешине и прочи старци, да наменују генерал-викарија, а не имају допуштења од проведитора генерала, зато да ће сви поћи у Задар у тавнице. Ова хитро измишљена његова лаж претрапити све, и како што су се собрали били старци прије полдне, тако су се послје полдне разишли били и отишли сваки своме дому. И ово је узрок, што се тога љета 1795., при власти упоменутога генерала Марина, није могао више сабор састављати, будући да је исти архимандрит свакојаким начином гледао да се сабор не скупи, знајући да му је сав клер противан и да њега ни по

што неће за поглавара црковна изабрати. А како би га био и изабрао, кад је био потајни лицемјер, не судећи га ја, и кад је имао велику слабост у расужденију брака, судивши свагда против канона светије апостола и отаца, за скверни њеки интерес. Истина, мене су послѣ за генерал-викарија изабрали, но ја се о том достоинству нигда нијесам отимао, нити сам о њему и у сну помислио, знајући како је тешко и трудно то бreme носити у оном вертограду Христовом, који се од толико љета застарѣо и који је неорезан и неокопан; а сувише, што сам имао намјереније и трећи пут виђети Русију и свом отечеству коју корист учинити. Тако се вријеме продужило до 1796. године.

Ове године истом скупи се по налогу проведитора генерала Андрије Кверинија сабор, да избере себи генерал-викарија. Ево како тај налог од слова до слова гласи,¹ на који сабор јест послат од [секретарије] генерал-министар.

Тако сам ја већ изабран био за викарија генерале над свима далматинским црквама нашега вјероисповједанија у истој провинцији. Но још је потребно било потврденије принципово. Тако смо ту ствар и њему познано учинили, и једно како ме је он у том достоинству и чести потврдио.²

¹ Види на крају списа, у „Прилозима,“ бр. 10.

² Види на крају списа, у „Прилозима,“ бр. 11.

ГЛАВНА БИБЛИОТЕКА
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ
БЕОГРАД

ТРЕЋИ ДИЈЕЛ.

ОД ПОСТАВЛЕНИЈА НА ГЕНЕРАЛ-ВИКАРСТВО ДОЖОСТАВЛЕ-
НИЈА ИСТОГ ДОСТОИНСТВА.

ПРВО ТЕЧЕНИЈЕ!

Под владјетелством мљетачкијем и под
безначалством.

Моји генерал-викаријални први поступци; неустрој-
ство клера и црковног запта; настојање и уси-
ловање једног архимандрита, да би постао
православним јепископом у Далма-
цији и у Боки Которској.

Истог јонит августа мјесеца [год. 1796.]
узнем по декрету упоменутога проведитора
генерала Кверина, по Успенију, са собом јеро-
монаха Никодима Ђурића из манастира Дра-
говића, једнога дјакона и једног момка, и
пођем по свој Далмацији, учинити генералну
визиту по свијем црквама и у три манастира.
Када дођем у манастир Крку, дође ми на па-
мет како су у пустињи живила два монаха у
злоби и немиру. Један се разболи и умре;
други то чује и опечали се, и пође на његов
гроб, метанишући на његову гробу и питајући

безначалство — безвлашће; немир — распра, завада.

прошченије. То исто и ја учиним на гробу мога покојнога брата архимандрита Скочића, а Бог види и знаде срца и помишљенија чело-вјеческа, и јесам ли му што био и у чем скривно, који ме хотно лишио мога љубезнога отечества и чести церковне и прочаја. Путујући овако од цркве до цркве, налазио сам по њекијем мирскијем парохијама така беничинија, која је стидно и једноме човеку казати, а камо ли у књигу ставити; зато их ја овдје и премолчавам.

У њекијем црквама налазио сам парохе јеромонахе од три манастира, и ту сам примјетно мало већу чистоту и поредак на светој трапези; по опет сам и ту њека налазио, која нијесу толико из небреженија проистекла, колико из непросвјетлења и незнања. А не може им се ни за зло примити, зашто нити знаду што је дужност свештеническа, нити што је црква, што ли олтар, што ли сосуди црковни, проскомидија, света трапеза, одежде и друге утвари црковне; а ово не зна зато, зашто до данас у Далмацији школа није видно и да се у њима могао научити. И кад би и било школа, опет није књига о должности свештеническој, у којима би то стајало. Ја сам такође около 1764. године учио на липовој даски азбуки и сав буквар, и као што је онда било, тако је готово и данас, зашто се још до данас није у Далмацији нашао који трговац Србин, да тргује с књигама или барем, ако не с другијем, а оно с правилни-

премолчавам — прелазим ћутањем; должност — дужност.

јем црковнијем. Да сву Далмацију обиђеш, ће има 54 цркве наше, не би нашао, осим у три манастира и три града (Задру, Шибенику и Скрадини), ни у једној сав круг црковније књига, него се све њихове књиге састоје у јевангелију, апостола, октоиху, минеју, опшчу псалтиру и часловцу. Истина, био се родно један љубоотечественик и ревнитељ, који се постарао био и срећу имао донијети из Русије књига и разније драгоценије вешчи за све благочестиве цркве у Далмацији, но нека господ Бог опрости оном, који је препјатствије тому учинио у години 1788.

Прошавши кроз цијелу Далмацију и по-одивши све цркве и манастире, вратим се у Задар и дадем рапорт од неуреденија реченому проведитору генералу. Ту сам јавно: прво, велико поманкање пароха у црковној служби; друго, како нигда не држе либара или протокола о крштењу, бракосочетању и мртвије; треће, како се нигда до 1796. године у далматинским црквама восточног исповједанија са олтара нијесу наповиједала и прогласивала бракосочетанија, била она по закону или безакона, у сродству најближем; како су се вјенчавали не у црквама, него по кућама, и то при вечери пјани; и како су женици, ако ји пароси не би ћели из каквог важног узрока вјенчати, полазили другому пароху у Далмацији или у турску земљу, и

љубоотечественик — пријатељ отаџбине; *ревнитељ* — марљиви радник; *препјатствије* — препрека; *рапорт* — извештај; *поманкање* — грешење; *либар* — књига *наповиједати* — објављивати, оглашавати; *женице* (и *женик*) — младожења.

ту би се вјенчали; како би послѣје долазили из Турске патраг с невјестом и казали своме пароху да су вјенчани, и тако би живили у сродству и крвосмјешенију до смрти. Често би пароси и одлучили оваког безаконог мужа и жену од цркве, а често и цијелу ону фамилију, у којој би се случила она безаконна женидба, зашто многи пароси нијесу могли расудити да родитељи и сродници женикови нијесу криви, што непросвијештени жених не слуша ни цркве своје, а камо ли родитеља. Никад није био у Далмацији, до мене, обичај, да пароси по канонима црковнима са олтара прогласе ко се жени, ко ли се удаје; зато нијесу питане од пароха ни полиција од слободе, од куда би се невјеста довела. И из тог узрока бивало је често да се онда истом произнашло да је жених с невјестом у сродству, кад је већ невјеста доведена била дома; по онда није било ни по што могуће принудити жениха, да се од невјесте разлучи.

Многи су по Далмацији и отимали дјевојке, а то би онда било, кад би који жених сирома био и не би могао по обичају далматинскоме испросити дјевојке и трошити на сватове и шрове; или кад би се жениху смилала дјевојка, по не би је дао род за њега. У овцијем би случајима жених домаћно чрез сосједа или други познанника дјевојку на какво опредјелено мјесто, а понајвише поћу, и онда

полиција (полица) од слободе — свештениково писмено (одобрење), да се неко може испитати и венчати; чрез сосједа — преко (с помоћу) суседа.

би је однео кудгођ, да не зна ни отац ни мати ниг' ико други за њу. А кад је не би никако могао примамити, онда би скупио 10 или 15 момака, све самије својије рођака, отишао би ноћу с овима кући дјевојкиној, и варварским начином отео би је из руку оца и матере, и одвео би је са собом. Послије би послали родитељима дјевојке отете или примамљене кога, и искали би мира, који им се понајвише давао из важније узрока; а кад би мир и опроштење получили, онда би се вјенчали и пир и весеље чинили. Овај се пир, на велику несрећу Далматинаца, како и сад, са великим трошком и убиством домостројительства чини. Ту се без мјере и без разлога, по пет по шест дана, дан и ноћ једе и пије. Ту се скупи скоро пол села: кум, преокумак, стари сват, барјактар, војвода, чауш, по два ђевера и остали сватови, сви рођаци, побратими, кумови, пријатељи, познаници и комшије, и дан и ноћ једући, а нагоницом и сплом вино пијући, — осим попова и калуђера и фратара, који се тресљају често по селије, просећи милостињу, — потроше и разоре све, што би могла цијела женихова фамилија њеколико мјесеци поштено и умјерено уживати. Зато, да би могући женици учинили обичајни пир и весеље, убију вола, испеку по 10 по 15 брава и преправе 15 или 20 барила (акова) вина и ракије; а колико се закоље тука, кокошију, гусака, патака и голубова, и

домостројительство — кућење, газдинство; *барил* — мера за течност (за вино или ракију); *тука* — ђурка, будија.

колико се хљеба поједе и другије којекаквије од теста јела, то се не може ни избројити, и колико гостински и калуђерски коњи жита позобљу.

Безумије и сљепога Далматинаца познаје се не само из трошкова овије пирова, него и из оније непотребније приправа, које за прославити кресно своје име и прославити свеца и покровитеља своје фамилије чине. И колико сам обишао Јевропе и Азије, и колико различније народа видео, и нијгдје нијесам примјетио да који народ слави реченије крсније имена, него само српски народ, и то не само у непросвијештеној Далмацији, него и по други мјести: у Босни, Србији, Јерцеговини, Славонији и Кроацији. Славећи своја безрасудно и преко мјере кресна имена, доводе себе у велико убожество, задужују се у трговаца по градови, и после толико година док се одуже.

Много су пута Римљани грабили насилственим начином дјевојке греческог вјероисповједанија, и без икаквог допуштења и цедуле от пароха грчкога вјенчавали се; и то је све било једнако до пришествија австријског благополучног оружја у Далмацију, године 1797. — Предам комисару господину конте де Турн писмено за оваке варварске обичаје, бивше под републиком млетачком у Далмацији, који изда декрет, да без три с олара наповиједи и без полиције слободе от пароха не имају, како грчки тако и римски, пароси

вјенчавати Гркињу, која би дошла за Римљанина, и тако се уздржавало и опслужавало до гола 1810.

Кад сам већ од сената венецијанске републике потврђен био у владању црковном у Далмацији, отпустио сам први распис (циркулар) из достоинства викаријалног, да се јеромонаси трију манастира и све мирско свештенство по парохијама узму држати свога свештеничког чина и характера, и да не пијанствују по градовије и селама и у својијем парохијама, на подсмеј и поруганије, а сувише на соблази, народа. Други сам распис издао, да сваки парох има узети три књиге и записивати у њи крштења, бракосочетања и мртве, и да с олтара наповиједају у три светацна дана браке, који се благословити имају, но само браке слободне и ненагоњене. Ако би се пак случило да је невјеста из друге парохије, а оно да парох женихов не смије вјенчати, докле не добије дозволење од пароха невјестина. Такође, да ниједан парох не смије у туђој парохији какву свету тајну савршити без дозволења онога пароха, чија је црква, осим у случају крајне нужде, ако би се случило да би друкчије младенац умрео некрштен, као што је прије један другом чинио и тако Христјане парохијане примамљивао на своју страну.

Прије се никад није знало управо ко је коме парох, који Христјанин коме пароху при-

Гркиња — жена вере („грчкоисточне“) православне; *Римљанин* — човек католичке (римске) вере.

надлежи, и коме би пристојали приходи парохиялни. Прве године мога владања и урежденија клера и народа восточног вјероисповједанија у Далмацији, то јест од 2. августа 1796. године, почели су били скоро сви пароси слушати и опслуживати њеног црквоног поглавара заповиједи, осим једног архимандрита и једног самоназваног протопопа, од који је први развраћивао калуђере, а други попове, који су по парохјама, једног и другог чина, да не слушају моје заповиједи, но послје су била обојица кажњена, како што ће се даље видјети.

У то исто вријеме и гола донесе несрећа горе упоменутога Ивковића у Далмацију, бившег монаха, кога сам ја 1784. године довезао из Кијева до Херзона, да уједно пловимо преко Црног Мора до Цариграда, а ђе је бивши монах послје постао дјаконом, свештеником и архимандритом, то се не знађаше, нити патенте од рукоположенија на степену црквоне имађаше, или, ако ји је и имао, не хођаше ником показати, а ја сам се много старао да ји видим. Видећи ја да он неће ником да покаже свидјетелства о свом произведенију на степену црквоне, сумњао сам се јако и свагда, је ли он по канонима и црквонијем правилима посвећен на дјаконство и свјашћенство ије у каква јепископа.

Овај Ивковић наслиједи њекојим начиним имјеније, састојивше се у вешчма движицијем покојнога књаза и полковника Марка

Стратимировића, и дође онда из Русије у Венецију. Ту се упозна с једним знатним из Задра трговцем, који такође и богат бијаше, и открије му своју жељу и намјереније, говорећи да он има 12.000 цекина, и да не би марио све потрошити, само да добије од републике венецијанске декрет, да у Далмацији и Бокн Которској буде јепископ; зато да би желио да њега првога Далматинци именују писмено јепископом, и да му се потпишу на молбу, с којом би се представио сенату републике венецијанске. Но није знао сирома Ивковић и онај његов друг и богатија политике венецијанске нити њихове утврђене максиме (правила), којом нијесу нигда дозвољавали Мљеџани да у Далмацији и Бокн Которској буде јепископ источне цркве из узрока, да би тако лакше привукли и принудили далматински и бокенски народ источног вјероисповједанија римској цркви. Нису знали ни то, да су далматинска три манастира с манастиром Савинским у Кастелу Новом, у писаније 100 година, често представљали молбе принципу венецијанском, да би дозвољено да у Далмацији и Бокн Которској буде један благочестиви јепископ, но да нијесу могли никада то одржати; него да су им све обећавали и замамљивали до онога часа, докле није Бонапарте исту републику с Французи разрушио и оборио 1797. года.

Бокенски — бокелски; *Савински манастир* — манастир Савина код Новог у Далмацији; *Кастел Нови* — Нови, Херцег Нови (Castelnovo); *одржати* (по тал.) — добити.

Чувши упоменути купац намјереније ово од Ивковића и видјевши речену суму цекина у истога, обећа му се са свом силом у помоћи бити, једно желећи и сам видети једанпут од свога закона јепископа у Далмацији и отечеству, а друго, надајући се отуда својој каквој користи. Тако се здружи Ивковић са богатим овим трговцем, зашто се, као што она проста далматинска пословица вели, лажа и скуп лако погоде, и овај га препоручи у Задар другом свом ортаку и најпрвome и могућем трговцу и добром Христјанину, да то чини потајно, без знања три манастира и цијелога клера далматинског, да се градови, то јест банке (прокуратори) потпишу Ивковићу на прошињу, коју је овај исти сачинио био, како је и Тимотеју глава 3. зачало 283. (*Какову убо јепископу подобајет бити*, и прочитај), да њега избирају за јепископа.

Тако дође Ивковић из Венеције у Задар с препоруком горе упоменутом господару. Овај га је драговољно примио, видећи писмо свога ортака из Венеције, који му препоручиваше најврљим начином да приклони банку задарску, шибеничку, скрадинску и дришки, да се потпишу на молбу од Ивковића сачињену, као да га избирају за јепископа, но потајно, да не чују три манастира и мирски клер, бојећи се да они не стану како на пут овом крадепом и канонима противном избранију. Нико се

купац — трговац; *банка* — представништво црквене општине; *прокуратор* — старалац, тутор; *зачало* — почетак (овдe стих); *К. у. ј. подобајет бити* — какав треба да буде епископ.

није чудно Ивковићу, што је желио бити јепископ и што је по свом лакомислију хотио против канона украсти из четири далматинска града шаку трговаца с потписи за своје изборнице; но сваки се разумни човек дивео горе упоменутих двама господарима, који су у Далмацији били најмудрији и најискуснији људи у светом писму, да су се дали преварити от онога човека, коме пису знали ни рода ни порода, ни пострига ни характера, или је био монах или свештеник, либо архимандрит. Тако су били зајмурили умом, као најпростији и најнепросвијештенији људи, те су се усудили избрати за јепископа и архипастира непознатог сасвим мужа. Ваља да речена два господара нијесу нигда прочитали каноне светије апостола и светије отаца о изборници јепископа. Нијесу, ваља, знали да у 7. вселенском сабору гл. 18., правилу 3., овако стоји: *Вејакоје изборнице и поставленије от мирских властеј не твердо јест,*¹ и у лаодикијском сабору, глава 10., прав. 13.: *Нест јепископ сеј, иже мирскими челојеки избран будет.*² У сабору антиохијском, гл. 9., прав. 21., и сабору сардијском, гл. 14., прав. 2.: *Аице кто от града во град пришед и молви творит, от народа приимаја себје поборники, да благоут: жслајем и молимсеја да будещи нам јепископ, тој ни на самој конције непричащен.*³ И светије апо-

¹ Никакав избор ни постављење (епископа) које учине световне власти — не вреди.

² Није епископ овај, кога световни људи изабериу.

³ Ако неко идући из града у град пушта гласове, примајући од народа присталице да говоре: желимо и молимо се да нам будеш епископ. — тај да се ни на смрти не причести.

стола гл. 1. правило 30.: *Ашче котори јепископ мирских књажеј или људеј помошчију примет церков, да извержесја и одлучитсја*¹, и правило 14.: *Не восхищати јепископу престола чуждаго, ашче и иразден јест*.²

Прокуратори, то јест банке, реченије градова потпишу се на прошњу Пвковића, а најпосле је пошљу мени с писмом, то јест с препоруком, у Круну, као генерал-викарију, савјетујући ме, да се и сам потпишем на њу, и да циркуларно препоручим игуманима манастира Крке и Драговића и свем мирском клиру, да се и они потпишу. Ако ли пак ми, то јест старјешине три манастира и друго мирско свештенство, то учинили не би, да ће грађани објавити простоме народу: да калуђери и попови не даду да буде у Далмацији јепископ. Примивши ја ово писмо, које су ми писали покојни Стефан Ђурић из Задра, из Шибеника Марко Парашћева и парох Дошеч, и стари Макарије Крнега, парох скрадински, расуждавао сам о том изборанију да је против канона црковније. Но расуждавао сам и то, да се ни други игумани и мирски свештеници потписати неће, ако се ја као архимандрит манастира Круне, а сувише као генерал-викариј у Далмацији, не потпишем; и да ће се онда манастирци и попови код грађана и простог непросвијештеног народа изговорити на ме, што се ја као генерал-вика-

¹ Ако који епископ с краљевском или људском помоћу добије у цркву, да се свргне и одлучи.

² Епископ да не отима туђе столице, ако је и празна.

риј потписао нијесам. Најпосле расуђдавао сам и ово: да калуђери сва три манастира у Далмацији више живе с прошевином и милостињом простог народа, него с малим приходом и имјенијем манастирскијем; тако, ако се не потпишем, неће се заиста потписати ни други калуђери и мирски свештеници, а онда ће грађани упустили у уши простоме народу да само калуђери и попови противстоје томе, да буде јепископ у Далмацији. Тако неће се смјети послје калуђери ни из манастира помолити, а камо ли изићи међу прости народ поради обичајне милостиње. А највише сам расуђдавао то, да се из тога неће родити каква буна и несрећа међу клером и простим народом.

Призовем, дакле, у моме манастиру Крупи све старце и јеромонахе, и заштем и од њи бистрог у овој ствари расуђденија и савјета. Они ствар узму на расуђденије, и закључе да је пужно да се потпишемо, да тако угодимо непросвијештенијем грађаном, којима је Ивковић обећао био да ће као јепископ установити о свом трошку семинарију, толика училишта за дјецу, библиотеку и српску типографију (печатњу), што би — јеј Богу! — једва цар учинити могао, а камо ли он, који је већ њеколико стотина цекина потрошио био на један трговачки корабаљ са оним купцем у Венецији, који га је препоручио био у Задар, да га изберу за јепископа. Тако се ја, по савјету крупске браће и грађана, потпишем на исту прошињу, и ударим манастирски печат.

Јоште при том дадем циркуларно савјет и повијед игуманма друга два манастира, Крке и Драговића, и свијем парохом, да се потпишу и печат свој ударе, које ови и учине. К тому је јошт Ивковић њека имена сам потписао, и то мирска из Боке, и удари печате различне, ђе је само могао који наћи, само да умложн число молећије. А ово је све права истина, јер сам ја то мојијем очима у истога послје видио. С овијем потписи отиде он у Венецију, и представи се сенату, године 1797.; но у тај ма пропадне од Француза мјетачка република; тако сирома Ивковић остане преварен, као и први прије њега, који су код исте власти тражили да буду јепископи у Далмацији.

Тако остану сад Далматинци без сваког влађенија и властитеља, и учини се у Далмацији међу простијем народом анархија. Сваки је био себи краљ, сваки заповједник. Поотимају коњаницима талијанским коње и робу; развале толике јавне принципе квартуре; у Шибенику убију сву фамилију Цолатову, који је био конзул француске републике; у Сплиту убију колунела Матугиновића, као да је био јакобин и Француз; у Трогиру поробе најбогатију кућу Гарашнову, и просну му до 300 барила (акова) уља (зејтина), по старјешине

циркуларно — расписом; год. 1797. — Наполеон је уништио мјетачку државу, поделивши је на Аустрију и италијанску републику; *анархија* — безвлашће; *јакобини* — чланови скупштинског клуба (на и њихови једномисленици) за време велике француске револуције (названог по манастиру св. Јакова у Паризу, где су држали састанци), који је претеривао у рушењу старог поретка и довео до познатог „терора.“

дома не паћу, јер су њеном срећом два брата била у Венецији, и тако су се спасли од смрти и тиранијства простог народа. Сви Талијанци, зовомни од Далматина *лацмани*, саберу се у далматинске градове, а највише у Задар, около 12.000 душа, гди су сви трговци, госнода и старјешине градске дрктале од страха, да ји Талијани не поробе: зато су им давали рáну, да не помру од глади, зашто ни од кога нијесу више имали плаће. Они који су држали онда муницију и принципову казну, кад је овај с републиком пропао, помогли су се одвећ много, зашто нијесу имали коме давати рачуна.

Ја сам се онда налазио у моме манастиру, и ту сам чувао оне драгоцене вешчи, да ји разбојници не однесу. Затим задарско владјеније и савјет одреди колунела Данежа, садашњег генерал-бригадира, и мене, да пођемо у Госпић и да просимо од австријског владјенија и тамошње кантон-команде једну част војске, да доведемо у Далмацију, зашто ова жели добровољно подложити се под владјеније австријског императора Францишка II. Данеж није никада прије био у Госпићу, нити кога тамо познавао; зато дође најпре у Обровац, и одавде ми пише у Крупу, да тај час дођем у Обровац, по заповијести задарског савјета и бившег генерала Андрије Кверина. Кад сам дошао тамо, покаже ми налог и за-

лацман (од нем. Landsmann) — заједничко (мало преузето) име у Далмацији и у Црној Гори за све људе из Јевропе, особито за Талијанце и Немце (овде се мисле мастачки војници); *казна* (р.) — благајница; *Францишко II.* — од 1792. до 1806. „немачко-римски,” а до 1835. само аустријски, цар Франц II.

повијед од Задра, да имам с њиме поћи у Госпић. Тако узмемо с нама њеког трговца из Обровца, Антонију Шимунела, и дођемо у Госпић, у Лику. Ту нађемо њеког капетана Фалера, који заповиједаше са свом личком региментом. Зато пошаљемо из Госпића једно писмо цесару у Беч нас три, како депутата: ја од стране христијанског народа и као њов генерал-викариј, а Данеж и Шимунели у име градова и свије Римљана, просећи од цесара да прими Далмацију под своје крило и покровитељство од упаљене анархије. Тако речени кантон-командант повјери нам трећи дан 300 војника и двије царске бандијере, које ми доведемо најпре у Далмацију, да освоје градић обровачки и новоградски. Како чују анархисте да је цесарева војска дошла у Обровац, нама' се почеше примиривати. И будући да је баш онда била пећеља, и по обичају много народа дошло било на литургију у Обровац, зато сам ја сабрао Христјане под једну бандијеру, а фра Карло Гропели Римљане под другу, и ту смо им предку дали и савјетовали народ, да вјерност покажу нашему цару, да се умири и зла не чини, да се један против другог не вооружава и да даду господи земљедрицима мира, против који су устали били. На ове су се људи тако ополчили били, да би ји може бити све истребили, да нијесу побјегли били у градове под лубарду.

христијански — православни; *бандијера* — застава; *анархисти* — који не признаје никакву власт; *вооружати се* — оружати се, устајати противу кога; *ополчити се* — устати противу кога; *под лубарду* — под заштиту топовску.

Из Обровца вратим се у Крупу, да видим да се није каква штета послије мене догодила. Кад сам дошао тамо, нашао сам, благодареније буди Богу и чудотворној крупској Богородици, све здраво и мирно. До њеколико дана дође ми из Шибеника њеки Нико Рухери, који се уклонио био од страха, да му се што не догоди од злије људи, који су у анархији убили реченога конзула француског Цолата. Ја сам га у манастир примио, и ту сам га све једнако држао, докле није дошла у Шибеник војска цесарева и док се није већ сва Далмација умирила била.

Хотно сам њеколико дана отпочинути у манастиру од великог труда и ватре (врућине), која се те године (1797.) догодила, ал' ето ти ми четврти дан из Грачаца писма од попа Атанасије Дошеновића, који иђаше са баталијоном мајора Боже Мамуле у Книњ као фелд-патер, и који ми писаше да ме речени Мамула жели виђети, него да дођем у Книњ. Јошт то вече поћу одлучим се из манастира, и освањем пред Книњом. Када се представим мајору, онда ми он наложи да идем у Плавно, на границу турску, и у друга села и да предикуюјем народу: да се умири и да се владању цесаревом подложи. То је нужно било да из тог узрока учиним, зашто се народ био раздијелио на три на четири класе: једна је хотјела под краљевство и законе мађарске, друга под Австрију, трећа је намјеравала да сами себи

Грачац — котарско место у Лици; *Книњ* — кот. место у сев. Далмацији; *Плавно* — село у котару кинишком.

изберу принципа, а њеки су опет желели под турском влашћу бити.

Докле сам ја у Плавни и оним околинијем селана народ примиривао, дође по мору у Задар с једном малом флотом и њешто мало војске цесарске генерал-фелдмаршал-лајтнант, барон Матеша Рукавина. Примиривши ја народ около границе турске, будући сви закона грчкога, вратим се у Кинињ, да дадем реченом Мамули репорт. Ту нађем господина Данежа, кога сам морао за љубов нашу свуда, као Ментор Телемаха, спроводити и терати, да се прикажемо реченоме Рукавини, како поглавару од војске австријске, не би ли потврдио наше патенте и права, у којима смо се нашли, кад је пала република венецијанска. Тако пођемо из Киниња у Трогир, мислећи да ћемо стигнути и онђе наћи Рукавину. Други дан дођемо тамо на конач и сиђемо код господина Фридерика Павтона; и будући да је Рукавина већ одатле отишао био, зато се у јутру рано навеземо на море, и једва стигнемо генерала Рукавину више Брача; а да је било мало више вјетра на мору, био би нам утекао, и не би га стигли били до Боке Которске.

Кад га стигнемо, уђемо к њему у велики трабакул (у камару) и поздравимо га. Он нас учтиво и политично прими и потврди наше патенте, како ћу доље назначити; а послаје нас

флота — лађе; *генерал-фелдмаршал-лајтнант* — чин до највишега генералскога чина у аустријској војсци; *репорт* — рапорт, извештај; *Трогир* — приморски град у северној Далмацији; *трабакул* — врста мањих лађа (с двома катаркама); *камари* — кохора, соба.

пошље натраг у Сплит с писмом на полковника Казимира, говорећи да ћемо од њега примити заповијед, што ћемо радити. Вратимо се ми натраг, а кад се Казимиру представимо, а он пошље Данежа у Имоцку на команду, а мене да идем и да предикујем народу по Далмацији, да не мисле више о другом владању, него да се сви добровољно подложе австријској круни и владању, како што су се до мало времена и подложили. — Ево декрета Рукавининог, којим је потврдио мени генерал-викарство.¹

Мало затим подложи се сва Далмација и Бока Которска двору австријском, које сам ја од свег срца желио, знајући благо и праведно владање австријско, којему сам немало приносио моје услуге, као што сједујућа доказателства освједочити хоће.

Прво доказателство имам од Обровчана, који свједоче да сам ја с Данежом и Шимопелом довео у Обровац једну част војске австријске из Лике, која је затим обровачку тврђиницу у своју власт узела, и проча, као што ће се из њега увидјети. Ево како гласи.²

Свидјетељство града Задра.³

То исто доказује и Казмир, Ц. К. и Апостолническог Величества полковник и командант службе граничарске регименте и кантона, како гођ и бригадир, сједујућим писмом.⁴

¹ Види на крају списа, у „Прилозима“, бр. 12.

² Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 13.

³ Види на крају списа, у „Прилозима“, бр. 14.

⁴ Види бр. 15. у „Прилозима“ на крају списа.

Свидјетелство полковника Данежа, с којим сам у личку регименту ишао, тамо од ондашњег кантонкоманданта њеку малу част војске цесарева измолити и у Обровац довео, гласи овако.¹ —

Кад се већ сва Далмација и Бока Которска благополучно подложила била двору австријском, вратио се речени генерал Рукавина из Боке у Задар, гди му се представи Ивковић и получио од њега пасош за Беч. Тако отиде овај архимандрит јоште исте године у престолни тај град с молебним писмом, на ком смо се били сви потписали, и представи се императору; јошт к тому слаже (као што ће се даље виђети) да је он у Далмацији генерал-викариј и да су га Далматинци под републиком изабрали били за јепископа. Прво што је казао, казао је сасвим лажно, зашто није он, него ја, онда био генерал-викариј; у другом је нешто мало истина било, зашто га је хотјело неколико трговаца за јепископа имати; но ово изабраније није законом и по канонима црковнијем, као што сам већ доказао. На које му је цар рекао да се врати у Далмацију и да чека до будуће организације цијеле Далмације.

Стојећи Ивковић у Задру и не видећи часа, да прије постане јепископом, за којом честију преко мјере чежњаше, ишао је у Задру од адвоката до адвоката, иштући савјет шта има чинити. Знајући исти адвокати да се јошт

¹ Види бр. 16. „Прилога“ на крају свеска.

који златник покојнога књаза Анте и Марка Стратимировића из Русије у њега налази, замамљивали су га непрестано, докле му нијесу све измамили, и говорили су му да он неће бити јепископ прије него Зелића са генерал-викарства збаци. Кад то чује Пвковић, помами се и од десперације побудали тако, да му се сав Задар смијао и ругао. Призове себи неког реченог, самопрозваног протопопа, по имену Савковића, кога сам ја често зауздавао и с властију краљевом угрожавао, да не вјенчава четвороженаца и не благосиља безаконе због сродства браке, како што је вјенчао у туђој јепархији удовицу за старца Ђиру Паренту, а ове кћер за роднога Ђирина синовца Ђуру Паренту.

Тако му сачине адвокати прошњу писмену, а он је даде упоменутоме протопопу, који превари три калуђера и три попа, те се на њу потпишу; а остале он сам с горе реченим протопопом (јошт обојнца ијани) потпише, и имена оније свештеника и пастира црковније замрче, који нијесу нигда ни помислили потписати се на његову тужбу против свог црквеног поглавара.

Ваља знати да генерал-викарије у Далмацији и под венецијанским владјенијем нијесу имали прије мене власти пендесати ког свештеника или пароха восточнога закона, ако би овај у чему сагријешно, него би га у овом случају затворала свјетовна власт. Зато сам ја при владјенију австријском, које је девет

десперација — очајање; *пендесати* — казнити.

година трајало, свакојаким начином старао се да извадим свештенике из руку мирскије и казни њнове, него ако би који погријешио и онтужен био од народа, да је због свог небреженија умрло које дијете некрштено, или чељаде које неисповјеђено и непричешћено; да је у неђељу или који празник остала литургија неопслужена: да ји у оваким случајима казни духовна власт и њнов старјешина. Ја сам неколико пароха цитирао у манастир Крупу, ђе су стајали слободни који дан под именом затвора, и нијесу трошили ни за јело ни за пиће, нити су што коме плаћали, као што су код свјетовне власти по градови много плаћати морали адвокатима, док се откупе из затвора, осим свога другог трошка за јело и пиће. Зато, који су гођ свештеници били по њеколико дана у манастиру Крупи као под затвором, није се од њи ниједан потписао на тужбу ону Ивковићеву против мене, зашто су сами виђели и познали да сам се старао отети ји из свјетовније руку и казни, и да им је много лакше било који дан постајати у манастиру Крупи, и пити и јести без крајцаре, ђе су се јошт пользоваи боље [у] свјаниченом дјејствију и црковном благочинију, него ли у Задру у мраку и тавници, јошт на своме трошку.

Многе је лажи Ивковић представно био цесару у име свештенства против мене, као свог поглавара и генерал-викарија, по нијесу му ништа помогле, како што ће се виђети сље-

свог (по тал.) — његовог; *цитирати* — навести, позвати кога преда се, паредити да се дође.

дователно у декрету од гувернера и одлуку његовом од цесара. Имао је он јошт и два спомошћника, од који један бијаше архимандрит, а други самоназвани протопоп; и ови су се дан и ноћ старали како ће ме извргнути с викарства, које ми не даваше ни једне крајцаре користи, него ме јошт кошташе мога трошка и неисказана труда, извршујући царскога намјесника декрете и старајући се дан и ноћ, како би истријебио из винограда Христова трије од сто и више љета, које се већ уселило било и обајатило. Много сам пута просио од гувернера штогођ пензије, или поне да ми прими ренуцију, коју сам му толико пута представљао; но нигда ми није хотио примити ниш које помоћи дати. А ваљавек сам стајао у Задру, плаћао по 18 по 20 цекина на годину квартир, држао момка на плаћу, и одијевао га и рано га, осим што сам морао плаћати адвокате, који ми пишу гувернији и другијем властима по Далмацији, не могући држати на свом трошку секретара. Понајвише пак мучило ме је то, што сам скупо толмаче у Задру плаћати морао, долазеће ми сваки дан из гуверније и доносиће којекакве декрете и заповиједи, од којије сам послје циркуларе по свештенству шаљао. Чекао сам и све годину по годину потезао, не би ли ме цесар за труде моје наградио, које јошт воспољедовало није; дозвољене ми чести од на-

спомошћник — помоћник; *обајати се* — постати бајат, залежати се; *поне* — дајбуди, бар; *ренуција* — оставка; *циркулар* — распис, посланица, *околуница*; *воспољедовати* — доћи после чега; *дозвољен* — допуштен.

тријарха и митрополита у Мљеције биле су ми од Диједа млетачкога заустављене, и тако:

Послије њеколико мјесеци дође у Далмацију комисар граф Рајмонд де Турн на владање грађанско. Овome се ја тако представим, да ми потврди моје патенте од патријарха Авраамија јерусалимског, и од архијепископа венецијанског, који се називаше Филадельфиским, да могу у силу истије свјашченодјелствовати, које ми бијаше забрањено при републици генерал Диједо, за повољити упоменутоме архимандриту и викарију Скочићу. Ево како декрет комисара Турна гласи.¹

Послије него сам добио овај декрет од царске комисије, представио сам истоме графу де Турну толике неуредности, које се налазе у свештенству и народу восточног исповједанија: да многи пароси презиру и не опслужују заповиједи свога црковнога поглавара, то јест да не држе три рејистра од крштења, бракосачетања и мртвије; да случивши се брак не наповиједају по канонима црковнијем трипут са олтара; да вјенчавају бјегунице жене код живије њиве првије мужева; а мирски да похићавају од родитеља силом и варварским начином невинне и недорасле дјевице; и да непросвијештени пароси исте браке сачетавају по ноћи и у пјано вријеме, без проглашенија с олтара и без икаквог допуштења и слободе от пароха дјевојчина, зашто је много пута из-

¹ Види у „Прилозима,“ на крају списа, бр. 17.

рејистар — протокол; *бјегуница* — жена која је побегла од мужа; *похићавати* — отимати.

међу двије фимилје до крви дошло. На ово моје представленије благоволи ми иста комисија послати декрет, да циркуларно објавим паросима: да под највећу казну имају држати речене три регистре; сваки шест мјесеци ноте (примјечанија) предавати у официју викарија генерала, а викарију опет гувернији; да немају никог вјенчати у ноћи и без три наповиједи с олтара, како без полиције од слободе. Ову је заповијед најприје презрео парох задарски, речени Васиљевић архимандрит, који био јест камен соблазни; и зато га је комисија царска својим декретом тако лишила парохије, премда је у њој служио 12 година, и послала у свој манастир. Овај је био добар изглед другијем парохима, и зато су ови послѣје боље испуњивали своју дужност, бојећи се да не изгуби своју парохију, а при том и казни не прими.

Тако сам циркуларно објавио свијем парохима у Далмацији, а послѣје 1810. года и Боке Которске, да сваки брак по трипут напомену у цркви, и да сваког мјесеца посаијетују народ, да не граби силом дјевица од родитеља њихови, нити пак да чине у четири забрањена поста женидбе; а особито, да не држе премамљене дјевојке и невјенчане дома за строгу казну свјетовну, него да је отпусте родитељима својијем. Тако је отео био у Карину Анта Драганић ћер Марка Балаћа из Ервеника, а у Вуковићу Илија Антуновић римокатолик Марију ћер Марка Змијанца; но ја сам

ји обје с властију краљеве гуверније повратио својијем родитељима: прву године 1799., а другу 1806. Ове су исте дјевице мало послје биле по закону испрошене и по трикратном с олтар-а оглашењу вјенчане, а уграбитељи њихови били су сваки по две године у задарским тамницама, осим што су платили својим адвокати-ма сваком по 30 цекина, да су се опростили тамнице. Оне пак дјевојке, које се код нас зову *ноћне касалице*, које се ноћу украду од оца и матере, и пусте се премамити од мо-мака, чинио сам многе повратити родитељима, чекати дотле, док се трипут са олтара не огласе и послје вјенчају. Овај је случај често прије мене бивао, а у вријеме мога викарства догодио се много пута; тако сам повратио дома Марију, сестру Саве Пиље, која се послје вјенчала за Силвестра Веселиновића, и Јоану, ћер Боже Бокмије, која се послје вјенчала за Ћиру Јајића, и многе друге по Далмацији. Тако је казни пароха задарског уплашила друге свештенике, те нијесу више смјели вјенчавати у ноћи, по кућама, без три оглашења и без полиција от пароха (допуштења); примјер Драгаша и Антуновића задао је стра момцима, те нијесу више смјели красти девојака; а примјер дјевојака Пиљине и Боклијине учинио је то, да друге дјевојке нису се усудиле више преварити своје родитеље и дати се одвести, зашто су се бојале, да се и оне не поврате и тако стид пред народом не претрпе.

Многе парове, који су били међу собом у крвном сродству, а особито по светоме духу,

чинио сам разлучити, како што канони светије отаца заповиједају. Само ми се један отео у Голубићу, неки Божо Плавша, коме је допу-
стио неки јепископ карлштатски, у вријеме првог правителства австријског у Далмацији, да у браку остане. Ја до тога врјемена ни-
јесам знао да њеки господа јепископи имају вишу власт, него што су имали свети оци и апостоли, који су правила и каноне црквоне сами сачинили, а нама само оставили да ји др-
жимо и набљудавамо. Зашто не знам за који би други узрок били установљени патријарси, је-
пископи и други пастири стада Христовога, него да каноне набљудавају и по закону и кано-
нима свете источне матере цркве стадо Хри-
стово пасу. И ако су у ономе варварском ото-
манском владјенију принуђени благочестиви јепископи и свештеници, против закона и цр-
ковније канона и против саме, може бити, њихове воље, ако не из сопственог ненаситно-
мог среброљубија, вјенчавати незаконе браке; а оно поне нијесу принуђени они архијереји, којим је судбина благоволила пасти стадо Хри-
стово у благочестивијем и просвијештенијем царствама, гдје само царска власт и десница заштитеније даје, као што је мени давала, само ако се запроси. Што се каса онслуже-
нија закона црквнога и преписанија канона светије отаца, о том је свети апостол Павел духом светим прекрасно написао, говорећи: *Алиге сол обујајет, чим осолитеја?* — А наша

набљудавати — пасити; *заштитеније* — заштита, од-
брана; *кисати се* — тикати се; *А. с. обујајет, чим осолитеја?*
— „Ако се обљутави, чим ће се осолити?“ (Мат., V., 13.).

проста народна пословица вели: „С главе почне риба најприје воњати.“

Служећи ја при републици и при правителству австријском без плаће, у надежди да ћу је добити, како што ми је гувернија много пута објехавала, саберем све декрете моје и атестате, узајим од њеког мог пријатеља 100 цекина, узмем од пресвијетле гуверније пасош, и дођем у Карлштад. Оваје ми се потпише на пасошу полковник Казимир, да смијем ићи до Загреба; а у Загребу командант генерал Чернели до Беча. Тако, идући поштом, стигнем осми дан у Беч, 25. фебруара, 1799. године. Када дођем у престолни овај град, представим се цару и дадем му писмену прошњу, доказујући достојверним атестатима моје, како при републици, тако и при правителству австријском учинене, вјерне услуге, просећи за ове какво год награђеније или произведеније во јенископа далматинскога.

Када сам се представио ја императору с мојим агентом Арта, удивио се био цар, говорећи овоме какав је то генерал-викариј, кад је био овђе Ивковић и казао да је он генерал-викариј у Далмацији. На то одговори мој агент цесару да ја имам доказаства, с којима Њ. Величество увјерити могу да сам ја генерал-викариј, а не Ивковић. Затим запита император мог агента, знам ли ја талијански, а кад овај рече да знам, онда се окрене цар мени и упита ме по талијански, колико има у Далмацији грчкије манастира. Ја му одго-

ворим : три. А он ме опет запита : колико има у њима архимандрита ? Ја му кажем : два, ја у Крупи, а други у манастиру светог Арханђела. — Цар : А ће стоји у Далмацији Ивковић ? — Ја : У Задру, а ће се он постригао, ја не знам, него сам чуо да се у Молдавији постригао.

Послије ове кратке бесједе пружи цесар руку, а ја му дадем написану прошњу с доказатељствима. Прочита он неколико првије врста, затим се окрене таулину, узме перо, и нешто напише на инстанцији. Послије се окрене и рече нам да пођемо, да ћемо сутра от Тугута имати одговор. На то се ми поклонимо и отидемо.

Сутрадан сједнем ја с мојим агентом, који се називаше Арта, у његову кароцу, и отидемо Тугуту. Но овај нам одговори да он није добио јошт ; не има врјемена виђети што је цесар одредио, него да идем у Далмацију, и да ћу примити одговор преко гуверније у Задру. Истина је да је Тугут имао много посла, зашто онда бијаше рат међу Австријом и Француском, и зато би свагда, кад би гођ дошао с мојим агентом к њему, чекао по читав један час, док би се курири разишли, који један долазаше, а други одлазаше, и док би ми најпослије ушли. Најпослије сам молио Тугута, да ми учини милост и да ми каже царску одлуку, била она добра или зла, објећавајући му се да ћу с њом бити задовољан ; по

таулин (и *тавулин*, тал. tavolino) — сто; *Тугут* — (Fr. M. Thugut, 1734.—1818.) — аустр. државник и министар спољних послова.

није могуће било ишчунати од њега и једно слово о томе. — Тако сам се морао вратити у Далмацију без сваке користи. Ја би заиста поључно био, ако и касно, од цесара којугођ царску милост и награду, да не буде, на моју и свега мога отечества велику несрећу, у миру пожунском предао Французима Далмацију.

Из Беча вратим се у Задар, и запитам гувернатора, је ли што за мене дошло из Беча. Вели: није ништа. Послије године дана дадем истоме ц. к. гувернатору у Задру другу ип-станицу, молећи га да ју пошаље цесару. То сам и друге, и треће, и четврте године чинио, но све всује. Онда напишем једну плачну прошњу по српски цесару, и пошаљем је бившем онда придворном агенту, а сада Јего Ц. Кр. и А. Величества совјетнику и народних греконеунит[ског] закона училишч вишем у надзиратељу и проч. господину Несторовићу, који је прими и цесару је у руке преда; но и он не прими ништа никаква одговора. У њој сам се тужио на неправицу, коју ми чини гувернија толико година.

Ова је прошња од предреченог господина Несторовића предана цесару у руке, као што ме је исти тако послје писмом увјерио. Послије неколико мјесеци дођем ја у Задар, да предам од парохâ, мом правителству потчињеније, назначенија (анаграфи) о крштенима,

пожунски мир — закључен 14. децембра 1805. између Наполеона I. и Франца II; *всује* — узалуд; *Урош Несторовић* (1765. — 1825.) — врховни надзорник свих православних народних школа у Угарској (1810. — 1825.) и оснивалац прве српске аренадије (у Сент-Андреји, 1812.); *назначенија* (анаграфи) — статистички подаци.

вјенчанима и покојницима. Кад сам ове већ био предао гувернатору Гоешу, запита ме овај: јесам ли ја послао цесару какву прошњу, писану по српски. Ја му одговорим да јесам, а он ми је онда казао да је эта прошња дошла из Беча у гувернију, и да су је опет послали с информацијом за ме добром у Беч. Ту сам се опет мало обрадовао, надајући се да ће ми цесар дати што плаће, с којом ћу моћи задржати моју генерал-викаријалну службу, или барем да ће заповједити гувернији, да ме отпусте, зашто сам га већ много пута молио да приме моју ринуцију.

Међу овиме врјременом отиде Ивковић и други пут у Беч цесару, и предаде му против мене тужбу, да би ме цесар скинуо с викарства; а није знао, спрема, да сам ја то и жељно и много пута гувернију за то просио. Но, мјесто да га цесар послуша и јепископом постави, пошаље га под стражом чак у Јердељ, у манастир Буковину, где је стајао близу годину дана. Послије је био пуштен и дошао у Далмацију. Он је имао једну снају од брата, нећакињу родну упоменутије књаза Стратимировића, који су сви помрли у руској служби, од који је наслиједила била велико имјеније. Ову је послѣ Ивковић вјенчао за свога по матери брата Јову Сврдлина у Русији, и дошао је послѣ с њима из Русије у Тријест, године 1790. Но мало затим оставио је ети Сврдлин своју супругу, а она је остала са Ивко-

информација — обавештај; *ринуција* (исто што и *ре-
нуција*) — оставка.

вићем и својим имјенијем, које је на 12.000 цекина изилазило. Све ово благо источно је Ивковић градећи корабаљ (брод), и тражећи по Венецији, Далмацији и по Бечу епископство; а ово ми је иста жена казивала, плачући на њега и тужећи се, која сада по Венецији по путу проси милостињу.

Ивковић све једнако бунђаше понове и калуђере по Далмацији против мене, и послаје него што се вратио из затвора из Буковине. Већ се био досадно пописа и калуђерима, зашто су видели његову памет, вјетрење и непостојанство, и какве фигуре по Задру чињаше. А јошт какве би чинио био, да је постао у Далмацији јепископом! Сав клер мене укораваше, што сам издао био циркуларну заповијед, да му се на прошњу потпише. Ја сам већ напријед казао да смо се морали потписати, и то из узрока да угодимо смијепим грађанима. Тим сам се бранио код клера. Међу тим казао сам и то, да су свему крива три трговца задарска, и да су они почетак све те невоље и биједе, а не ја, као генерал-викариј, имајући дириг, кад би хотио, ту чест искати за себе а не за Ивковича.

Међутим промијену се игумани у три манастира, који су се на Ивковићеву прошњу потписали били, и други намјесто њи постану. Тако сачину ова тројица једну прошњу по српски императору, и пошљу је преко гуверније у Беч, молећи цесара, да не би Ивковића за јепископа потврдио, прије него [би] му се у гу-

верну формо процес и разабраније ће се по-
стриго, ће је произведен на дјаконство, све-
штенство и архимандритство. А сувише уко-
равали су га у овој парници, да је пријеваром
украо прије од грађана а послије од клера
потпише на своју прошњу. У овој тужби упле-
тена су била три игумана и многи пароси и
поглавари општина, који су се представили
гувернијуму преко свога агента покојнога Си-
муна Јакшића, и послали је у Беч. Ја се у овај
њенов посао нијесам могао мијешати, како
викариј генерални, будући да сам се ја први
потписао био на Ивковићеву прошњу, и још
к тому учинио, те му се и сав клер потписао.
Тако не би било моје поштење, да ја узмем
моју реч натраг и уништожим моја дјела; но
нијесам могао уставити игумане и клер, да не
чине с њиме што им драго.

Међутим ја сам чекао од дана до дана,
од мјесеца до мјесеца. од године до године
одговор од цесара, или какво му драго поми-
ловање, на ону моју српску прошњу, по вује.
Не могући дакле више служити нити дјела ко-
јекаква савршивати, сједнем те напишем опет
једну прошњу цесару на талијанском језику,
молећи да или ми се трошкови на извршење
политическе службе нужни опредјеле, или да
ми се ренунција прими, то јест да се отпустим.

Мало послије учини се у гувернији дал-
матинској премјена. Граф Гоеш отиђе, а на
његово мјесто дође генерал-фелдмаршал-бет-

формо (тј. *формис*) процес — учинила истрага; *полити-
ческа служба* — црквено-административна (не верска).

нант Бради. Седећи ја једаред у моме манастиру Круши, размишљавао сам хоће ли ми се што плаће дати, или ће ме барем из достоинства овог отпустити, и тако ме велике тегобе опростити; а! ето ти мени декрета од гуверније, који ме јошт већма свеза за службу, мјесто да ме поне службе опрости. Да је тако, може сваки увидети из самог декрета, који овако од слова до слова гласи.¹

Кад сам овај декрет прочитао, ублажио сам се мало и почео сам се надежом оживљавати, да ће ми се какова награда дати. Међутим сам радио у моме манастиру и понављао двије келије и једну малу цркву, које су биле без подова остале и кпснући толико година немало све пропале. По светоме Георгију године 1805. дође ми из Задра од гуверније декрет и заповијед, да предам либре (књиге) свију мени потчињеније пароха о рођењу, мртвињу и вјенчанију. Нама' сам парохом циркуларно објавио заповијед од владања, и објавио сам им и од моје стране, да ми све речене књиге пошљу у Задар, да ји могу гувернији показати.

Тако се одлучим 26. априла тог истог лета из мога манастира, и пођем у Задар. Први дан дођем мојијем калуђерима и паросима Стефану Новоселцу и Силвестру Вучковићу у Биљане Горње на конак, од куда сам писао попу Дамјану Торбини у Плавну, да ми доведе купљенога из Турске и наређенога коња. Поп је то учинио и коња ми на рок до-

¹ Види, на крају списа, у „Прилозима“, бр. 18.

вео; сутрадан по обједу с реченим попом и парохом пођемо мало до двора мога рођака, господина конта Николета Деде - Митровића, друкчије Јанковића, једно да овога поодимо, а друго да опет мога коња покушамо, ваља ли 25 цекина у злату. Тако метне мој слуга на доведенога коња седло, но не опази да су му колани пространи. Узјахем ја и горе речени поп и парох, но кад сам био близу двора упоменутога господина на равној улици, потегнем коњу узду, и ободем га мало да понгра: учини он десет дванаест скокова, но будући да је био мален, и као прасе дебео, а колани добро нестегнути, зато се седло ваљаше, пак сам се и ја на седлу час на једну час на другу страну пригибао. Бојећи се да не паднем, стиснем около њега ноге, да не би пао; но нијесам се сећао, да су ми на чизмама мамузе. Ове су га све већма и већма боле, што сам ја више стискавао; зато се све више и више коњ помамљивао и скакао. Не могући га никакo устегнути да сјашим, и видећи себе у рђавом бићу и опасности великој, смислим да у скоку сјашим. Зато се лијевом руком уватим коњу за гриву, и држао сам у њој кајиче од узде, а десном ногом ударим о земљу. Но како ова о земљу груне, а она пукне на два комада више глежња, а лијева остане још у узенђији. Срећом мојом стане коњ; зато дигнем пребијену ногу у висину, а лијеву држим у узенђију, и станем викати ону двојицу, да сјашу и да ме спусте, које они и учине.

У тај ма дође и горе речени конте Николето Јанковић, кога је моја несрећа много опечалила била. Ту се скупе људи, метну ме као мртва на носила, и донесу ме кући, ће су горе речени пароси живљели. Мало затим нападне на ме неисказана жеђ, запросим оне около мене, да ми донесу једно стакло воде; но један између њи проговори: „Не дајте му воде него вина,“ за који пак то узрок, не знам ни данас; може бити да се опијем и да тако бољећицу толико не осећам. Јеле мој господин рођак конте Николето попије свог момка, те донесе велики врг пун вина. Ово ја попијем у у два дунка; но залуду, жеђ се све више и више умножаваше. Међутим дозвољаше старца Симуна Зорића из Корлата, који знађаше добро сломљене кости намјешћати. Кад ми стаде овај ногу направљати и преломљене кости у ред дотеривати, стоји шкрипа костију, што једна о другу чеше и удара, а ја опет шкрипим зуби од велике муке. Јаукао нијесам, него сам се био јако усидио и бољу с трпљењем сносио, размисљавајући: како су трпјели мужествено толики свети мученици за Христа, свога спаситеља, тако ћу и ја трпјети за себе и за продужење мога живота.

При том мом мучењу бијаше моја родна сестра Мандалена и Василија, жена роднога мога брата Теодора; ове плакаху на глас, и то ми усугубљаваше моју болест; зато сам чинио да се изрену из камаре напоље. Речени

усугубљавати — удвојавати; *изрену* (м. *изжину* од гл. *изагнати*) — изагнају.

Зорић привеже ми дашчицама пребијену ногу; по будући да је био стар и да му руке дрктаху, зато није могао управ погодити и намјестити кост с кости. До пет часа дође други љекар, неки Јуре Јерчић из Придраге; одавије ми ногу, и виђо да ми стоји нога накриво; рекнем му зато, ако боље зна од првога, да је изнова направи. Сад сам јошт већу муку и бољетицу осећао, зашто сва нога од пете до кољена бијаше већ отекала. Ови су моји љекари били прости мужевн плити сељаци, и научили су овај занат наменштајући пребијене ноге волима и коњма, по народ ји је послје употребљавао у потреби и за своје ноге, као што сам и ја чинио. И точно мени речени Јерчић добро намјести и кост с кости сљуби тако, да, море бити, не би боље учинили ни први учитељи љекарства и хирургии, који по свечуцилнитима уче по неколико година.

Лежећи у Биљанима мјесец и по, отворе ми се на позн ране, и речени мој љекар шаде ми савјет, да пођем у Задар и да се лијечим. Кости су ми се у ноге већ биле свариле и срасле. Тако ме узму моја два воспитаника, горе упоменута пароха, и за четири часа на коњма допрате ме у Задар. Ту нађем камару у трговца Стефана Миљевића, и прележим јошт шест неђеља, док сам се од рана излијечно и неколико стученије контуза из голијени извадио.

Међутим долазили су ми како у Биљанима, тако и у Задру, неки пароси, попови и калуђери, на посјешченије, и доносили су ми

речене књиге, које сам морао онако болестан оправљати ц. к. гувернији. Њеки су ме пароси и калуђери и сажаљевали о моме несрећном случају и болести, а неке сам примјетио да су били радосни и да су ми се смрти радовали; а то су они били, којим сам давао неку малу казну, да не вјенчавају цјани и по ноћи и без три са олгара наповиједи, да имају служити сваке неђеље и празника народу свету литургију. Ал' им ја зато нијесам нимало за зло примио, знајући да у свакој фамилији, селу и провинцији виша част чељади не љубе свога старјешину, а сурвине који се нађе зао, како ја што сам био, и то да се онелужују закони црковни и царски.

Истог љета 1805. у мјесцу јунију, у Петров пост, около уре ноћи уђе мој домаћин у камару, и каже ми да ме један калуђер жели поздравити. Помислим ја да је који мој брат из Крупе, Крке или Драговића, и одговорим му да га пусти к мени у камару. Уђе исти и поче по обичају читати „Молитвама свјатих отаца“ и с метанијом. Познам ја нама', по читању и по језику, да то није Далматинац него страни; зато га упитам, од куда је. Поче ми нешто одговарати по српски, по нијесам га могао добро разумети и, видећи га да је Грк, почнем га по гречески неинтвигати. Каже ми да је из Синајске горе протосингел, да је по Босни путовао и сабирао милостињу, и да је сад дошао из Турске управ к мени

виша част — већи део; калуђер... страни — потоњи владица Венедикт Краљевић, о ком ће даље бити више говора.

у Далмацију, да му допустим по градовије просити милостињу, и да га препоручим парохима, не би ли га наповидили свијем трговцем, да му сваки даде оно што море. Уиштам га ја, Ђе је на граници из Турске прешао у Далмацију? Одговори ми: више Цетине, преко Уишта. Овђе сам се ја страшно уплашио био, говорећи му да је велико зло учинио, што није ишао јавним путем на Паланку Рашковића, и што није с другијем људма био у лазарету, да опстоји ту контумацију, како и остали, који долазе из турске земље.

Прије овога његова прихода бијаше из полиције проглашена заповијед, да сваки иностранци, који би дошао у Задар, да се има тај час представити са својим пасошом у полицију. Док сам ја ово моме госту толковао, слијегаше се он све једнако с рамени, и у великој смирености, исто како лисца, кад се види уваћена у гвожђу, одговараше ми да он није знао за ту заповијед, мислећи да је слободно ходити сваком и по Далмацији како и по Турској. Таки сам ја помислио да је дошао овамо људе варати, као што у Босни и Јерцеговини и Србији варају прости и слијепи српски народ, и сабирају од њи толчке новце на име манастира, за које послје купују властичества; но расуђавао сам опет да није крив, знајући каква је у Турској слобода и глупост оне њихове варварске гуверније. При свему том постарам се, како ћу и њега и себе и

Уишта — на граници далматинско-херцеговачкој; *Паланка Рашковића* — село у кинском котару под Велебитом.

сву фамилију, ђе је дошао к мени, избавити од биједи, да не потпадне сав Задар у кон-томацију, а мога господина протосингела и његова два момка по законима не мушкетају и тијела им на огањ не баце. То сам се старао учинити, једно из челољубија, а друго из странољубија, зашто сам и ја много странствовао и знам како је, и желио сам страном толико помоћи, колико се може. Међу тијем служио сам га кафом и чибуком, размишљајући с ким се имам за то совјетовати.

У трибуналу сам имао имао једног главног пријатеља, министра. Овоме сам тако писао и молио, да тај час дође до мене, да ми је велика нужда с њиме говорити. Он тако дође, а ја га послужим по обичају кафом, и приповједим му међу тијем сву историју о моме протосингелу. Ужасне се и препадне овај мој пријатељ, кад то разуме, и побоји се да од протосингела на њега куга не пређе. Скочи да бјежи. Ја сам га увијеравао, а и мој гост, да је у турској Босни, од куда је исти дошао, све здраво и мирно, молећи га, да ме усовјетује што имам с протосингелом чинити. Овај ми господин одговори да му кажем да тако, како се у јутру град зором отвори, узјаше на коње и да се истим путем, од куда је дошао, врати у турску земљу. Затим, ако жели просити по Далмацији милостињу, нека дође путем публичним у лазарет и одстоји ту контумацију. Све сам то по гречески протосин-

мушкетати — пушкарати, стрељати; *министар* — судија (?); *публика* — јавни; *лазарет* — карантин, контролација.

гелу истолковао, који је рано у јутру отишао из Задра у турску земљу, по није се нигда више повратио. До мало мјесеци послје чујемо да је исти протосингел постао у Босни јепископом, које му је јепископство продао Калиник босански. Но опет послје неколико мјесеци пукне глас, да су Турци новог босанског јепископа затворили, мучили и оглобили, а зашто — мени то није познато. Послије него се ослободио од турскије руку, утече из Босне у Австрију, а године 1807. из Австрије у Биоград, Кара-Ђорђу, међу Србље, ђе је нашао два руска официра нације греческе, генерала Родофиника и мајора Недобу, тако и владика Леонтију, и ту је живио осам мјесеци. Како се међу Србима владао и како је из Биограда изишао, не знам. То боље знају Србљи и онај српски историк, Скиптрович, који је свијету јавио ко је био узрок, те је Србија онако лудо пропала, послје него се 12 година јуначки бранила од лавовије уста. По свој прилици на том захвалити Срби могу Родофинику, Недоби и Леонтији епископу.

По горе напоменутом императоровом декрету од 25. фебруара 1805. године, којим је Ивковић сасвим прогнан из Далмације, а ја у мојој власти духовној потврђен, имао је це-

Родофиник — Констант. Константинович Родофиникин, изасланик руски, послан 1807. у Србију ради везе са старешинама устанка, побегао 1809., после пропаста на Каменици; *Недоба* — помоћник Родофинику, побегао и он 1809., али се вратио 1811. и остао до 1813.; *Леонтије* — митрополит београдски од 1801. до 1813., умро у Русији 1822.; *Живко Скиптрович* — знао се тобоже човек, који је П. Соларићу послао рукопис „Сербие плачевно иаки порабощение лета 1813.“ штамп. у Мзесима 1815.

сар миџао, да ми даде што плаће. То исто свједочи и атестат генерала Бради, који ћу такође приложити; али се ово не могаће, на моју велику несрећу, испунити за узрок, што немирни Французи миром пожунским лишише Далматинце за неко вријеме свога доброга краља и оца, коме је судбина небесна и пакли повратила вјерне њему и миле Далматинце љета 1813 27. октовра. Ево како атестат Брадин гласи.¹

Старање моје о установленију народне школе ради обученија православне восточнога исповједа-
нија српске младежи у Далмацији.

Умирен мало и опојен надеждом, да ћу скорим вријременом получити од цесара што плаће, постарам се да добијем из Сријема каква учитеља. Пишем дакле јепијскому господину Видаку, да ми пошаље ког наставника, које овај учини и пошаље ми неког Марка Радовановића, кога ја намјестим у Жегару за учитеља, но који пије више ту био него шест мјесеци, а послѣје отиде у своје отечество. Дођу такође и многи из Сријема, које ја све које-ће понаменитам. Међу овима дошао ми је био један дјакон из Фрушке Горе, из манастира Привне Главе, по имену Пантелејмон Мијаљевих. Овога сам намјестио био пред Книњем за учитеља, ђе је стајао у кући цркве светог великомученика Георгија. Овај би се, море бити, утврдио био и мјесто угријао, али му, по несрећи његовој, дјак упади кућу, и то обноћ, ђе изгоре толико црквене робе, а моје до

¹ Види у „Прилозима“ на крају списа, бр. 19.

50 ф. штете. Тако он обнoћ побјегне у Срб (провинцију), од куда није смио доћи у Далмацију. Ја сам се старао помирити овога чоeka с онијем народом, чију је црквену кућу дјак његов попеотине запаљено; и писао сам му да се врати у Далмацију, објећавајући му да ћу га намјестити у Шибенику. Тако се он врати, и ја га пошаљем с препоручителним писмом прокураторима у Шибеник, који га драговољно за учитеља приме. Но послије њега дође неки други у Шибеник, и хотјаше га изагнати, по ја сам га свагда мојом викаријалном влашћу заштитишчавао, за које ми је свагда у њеколико писама тепло и благодарно.

Овоме Мијаљевићу нијесам ја ни полак добра могао учинити, како што сам жељно, и ништа више нијесам му учинио, него само оно, што сам и сам получити жељно, кад сам странствовао по Фрушкој Гори 1788. године, а послије и по другој Европи и Азији. Запста могу неповједити обичним језиком да онај, који нигда странствовао није, не зна шта је иностранци, и који није трпио биједи и нужде, не зна шта су ова, као што и нека српска пословица вели: *Сит младом, и здрав болесном, и богат сиромашу нигда не вјерују.* И право рећи, колико је у моме вијеку долазило из Срема у Далмацију младића свакојакије, и јошт од Мијаљевића много ученије, по ниједан није био онолико постојан у Далмацији, што се држао своје чести као овај; зато сам га понајвише примао у моје покровитељство

и љубио; а то не из другог узрока, него да би се могла од њега ползовати јуност мога и данас непросвијештенога отчества и клера. Истина, ја нијесам могао мојим трошком помоћи овоме Пантелејмону Мијаљевиху, учитељу, зашто нијесам имао ни сам ни од куд и ни од кога какве плаће; по трудно сам се другим начином пружити му руку помоћи.

Судно сам послѣје: у Далмацији има 54 цркве восточног вјероисповједанија; ту дакле има 54 татора црквена, и толико јошт више пароха и капелана. Да сваки од овије даде на школу и учитељу сваке године по један цекин, 4 форинта у цванцига, то би велика закрпа била нашијем учитељем, и јошт би већма ревновали и трудили се, да дјецу науче и просвијете. Но знајући ја да ни црквени прокуратори ни пароси и капелани то драговољно дати неће, представим цесаро-краљевском гувернеру у Далмацији прошњу, с информацијом, да не имамо у Далмацији једне школе постојане, да се могу учити дјеца, од које би времном изишли учени и просвијештени свештеници и пароси, и да од толико година царствује сљепота и непросвијештеније у Далмацији и међ' народом и клером восточног вјероисповједанија, молећи да би издала цесаро-краљевска гувернија на све поглаваре од крајина заповијест, да по прошњи мојој, као генерал-вицарија, усовјетују све прокураторе црквене, парохе и капелане, да даду по један цекин, да би тако уздржати могли једног учитеља на плаћи, да може поштено живити.

На ову моју прошњу одговорила ми је гувернија, да она похваљује моју ревност к просвјештенију мога отечества и рода, но да они не могу дати таке заповиједи, него да се ја старам лијепим начином привести и увјешчати парохе и прокураторе, да сваки по један цекин принесе драговољно на жртвеник отечества и рода свога.

Пошљем дакле циркулар свијем парохима и црквенијем прокураторима, просећи од њи да за корист дјече и порода свога, а и цијелог свог рода, принесу сваке године по један цекин, и да се они, који оће добровољно дати, потпишу на десну страну циркулара, други пак, који неће и не желе свом роду и самом себи благополучија, — на лијеву. — Неки су се пароси потписали на десну страну циркулара и објећали да ће драговољно давати; неки пак, и јошт скоро највећа част, на лијеву, изговарајући се или да су сиромаси, или дјече не имају, која би се у школи учила. То је и већа част пароха, калуђера и прокуратора говорила. Тако је остала моја ревност мртва и труд до данас бесплодан, гледајући како неки попови не имају у својој парохiji дјака, да им на летургији помогне, него, како гођ и калуђери три манастира, који се на парохијама налазе, узму или из своје фамилије или из туђе какво дијете, пак га по неку жалост науче; но међутим мора свом калуђеру или поцу коње чешати и сваку кућну потребу чинити, а при том и у цркву отходити и појати; и тако остају дјеча, као и духовници, слијепци

до смрти, као што сам и сам остао схијен до гроба, служећи калуђере у Крупи. Тако би и остала била и Далмација и Албанија (Вока Которека) вјечно туна и непросвијештена (а о Босни, Јерцеговини и Црној Гори није ни говорити), да се на нас не обазре милост Божија и милост нашег свемилостивјејшег императора и краља Францишка II., који, и дан и ноћ о просвијешченију Богом поданих себје народов отечески старајући се, заповједи да се свуд по монархији како гођ остале тако и грекопонеунитске школе свуда под предводителством ономенутога господина краљ. совјетника Песторовича увести имају, како што ће се и у Далмацији заоста увести скорим временом.

О судбини, зашто нијеси дозволила пре 100 година, кад су Далматинци истерали Турке из Далмације, да моје отечество потпадне под владјеније пресвијетле австријске круне, ће царствује слобода сваког закона, ће царствује наука и просвјештеније народа и поданика сваког племена, него си допустила да моје отечество, Далмација, толико врјемена стење под венецијанским, а онолики српски народ неколико вијекова под јармом варварске и тиранске отоманске власти, и у највећој и крајној сљеноти и непросвјештенију. Истина, слава и слобода српскога народа, која више од 400 година на бојном пољу Косовом закопана лежи, почела се била у Србији подизати, но не вјерност, неслога и нељубав српскије поглавара, која је била и на крвавом Косову у

вријеме погибели светог кнеза Лазара Гребљановића, учинише те Србија опет потпаде под не мало прво иго варвара. А том јој је криво безумије своји поглавара, свјетовније и духовније, који нијесу хотјели, послѣје него су неситој аждаји стукли били главу, покорити се једном најславнијем и најмогућијем двору и првом сосједу и покровитељу, од кога су Срби у највећој нужди јошт у стара времена имали сваку помоћ. Јадна Србијо! Касно ће ти већ више доћи онаква срећа, и касно ће се родити други Црни Ђорђе Петровић! Истина, кад сам био у Бечу године 1815., онда су ми се неки петљарци на њега тужили, говорећи да је он крив и узрок био, што је она онако пропала; но нијесу ми и то казивали, како се до 70 невјерника и изданика договорило било, прије него што ће Србија пропасти, да погубе онако славнога витеза, — који је био први узрок, што се Србија подигла била, што се из лавовије уста избавила и што су Срби неколико година слободу уживали, — и да изберу себи другога поглавара, подобна Вуку Бранковићу, који је свога цара изневјерно, као што су и Ђорђа изневјерили три Грка и неколико Срба сленаца. Године 1810. били су послали ови невјерници депутата у Љубљану

погибел — пропаст; *Гребљановић* — по руском м. *Хреблянович*; *петљарци* — шплеткаши (?); до 70 *невјерника* итд. — јачачио се ту мисли на смјерове које су имали г. 1810. и 1811. Карађорђеви противници: Милешко Стојковић, Петар Добрицац, Јаков Пенатовић, Милош Обреновић, Хајдук Вељко, Ст. Живковић и др.; *Никола Шкулчевић* (стр. 156.) — дошао је, као курир, 25. априла 1810. године у Љубљану, од стране Карађорђевог, ради преговора да се Срби ставе под француску заштиту.

Николу Шкуља к господину Мармонту, да зове Французе, да им се подложе, не знајући да ће десница Божија и цесарева с сојузницима својим сатрти силу француску и уништити гордост њену, која се већ до више небеса подигла била.

Поведеније моје пред изласком австријског владјенија из Далмације и Албаније; довод да цесар имађаше мисао одредити ми плаћу.

Међутим, докле сам се ја трудно о просвијештенију отечества и рода мога, и докле сам се старао увести у Далмацију народокорисне школе, служио сам мога цесара вјерно и извршавао заповједи његове и гуверније, у крепкој надежди, да ћу бити од цара помилован. Но колико сам гођ молио, по светом евангелију „Взипичите и обрјашчете, толците и отверзајетсја вам,“ премда сам ово свагда на царство небесно, а не земно, возносно, опет нијесам могао дочекати да ме цар чим помилује. Но ја ово не могу жестокозердију царја приписати, него оним, којима је владање у Далмацији повјеровано и који наопакијем својим информацијама цару намјесто бијела црно кажу, а овима предобри цесар мора више вјеровати него ли једноме, премда поштену и вјерну, поданику.

У то вријеме роди се међу Австријом и Француском рат. Обе ове силе подигну се тако једна противо друге, као да ће је смакнути

помилован — обдарен; *Взипич. и обрј.*, *толц. и отверз.* вам — „Тражите и наћи ћете, куцајте и отвориће вам се.“

и у пропаст бацити. Страшни облаци подигну се од Француске, и све црњи и црњи над Австријом биваху, као што су се мало послѣје над њом и провалили. Зато ја сам, по декрету Брадову, који ђу мало дође назначити, послао циркулар (распис) свијем свештеником источне цркве, да се по свијем црквама молитвија за цесара и његово оружје против његовог непријатеља чине. Послѣје декрета виђеће се и мој циркулар са српскога језика на талијански преведен, с кога мало да нијесам био од Француза мушкетан. Када је садашњи наш цесар предао био по миру пожуном Далмацију Французом, савјетовао је једним декретом Далматине, и препоручио им је отечески да, како год што су били вјерни њему, тако исто да буду вјерни и Французом и њеном императору Наполеону. По овом декрету владао сам ја с мени потчињеним клером и народом источног вјероисповједанија точно; и зато није при цијелом француском владању у Далмацији, које је около седам година трајало, ниједан од нашег закона ни духовни ни ти свјетован мушкетан, чему су се чудили и дивили сви Римљани, а и сами Французи. А ову вјерност приписује Мармонт, дука од Рагузе, не хвалећи се, мени, како црковном поглавару и генерал-викарију источног вјероисповједанија. Јево декрета генерала Брадије, о коме сам мало горе напоменуо.¹

Сав се клер и народ врућо молио Богу да даде снагу оружију цесаровом, да побједи

¹ Види у „Прилозима“ на крају списа, бр. 20.

своје непријатеље, бојећи се да исти непријатељи не обладају и Далмацијом, кога нијесу хоћели Далматини ни под који начин примити, када су изгубили свога принца од републике венецијанске, него су се вољели подложити цесару австријском. Но није хоћело милосрдије Божије послушати молбу и сузе народа далматинскога, него је допустило, може бити за гријехе самога народа, да потпадне под јарам француски и да тамо поднесу већу казну, него што је икада Далмација подносила. Но премда Бог није услышао сада плачуће и њему молеће се Далматине, услышао ји је мало послније, зашто је једва неколико љета прошло, а оно је, по милости небесној, опет Далмација дошла под круну и управленије нашег садашњег свемилостивјејшег монарха и императора Франциска II.

ТЕЧЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

Под владањем француским.

Убијствене стријеле, наперене на ме од мојије злотвора код владања француског, мојом правicom сатрене, и мени од истoга писмено дано успокојеније.

Тако, као што је горе више пута јављено, дођу сљедством мира пожунског Французи у Далмацију, 17. фебруара 1806. године. Истина је, кад су дошли у њу, да су нашли по градовије неколико подобније себи јакобина и свог мњенија људи, који су ји једва дочекали; но клер и воопште народ једне и друге цркве

нигда није био задовољан владањем и законима францускијем, развје које мало число, и то за сопствени какав свој интерес или почест.

Четири расписа (циркулара) моја јесу била из официје послана по свој земљи Далмацији. Три су повраћена била, а четврти је био устављен и наопако истолкован од мојије непријатеља; још к тому најжешћом тужбом представљен био француској конзилији од гвере и генералима Молитору, Лористону и Перукети. Био сам оптужен, да сам у најпрвом пункту горе напоменутог циркулара исовао Французе, да су крет, закон и вјеру бацили и погама погазили; а ја сам писао вјеру од трактата и мира, а не вјеру од закона, нити сам именовao био у циркулару Французе, и ово ме је спасло, те нијесам погинуо. Друго, казали су да сам био у Русији и да се с Русима држим, чија се флота онда бијаше с Французи у Макарекој, Пољцима, Лезини и Рагузи и Боки од Котора. Треће, да сам у три часа ноћи говорио у кући Петровићевој с конзулом русијским Фантоном, који је прошао био кроз Задар из Рагузе у Ријеку (Фијуму). Четврто, да се пренисујем и у Кроацији с австријскијем официри, и да сам највећи непријатељ Французима у Далмацији. Пето, да би

официја — канцеларија; *конзилија од гвере* — ратни савет; *пункт* — тачка; *Молитор* (1770.—1849.) — одликовао се у ратовима за време велике револуције и под Наполеоном I.; године 1808., као главни гувернер Далмације, уништио републику дубровачку; *Лористон* (Lauriston, 1768.—1828.) — такође одличан генерал Наполеонов, доцније и министар и маршал; *Макарека* — котарско место у Средњој Далм.; *Пољци* — стара кнежевина у котару сиретском; *Лезина* — далмат. острво Хвар.

се Далмација послје републике мѣтачке подложила била такм Французима, само да ја онда нијесам био генерал-викариј, који сам први с Данежом ишао у Госпик и довео одавде војску австријску у Далмацију. Шесто, ако ме Французи не скину са власти генерал-викаријалне, да народ восточног вјероисповједанија неће никада бити вјеран императору француском. Седмо, да ја и сав клер закона грчкога, којим управљам, помислемо императора австријског, а не француског Наполеона. Јошт осим овије пунктова представили су били моји непријатељи многе којекакве с горе реченим мојим циркуларом, који су са српскога језика превели наопако и лажно на талијански.

Најжешћи ови моји непријатељи били су два духовна и један свјетовни. Један од овије духовније мислио је да ће послје мене бити генерал-викариј; а други се бојао, да га не изренем из задарске парохије, што му се до мало дана и догодило за његове неваљале поступке и посведневно пјанство; а трећи — мирски, који се бијаше свадно с једним мојим главним и срдачним пријатељем. Ја сам се свом снагом трудио да ова два човека помирим, по нијесам никако могао; истина, један се бијаше склонно, по други ни по што, и овај бијаше пун лукавства лисичијег, и овај [је] првом платио злом за добро учињено му.

У вријеме речене тужбе, кад је био пост свете четирдесетнице, налазио сам се у манастиру Круни, и не би никада дознао био да су ми непријатељи ископали и већ приутовоили

код Француза гроб, да ми не буде јавно из Задра речени срдачни мој пријатељ. Овај ми пише да како његову књигу примим, тај час да дођем у Задар, прије него би ме жандарми француски довели. Управ је био велики четвртак, кад сам ово немало извјестије примио. Истина, моја је совјест чиста била, што се каса невјарности моје и мога владања прама новог француског правителства, и знао сам да сам прав, како што ће се послѣје виђети из декрета Дандуловије и Мармонтвије, и команданта генерала Ледее от нијаце у Задру, но опет сам се био јако уплашио и јошт више онијем бездјелницима чудно. Међутим ослонио сам се био на вољу Божју, да он са мном управи како оће, и нијесам хотно оставити да не чујем у моме манастиру страва евангелија, и да не прославим у њему свијетло тридневно Христово Воскресеније с мојом браћом. 1806. на Томину сриједу дођем у Задар, и отидем тако поздравити реченога пријатеља, који ми је писао био да дођем у Задар. Кад сам дошао к њему, послужио ме је кафеом и савјетовао да стојим у Задру и да ту очекивам мој суђен дан; но и то ми је казао, да чрез цијело то вријеме не долазим к њему, зашто су, вели, и њега са мном и јошт неколико мојије и његовије пријатеља у истој тужби оклеветали и облагали. Ево мени биједи и невоље: буд што су ми душмани јаму

што се каса — што се тиче; *командант генерал от нијаце* — главни заповедник места, гарнизона; *страсна евангелија* — јеванђеља која се читају велике (страсне) недеље.

ископали и у стра највећи поставили, туд ме опет пријатељи моји одбијају, да се с њима поразговорити, посовјетовати и тако срцу мало одлакнати не могу!

Стојећи шест мјесеци у Задру, ходио сам неколико пута некијем мојијем тобоже пријатељима грчког и римског вјероисповједанија; но када би им куцнуо на врата, свагда би се слуге помолиле кроз прозор или на балкон изишле, и казали би ми да господара не има дома; и ако би кога ће срнo на пијаци или на ком другом мјесту, тако би ме обинио и од мене побјегао, само да се са мном не сретне и не поздраве. Ово ми је давало јошт већи стра, мислећи да они знаду све, што се од мене догодити може и у каквом сам подозрењу код Француза. Послије сам дознао да више од по Задра на мене гледи, и да су наређени од францускије генерала, да на ме имају око и шпионирају, не би ли уватили какво писмо од Руса с флоте или од официра австријскије из Госпића на мене, или моје какво на њи. Но, срећом мојом, нити сам коме ја онда писао, нити су мени у оној ватри они писали; а све сам гледао кад ће ме Французи ичепати и повести у форат, да ме мушкетају.

Међутим био је генерал Лористон, адјутант Наполеонов, у Рагузи тврдо затворен од Руса и Црногораца, но генерал Молитор избави га одатле хитростију и преваром, а не са снагом својом. Овај, не имајући више од 1000 војника, чинио је да Руси и Црногорци

форат (fort) — тврдиња, град.

мисле да има 20.000, преоблачећи ји у разно одијело и стављајући ји Русом и Црногорцима пред очи. Ови дакле, мислећи да ји има толико хиљада, оставе своја положенија, и тако ослободе Лористона. Но јошт више приволео ји је к тому један Грк, командант од једне руске фрегате, на флоти, у служби руској, који је од Француза поткупљен био и који је ове пропустио по мору од Стона до Рагузе, кад су у њу најпре ушли Французи. Бијаше послје дошао глас у Далмацију, да су адмирал Спњавин и митрополит црногорски послали реченога издајника Грка у гвожђу окована у Петрбург, но је ли то истина и шта су с њим послје учинили, — не знам.

Послије него што су се Французи ослободили у Рагузи од Руса и Црногораца, дођу генерали Молитор и Лористон у Задар, ђе бијаше први до пришествија Дандулова и Мармонтава провизорни гувернатор грађански и милитарски. Ја сам начинио био међу тим анаграф од душа, цркви, клера и манастира источног вјероисповједанија, и однео генералу Молитору, да би се тим како умалио и показао моју подложност новоме краљу и гувернеру. Свак је мислио у Задру да ја не знам да сам био оптужен, како што сам ја и чинио вишту, и нигда се нијесам показао скорбним, нити да сам мужество изгубио. Међутим пролазила би свако јутро она два духовна лица,

положеније — положај, позиција; *фрегата* — ратна лађа; *Стон* — градић на мору северно од Дубровника; *провизорни* — привремени; *анаграф* — статист. преглед; *чинити вишту* у — претварати се; *скорбан* — тужан; *мужество* — храброст.

која су ме оптужила, испред мога квартира, и гледали би јесам ли дома или не. Кад би ји смотрио, тако би им се показао на прозору, да ме виде, да им већи јад у срце уђе, и да им тим покажем да ће њихове клевете и лажни остати с помоћу Божијом и мојом правicom осујећене код Француза, како гођ и Скопича код венецијанскије инквизитура.

Кад сам дошао у двор Молиторов, заста-нем ту и Лористона и још 50 официра, који су сви истом с ручка устали били. Кад ја покажем мој протокол, приме га од мене адјутант Молиторов и толмач млади Филициновић; а Молитор и Лористон пођу у кабинет, и мене позову унутра. Кад ја уђем у кабинет, а они затворе за мном врата, и поче ме тако Лористон питати, ко сам ја. Одговорим му, учтиво, да сам архимандрит Зелић манастира Крупе и генерал-викариј закона источне цркве у Далмацији. На то ми он рече:

— Кад си ти генерал-викариј, зашто ти и твој клер помињете на литургији у цркви русијског и австријског императора, а не Наполеона, којему сад Далмација припадаје? — Рекнем ја:

— Ваше превосходителство! Ви ћете мени милостиво опростити: то није истина, зашто смо ми, како је дошло оружије француско у Далмацију, тако цесара австријског из нашеје молитава изоставили, и сад помињемо императора Наполеона, а о руском императору нисмо никада ни у сну помислили.

Лористон: Кажу да си ти био у Русији; зашто си у њу ишао?

Одговорим му: Ја сам био већ два пута у Русији с пантоном мога принципа: Први пут године 1782., а други 1787. А ишао сам тамо милостиње ради, зашто је, прво, мој манастир сиромашан, у једној пустињи, и више живи од милостиње него од свога прихода; а друго, што Далматини восточног вјероисповједанија, с Русима једног закона и језика, не имају црквеније правилније књига, нити се ће печатају, него ји из Русије добијамо, зато сам ишао тамо, да донесем из Русије коју црквену књигу за мој манастир и за јошт неколико цркви, да се из њи молимо Богу, колико за нас, толико и за нашег владајућег цара у отечеству.

Дористон: Зашто ти, као генерал-викариј нијеси нама, како су Французи дошли у Далмацију, заповједно циркуларно твојијем парохима да помињу на литургији Наполеона и његову фамилију, с вицекраљем, него се помиње и данас цесар австријски?

Одговор: Ваше превосходителство! Ја сам Вам већ казао да није истина да се више помиње публично у цркви цесар австријски; а моја је власт слаба у Далмацији, коју сваки парох не слуша. Ја га истина свагда у литургији помињем, но много пароха мога закона не знаду му ни имена, како ће га дакле помињати. Зато сам чекао од господина гувернатора Молитора декрет, који би се те ствари тицао и по ком би ја заповједити могао свим парохом, мени потчињенијем, да се помиње у црквама греческијем император Наполеон, како што ми је граф де Турн писао,

кад је послје венецијанске републике дошло оружије австријско у Далмацију, и како што сам ја таки заповједио парохом, да се цесар австријски у црквама помиње, које су пароси и учинили; по будући да су га већ девет година спомињали, море бити да им се већ његово име углубило у намет, и да се преваре, те га који пут помену. Но ја, мислим, томе нијесам крив.

Много ме је јошт којешта Лористон запиткивао, но ја сам му на свашто одговорио; но при свем том нашем разговору није Молитор ни уста отворио. Или може бити није знао по талијански, или није хотио са мношћем говорити, него бијаше метнуо руке обадије у прострижи од цена, и тако ме гледаше. Једније пута корачио би к мени и унео би ми се у очи, а неколико пута узео би ми крст мој парадни са прсију у руке, и разгледао би га, како је филдеграно окован и различитијем камењем украшен. Најпослије ми рече Лористон: „Ајде нама' пиши, и подај заповијед парохима твојијем, да помињу Наполеона, а имаш за то од Молитора декрет.“

Тако сам се једва од њи избавио, послје него сам се чигав час с њима диспутао. Сву сљедујућу ноћ морао сам провести седши и писајући парохима циркуларе, да у црквама помињу Наполеона, а декрета Молиторова нигда нијесам веће видио. Послије овога мога с Лористоном и Молитором разговора био ми је мало стра одлакинан, расуждавајући да су Французи и њихови властитељи милитарски ра-

зумнији, мудрији и праведнији неголи турски, и да неће човека смакнути дотле, док му се парница не сврши и кривица његова добро не разбистри и потврди. И заиста, морам истину беспристрасно исповједити, да је милитар француски био посве политичан, учтив и добар, како и сви војници, тако, да се нико на њи потужити није могао, да су коме једно јаје украли или коју штету учинили; али је све њеново добро зацрпио њинов несити и неправедни гуверан политически, од кога да Бог сачува сав свијет од њега и његова владања.

Стајао сам већ четири мјесеца у Задру, не знајући зашто; нити ме ко задржавао нити гонио, само што сам потајно свезан био с квалерима, и то сам највише чекао да видим какав ће бити крај квалера. После четири мјесеца дана дође ми од трибунала прве инстанције декрет под 25. јунија 1806. года, у коме бијаху президент Григорије Крљановић и секретар Нани потписани. Овим декретом даду ми на знање да им је генерал-командант од пијаче Ледее заповједио да ми јаве како сам био оптужен и облаган толико пута код власти милитарске, и како су метнули били шпионе толике, да би ме само уватити могли у каквом подозренију и кривци. И, заиста, није могло француско владање у четири мјесеца познати ми једне искре кривице на мени, што би могло нанијети штету императору и

милитар — војна власт; гуверан (од тал. governo) — влада; квалери — (тал. querela) — тужбе; трибунал прве инстанције — суд првога степена.

владању француском, него су јошт напротив тога пашли да сам вјеран и поштен поданик и поглавар цркве грчкога закона, и зато да ми то објави трибунал на моју радост и утјеху.

Видећи клер моју биједу, док сам јошт у Задру био и ту сваки час моју судбину очекивао, и желећи ми помоћи и оправдати од лажније тужба код Француза, пошаљу ми један на српском језику атестат, на којему су се 42 свештеника моји својеручно потписали, да се браним с њиме против мојије непријатеља, а особито против једног, који ми вавијек копаише потајно јаму и жељаише ме у њу закопати.

Послије тога чекао сам јошт задуго у Задру судбину моју, и нико се није смио са мном састати и разговорити. Био сам како нијем и глум, докле није дошао декрет чрез трибунала од команданта од пијаци, упоменутога генерала Ледее. Док сам јошт од цијелога Задра као раздијељен био, ишао сам се једно вече у сутон шетати по пијаци, ће бијаише много францускије официра и задарске госпode. Ту ме нађе неки господин и мој пријатељ, који се, пролазећи поред мене, добро отре о моје раме. Погледим ја у њега, а и он у мене, и осјетим такм да би се он рад са мном разговарати на само. Тако пођем за њим подалеко, шетајући се покрај цркве светог Симеона, и кад смо били на мурају више риве, дочека он мене и поче ми ово говорити: »Зар ти не знаш да си оптужен, и у кон-

зилију од гвере под процесом?“ — Ја се учиним као да о том ништа не би знао, а он се чуђале, говорећи ми: „Та сав Задар знаде како си жестоко оптужен, а ти не знаш.“ — На то га ја упитам: „А шта би, Бога ти, могао ја сад чинити?“ — Одговори: „Пођи из Задра у другу какву земљу и царство, турско или аустријско, док се не види какав ће ти бити процес, и ако не буде посве зао, а оно ће ти јавити твоји пријатељи да дођеш натраг у Задар. А можеш рећи да у другу какву земљу идеш, да кога поодини, плити поради посала црковније.“

Ја му захвалим на пријатељскоме совјету, и рекнем му: да ја сада послѣје толиког врјемена из Задра пођем, нама' би рекли моји непријатељи и сами Французи да сам крив и да сам дознао за тужбу, и зато из Задра побјегао, а моја је савјест у том чиста, и мислим да француски суд није жешћи и неправеднији од мљетачкога и њеновије инквизиција од штата, код којије сам од Скочића архимандрита оптужен био године 1790. „Тако, кад су ме у оно врјеме нашили права исти инквизицији, вјерна своме принципу, закону и отечеству, уфам се у Бога и у моју праву, да ће ме и француска милитарска власт такова наћи, док само добро развиде и разбистре ко сам ја, ко ли су она лица, која су ме неправедно облагали, и која ће послѣје остати пред Богом и пред свијетом срамотна и до гроба свога бешчесна. И мислим, господине и пријатељу,“ —

принцип — владар, лужд; уфам се — падам се.

продужим ја мој говор, — »да неће француски суд човека ког смакнути прије него га испитају и прије него му допусте да се море од тужбе бранити: била ова права или лажна, и оптужени прав или крив. Међутим, што гођ хоће судбина мени одлучити, нека одлучи — данас, сутра или када јој драго. Ја из Задра нећу никуда ићи, докле год не видим овоме послу конач, зашто да само из Задра побје-гнем и ће у Далмацији пребудем, наћи ће ме Французи; а да оставим моје отечество и по-ђем у царство австријско или турско, то би јошт горе учинио, зашто, кад би дознали Французи и моји непријатељи, рекли би да сам крив и да сам зато побјегао. А вјерујте ми да волим за отечество моје дати себе сутра на жртву, него се назвати бјегунцем и издајником мога отечества, цркве и рода, који ми је вручен и повјерен од две прошасте гуверније. И када би ја то учинио, онда би и многи свештеници — мирски и духовни — источне цркве оставили, море бити на изглед мој, од стра и строгости француске своје отечество, како што су чинили многи свештеници римски, који су принуђени били побјећи из Сплита, Макарске, Пољница, Рагузе и Боке Которске, само да не буду мушкетани, који су утекли у флоту русијску и отишли су са истом у Русију, ће су послје и остали, те живе у миру и без икаква стра.“

Кад је речени господин и пријатељ мој разумно овај мој разговор, и непоколебимо моје постојање видео, поче ме изновице овијем ријечма увјешчавати: »Ја видим да си

ти веће изишао изван разума, или сасвим у очајаније пао, те не мариш више за свој живот. А не знаш ли, биједни мој пријатељу, колико људи правије здравије, и за правду Божију, изгубе живот свој на овоме свијету?“ — На ово му ја одговорим да волим у отечеству моме каквом му драго смрти поштено умријети, него ли изван отечества сто година срамотно живљети.

Видећи исти господин и мој пријатељ да се не дам приклонити и да нећу послушати његова савјета, рече ми: „Буди воља твоја!“ и са тим се растанемо послѣ него смо се више од по часа разговарали. Истина је да ме је речени господин својим разговором и расужденијем и својијем обманителнијем рјечма јошт више уплашио био; но опет зато основно сам се био на Бога и моју правцу, која ме је до мало дана и оправдала, како што се види из преднаведеног декрета, који сам под 25. јунија 1806. године од трибунала задарског полукао.

Старање моје, у пригоди овије незваније гости, позвати, колико је могуће, мојој православној вјери, народу и својему отечеству.

Када сам предречени декрет полукао и прочитао, благодарно сам свеусрдно моме творцу, што ме је избавио од злобе и клевета чловјеческије, како што ме је избавио и при владању венецијанске републике и при гувернији австријској, када су ме оптужили били не си-

нови мога отечества, него понајвише којекакви пришелци, и то не из моје какве јавне кривице, него из своје користи и интереса.

Примивши горе речени декрет, пошао сам га показати онијем мојијем пријатељима у Задру, који су се прије кљонили од мене, само да се са мном не састану и не разговоре, но за које им ја нијесам ни најмање замјеравао, по оној српској пословици: „Када грми, свак се себи боји.“ Када су виђели речени мој декрет, многи су се радовали, да је истина и правда победила лаж и неправду. А мој речени господин и пријатељ био је ван себе, извињавајући се преда мном и похваљујући моју храброст и постојано мужество, а особито привржености моме отечеству и роду.

Послије неког времена, у једну неђељу по литургији, пођем ја из цркве са Георгијем Ђурићем преко пијаче и испред једне кафетарије, ђе сједјаху многи официри француски под једним као шатором у ладу. Ми им се јавимо и поздравимо ји учтиво, а они се стану међу собом разговарати француски, који је језик Ђурић добро знао, говорећи ми: да сам ја митрополит црногорски Петровић или и њему подобан, који су се упознали у мене, будући да им се добро зазрпо речени господин митрополит, када су се тукли Црногорци с Французи код Рагузе и осјекли главу једноме француском генералу. Послије им је Ђурић казао

пришелци — дошљак; *кафетарија* — кафана; *Црногорци с Французима* — тукли су се код Дубровника године 1806. (види спреда стр. 162. и 163.).

и увјерио ји, да сам ја архимандрит и далматински генерал-викариј Зелић.

Мало за тим дође у Далмацију проводитор генерал Дандоло и Мармонт. Нама' сам и Дандулу представио једну анаграфу од црква, манастира и народа закона восточног у Далмацији, и јошт к тому по совјету некије Христијана информацију о бићу и забвенију, у ком се наодила Далмација и у истој восточна света мати црква при владјенију пропаштије у Далмацији гувернера, не имајући епискона, која се власт више почитује и слуша него ли архимандрита и генерал-викарија. Представим му такође и инстанцију, да би император благоизвољно наименовати у Далмацији епискона восточног вјероисповједанија, да би тако временом процвјетао народ и црква у Далмацији тог истог закона. Послије ове пропашће представио сам Дандулу јошт три рипуниције од викарства: једну године 1807., а двије 1808. године.

Кад сам представио генералу Дандулу информацију о неуредности восточног клера и народа и о утјеснености закона, а он је онда прочитао и одговорио ми да он неће поманкати помоћи у чему гођ буде могао, само да се подигне и процвјета црква восточног вјероисповједанија. Јошт ми је обећао био да ће Илирици (Греци) добити савршену слободу

Дандоло (гроз, пије из старе дужденске породице, 1758. — 1819.) — чувен као хемичар и астроном, г. 1807. главни гувернер Далмације; *Мармон* (Marmont, 1774. — 1852.) — један од чувених Наполеонових генерала и помоћника, добио војводеку (1809. „дука од Дубровника“) и маршалску титулу; *забвеније* — заборан.

у закону, и да ће восточни гречески пароси добити опет своја права, која им је отео био римски клер при владању венецијанске републике. Када је дошло австријско благополучно оружје у Далмацију, године 1797. 20. јулија, под генералом Рукавином и Лукићаном, онда сам мојим старањем и правicom повратио у Задру и Шибенику права мога закона и клера, која тамо и данас у нашој цркви царствују, само ми се отело било у Обровцу, догођ није дошло француско владјеније у Далмацију и док није Дандуло предузео правителство гуверније далматинске. Овај ми је 1807., априла 1., послао декрет, да циркуларно прогласим по свој Далмацији: да сви пароси и капелани свете восточне матере цркве могу слободно уживати дирите и права свог закона и цркве, и да се више неће смјети римски пароси начати у њихова црквена дјела. Ево, како је тај декрет од слова до слова гласно.¹

Моја ревност ползовати моју вјеру и народ, а од
некије једновјерније пришељаца из турске
земље у Задар, Шибеник и Скрадин
преукишчрена, и на њихов конец
код Француза употребљена,

Мало за тим роди ми се нова невоља и
опколе ме нове биједе, које су ми само три
хитра Грка преправили били: пошаље ми, си-
рјеч, Мармонт декрет, да позовем све восто-
чног вјероисповједанија млађиће, који би до-

¹ Види, на крају списа, у „Прилогима“ бр. 21.

бровољно хотјели стати у службу француску, у баталјон Грка колонела Николе Папазоглу, будући да су војници француског овог баталјона не мало сви изгинули били, бијући се у Макарекој и Рагузи с Русима и Црногорцима. Премда мени не пристоји — као једном свештенику, и јошт генерал-викарију — да ја по Далмацији идем и војнике кућим, опет се толико љутио нијесам на овај декрет, знајући да је од старијега, кога сви слушати морамо. Само ме је гризло и посве мучило, што је ту лаживије упоменутије Грка глава умијешана била, и што је Мармонт, пријеваром и хитрошћу грчком обманут, овај декрет мени послао. Ја се стидим пред свијетом приповиједати овђе повијест ову, зашто и моје лаковјерије и, у прав рећи, неку бојажљивост од францускога владјенија, која мени срце моје никад није пунила, и то свијету открити морам; но опет зато не могу пропустити да је не опишем, једно: да моју бојажљивост код свијета извиним, а друго: да покажем шта зли људи и хитри грчки дух учинити море. Ту су умијешана била њи три Грка: колунел Никола Папазоглу, Димитриј Лепи и Николето Миљареши, који је Мармонту из Сарајева у Далмацију дошао. План је био њнов, да ја са српским народом Наполеону услуге учиним, а да за то народ грчки добије у Далмацији јепискона. Јево како су га у дјејство приводити почели.

Наодећи се ја у манастиру Крупн грозничав и слаб, године 1807., добијем њеко писмо, које нишн имаше дана нишн' мјесеца, кад

је писано, нити имена нити мјеста, ко га и ће га писати. Ово ми писмо заповиједане да нама', како га примим, имам доћи у Задар и представити се Мармонту, дуки од Рагузе.

Крстећи се ја и кунећи Французе, помислим у себи да су ме непријатељи и код Мармонта оптужили и облагали, и да овај, који ми пише, мора бити мој пријатељ, по који није смио потписати имена и мјеста, бојећи се да се како не пронађе и за то не окриви. Уплашено сам се био јако, но не зато, што би био крив у чему год, јер је моја савјест чиста била, него што ћу под моју старост пасти опет у какву биједу и невољу, које би ми живот, и онако већ горак, јошт већма огорчало и узнемирило. А ипјесам никада ни у сну имао да је то пријевара горе именовати трију Грка.

Тако одредим сутрадан рано у Задар поћи, но са собом узмем игумана Радеку, из узрока ако би ми се која несрећа случила, да може у манастиру казати шта ми се згодило. Сутра са зором пођемо из Крупе, и путујући једва послје 15 часова стигнемо у Задар. Како дођемо овамо, паднем које од болести, а које од старости и труда у постељу, и већ сам мислио да нећу више из постеље устати. Тај час дадем звати мога пријатеља и кума, господара Матију Ђурића, да га питам, би ли могао он познати карактер и ко је оно писмо писао. Дође он тако и прочита писмо, по не позна руку. Узме га затим са собом, да га покаже некој другој господи, који се сабирају у

кажии и каџетарију, и ови пронађу да је ово писмо, и рукопис Димитрија Леша, Грка.

Како ми буде лакше и сутрадан отидем ја овоме окајаном сину Димитрију Леша, покажем му писмо и запитам га, је ли он писао, и како може он писати писмо, а не назначити у њему ни дана ни мјесеца, ни мјеста ни имена. Како види он ово писмо, зачуди се и стане се хитростију извињавати, да га је у врло великој преши писао, и да је тако заборавио дан и годину, мјесто и име своје потписати. Запитам га затим, је ли истина да ме Мармонт зове, и зашто ме зове? На то ми одговори да ме Мармонт за цијело себи призива, али да не зна зашто; него да идем Мармонту и да га питам, а речени су га Грци научили шта ће ми заповједити.

Тај час оставим овога и отидем Мармонту у двор, ђе пађем колонела Папазоглу и Никоleta Миљареша, Грка, који је 1806. дошао био из Сарајева, послат Мармонту у Далмацију за толмача, само да се код овога удвори. Како ме Мармонт угледа, поче ми овако говорити: „Господин викариј! Ја оћу да ми учиниш једну услугу код твојије Грка, да поћеш по Далмацији и да народу предикуюеш да младии грчки (српски) добровољно дођу у службу императора Наполеона, и то у баталион овога колонела, господина Николе Папазоглу.“ На то му ја одговорим да би то драговољно учинио, али сам, једно, слаб и грозничав, а друго, да то не зависи од мене, као од

окајан — јадан; кажии (тал. casino) — казина, читаоница.

генерал-викарија, нити да се мени то пристоји, него провештор-генералу Дандолу и свјетовнијем поглаваром од крајине и срдаром. Но он отвори опе његове велике црне очи, намргоди лице и срдито рекне: „Ја сам чуо да ће тебе више народ послушати, него све поглаваре и срдаре у Далмацији, веће оћу да ми ту услугу неодмјено учиниш; а сутра ћу ти послати декрет, по ком се имаиш владати.“ На ове му ријечи нијесам смио ништа одговорити нити се противити, него сам му се поклонио и објехао да ћу све по налогу учинити, колико ми буде могуће. И тај дан остави ме код себе на објед, а сутрадан пошаље ми овај декрет.¹

Послије овога декрета дао ми је речени колонел неку суму златније цекина, да дадем свакоме по један добре руке, који би се добровољно записао у његов баталјон. Осим тога послао ми је једну сабљу, сребром оковану, лијепу и од велике цијене, увјеравајући ме, да ми је исту Мармонт послао. Но ја је нијесам ни по што хотио примити, изговарајући се да ја имам моју сабљу, то јест крст и еванђеље. Зато сам је тај час однео истоме колонелу, молећи га, да је врати Мармонту; по овај ми је говорио да ће се Мармонт на ме много расрдити, ако чује да ја нијесам сабљу примно; зато сам је морао задржати. Исти колонел даровао ми је један тромбун, сребром

¹ Види на крају списка, у „Прилозима.“ бр. 22.

неодмјено (р. неотмѣнено) — неизоставно, по што по то;
тромбун — кратка пушка са широким гранањем.

окован, а други официр Грк мамузе сребрне. А ови су сви дарови били зато дани, да би се ја вруће трудио, да скуним ког добровољног војника за његов баталион.

Трећи дан, то јест 26. септембра 1807. године, одлучим се из Задра и пођем кроз Далмацију од цркве до цркве, наповиједајући и предикуюћи народу, који хоће добровољно поћи у баталион колонела Грка и тако служити свог краља, да ћу му дати у злату цекин. Кад сам већ сву Далмацију обиншао и обиграо био, скупило се са свим 50 момака добровољно, и ови су пошли у Задар, и ту се записали код власти, да ће четири године служити краља, но да ји послје отиуete к својим фамилијама. Али, како год што сам ја био преварен, тако су и они сиромаси преварени, за којијем и данас плачем.

Прије него што сам пошао из Задра, да народу то наповиједам, отишао сам био поздравити Мармонта; и овај ми заповједи да пишем парохима у Боку Которску и господину митрополиту Петровићу у Црну Гору, да и они наповиде, не би ли који младић добровољно примио службу француску. Тако сам принуђен био то писати и писмо реченом колонелу у руке предати. На писмо господину митрополиту црногорскоме писано добио сам послје одговор преко његовог архимандрита Доментијана, ће ми пише да Црногорци нијесу научили ходити из свога отечества у друге земље и царства, и да нијесу навикли никог иностраног цара служити.

Послије свега дошао сам опет у Задар, ђе сам нашао од Дандула декрет, да циркуларно објавим свијем парохима, да наповиде с олтара, да дођу Христијани добровољно у службу (у легионе) вицекраља Евгенија.

По овоме декрету морао сам извршити заповијед Дандулову; и тако су 21. декември исте године послани били циркуларни свијем парохима, да наповиде народу с олтара све оно, што сам до сад у призренију добровољније војника казао.

Моје прошње да ми се даде или снабђеније не-
сносној већ генерал-викаријалној дужности
или од ње отпуст.

Јошт прије Дандуловог декрета, а и како сам овај онслужно, представио сам прошњу истоме Дандулу, да ме од викарства отпусти, видећи да ми се сваки дан умножавају декрети, труди и трошци, као и прије при австријској гувернији. Ево моје ринуиције, а и Дандуловог на њу одговора.¹

У овом одговору каже ми Дандоло да ми не може примити ринуицију, него да ће ми давати помоћ, како и до сад. Десет талијера, дванаест квинтера карте, један каламар од бијеле луме, један мац пера за писање и неколико комадића цера спања, било је ово све,

¹ Види на крају списа, у „Прилозима“, бр. 23. и 24.

вицекраљ Евгеније — види напомену на стр. 188.; *ринуиција* — оставка; *квинтери карте* — туне хартије; *каламар* — мастилоница (ливит); *лума* — лум, теноћка; *мац* — свежањ; *цера спања* — шпански (црвени) восак.

што ми је давао, и ту се сва његова помоћ састајала; а не зна по колико ја на дан трошим у Задру, уздржавајући мене, слугу, коње, плаћајући квартир, толмача од декрета, писце од циркулара, и друге повседневне трошке, што сам морао вавијек под лугом спавати и мислити како ћу га платити. Истина је да је Дандуло свесрдно желио да види мога закона клер и народ задовољан и у другом благополучију, као што се из самог његовог одговора види; но за мене је било зло, који би морао служити за права Бога, а још стар и болестан. Најпослије расудим да пођем за капелана у речени грчки баталјон, како ме зовјашу и просјашу речени колонел и официри грчки. Ови ми објешаваху давати од своје плаће на мјесец по 200 франака и толу, како што се види из овог њиовог писма и контракта.¹ Но и овђе су ме хели Грци преварити, само да ме није Дандоло задржао својим мудријем реторичкијем и сердечнијем увјешчанијами, да јоште потрпим.

Примивши овај контракт, пођем с њиме Дандулу и замолим га, да ми прими ринунцију и да станем у службу, у баталјону грчком, као капелан. Но он ми одговори да не има власти примити моју ринунцију, нити да ја могу оставити и пренебрегнути стада Христова, врученога ми од две прошасте губерније: републике венецијанске и комесје ав-

¹ Види на крају списа, у „Прилозима.“ бр. 25.

тола (tavola) — трпеза, храна; реторически — реторски, красноречиви; увјешчаније — савет.

стријске, и од самог императора Францишка I. потврђен. Поред тога ме је савјетовао, да јошт које вријеме трпим, докле дође у Далмацију организација, и да ћу онда добити награду, с којом ћу бити задовољан. Јошт ми је казао да ће писати Наполеону и вицекраљу, и извјестити ји о мојој вјерности, ревности к цару и отечеству, и о мојим услугама, које сам учинио, и да ћу послѣ без сумње од цара помилован бити. Чујући ја ријечи ове из уста Дандоловије, приклоним се на овако ласкателно објешање, и одговорим реченијем официрма да им не могу по жељи учинити, зашто ми не донунџа проведитор-генерал да оставим генерал-викаријалну службу, а сувише што ми неки пријатељи совјетоваху да послушам генерала, како што сам га и морао послушати.

У ово исто вријеме, године 1807., наодио се при Мармонту речени Грк, по имену Николето Миљарени. Овај ми један дан донесе писмо неког на јепископа босанскога, који је из Босније у Австрију прешао био, и замоли ме, да оно писмо оправим моме каквом знанцу и пријатељу у Кроацију, с препоруком да га пошаље у Сријем реченом јепископу босанском, његовом пријатељу и познанику јоште у Сарајеву и Босни. Ја, за угодити овоме, узмем оно писмо, завијем га у моју коперту и пошаљем господину јепископу Мојсеју Миоковићу

организација — уређење; *помилован* — награђен; *јепископ босански* — Венедикт Краљевић (види стр. 146. и 187.); *коперта* — завој, коверат.

Стријеле мојије злотвора, наперене на ме из руку
 престога далматинског народа. Моје последње
 рјешеније. Нечајано пришествије у Далма-
 цију једног из турске земље влади-
 ке. Моје путешествије умишље-
 но до Париза, окончано бла-
 гоуспјешно у Милану.

Међутим скупљено је било доста добро-
 вољаца у грчки баталнион и баталлионе кра-
 љеве, и стајали су које у Задру, које у Нину
 по квартирије. Овде су они неколико мјесеци
 пребивали, зашто ји по мору у Талијанску и
 Француску нијесу смјели послати од Енглезе,
 а такође и [по] суву, зашто би више поутјецало,
 него што би дошло на своје опредјељено мје-
 сто. Ту су се многи побољшали, ненаучени ле-
 жати и без сваког посла стајати као у аре-
 шту. Многи су такође из Задра и Нина поутје-
 цали и, не смијући дома ни, морали су поди-
 вјачити се и поајучити. Тако су путником зло-
 чинили, а обич у кога пароха и пријатеља
 долазили, да им даде штогод јести и пити.

Међу тијем временом наодио сам се ја у
 манастиру и проводио сам ту месојеђе и че-
 тиридесетницу, но моји исти непријатељи успију
 у уши како свем простом народу далматин-
 ском, тако и онијем, који су побјегли били из
 реченога баталлиона, да сам ја сву Далмацију
 предао Французима, и да не будем ја нишао
 по Далмацији звати добровољце у баталнион
 грчки, да нигда не би био ни помислио краљ.

Нин — котарско место у Далмацији; *арешт* — затвор, хапс.

купити за се баталјоне. Нијесу ли имали и сви поглавари римске цркве исту заповијест од проведитора генерала Дандула? Нијесу ли и римски пароси наповиједали, као и моји, с олтара, да иду служити свога краља? Нијесам ли ја исту заповијед давао парохима, да наповиде народу с олтара, да иду свога дужда венецијанског и своје отечество од Француза бранити 1797. године, када је пропала венецијанска република и Французам потпала? Нијесам ли ја по заповијести гувернера австријског морао исто то парохима циркулирати, да с олтара наповиде народу, да иду у службу цесареву? Није ли сваки вјерни и поштен поданик, а сувише ако је у служби каквој, дужан извршивати краљеве декрете и заповиједи, и вјерно га служити? Како се дакле измислити или вјеровати могла ова клевета и лаж мојије непријатеља? Колико су пута долазили обико около манастира мога Крупе речени из службе бјегунци, да би ме могли уловити и печажаној смрти предати. И да ме пријатељи моји не буду о томе извјестили и савјетовали да се чувам и да се у вече кроз прозор не помолим, не би се знао био чувати, и море бити да би се мојије непријатеља жеља била испунила.

Чувши ја ово, намислим ићи у Задар и казати све Дандулу и Мармонту, но како? Ваљало ми је виђети хоћу ли здрав из Крупе кроз пустињу 10 часова путовати, и да нећу упасти у руке реченим разбојницима? Скупим дакле 15 момака, све самије мојије рођака, и

узмем са собом два свенгтенника, пак се 25. марта 1808. године у полноћи одлучим из манастира, и безбједно стигнем у Задар. Идући преко Земуника у Задар, ће дјелаху Арбанаси Дандулову питраду, заостане иза нас мало мој слуга Раде Бјелановић. Арбанаси њега запитају, који оно јаше путем? Он одговори: господин викариј Зелић. Онда га они почну неовати, говорећи: „Зашто га не убијеш? Он је све нас и нашу браћу продао Французима.“

Дошавши у Задар, искажем сву ову историју и све панасти, које би ми се могле случити од овије бјегунаца, Дандулу и запросим да ми од ове три прошње једну послуша: 1) да ми прими ринуцију; 2) ако ли неће, а оно да ми даде с чиме могу живити и стајати у Задру. Ако ли не да ни друго, а оно 3) да ме пусти, да идем изићи пред императора Наполеона и да просим правичу. Ако ми пак не повољи ниједну, а оно да ћу принуђен бити лишићи се нама' мога отечества, за сачувати мој живот од пријетње разбојника, који су поутјецали из краљеве службе. На то се Дандуло осмјене и рекне да се император Наполеон налази сада у Бајони. По ја му одговорим да ћу га ићи тражити, макар он био у Америци. Промисли се мало Дандуло, и рече ми: „Све то, што желиш, представи ми у писму, и нађи ми ко ће остати на твоје мјесто

Земуник — село близу Задра; *питрада* — доходак с пољског имања. па и само имање; *Арбанаси* — село, као подграђе задарско; *Бајона* — град у округу Доњих Пиринеја у Француској: ту је г. 1808. Карло IV. Наполеону уступио право наслеђа шпанскога престола.

и за вријеме служити, док се ти вратиш из Милана. Ја ћу ти дати пасош и препоруку до Милана, и ако те ту пусти вицекраљ, можеш ићи Наполеону у Париз.“

Док сам ја у Задру све пролеће до мога одлаза у Милан стајао, дође глас у Задар, да је у мјесецу маију дошао из Австрије некакав епископ, и с великом препом прошао кроз градове Кинџ и Синџ у Сплит, да чека ту из Боке дуку од Рагузе Мармонта; но није му нико знао ни имена ни презимена. До мало дана разумијемо да је то онај исти протосингел, који је био код мене у Задру 1805. године и који је послѣје постао јепископом босанским, и да иде из Биограда. Онда мени падне на памет за који је узрок речени Миљареши послао преко мене писмо реченоме јепископу.

Међу тијем временом писао сам ја у манастир Крку, архимандриту Саватију Василијевићу, да дође у Задар, да му предам печат и карте од моје службе. Но он ми на то одговори да ни по што не може доћи нити се тога бремена примити. Послѣје тога пишем у Шибеник Матеју протопопу Веји, но и овај ми одговори да је стар и да нити може доћи нити се ове службе примити. Сад се истом ја у чуду нађем, не знајући што ваља чинити. Горе речена два неће моје службе да се приме, а другога нема у три манастира, који би талијански језик добро знали и за овај посао способни били. Пишем дакле још један пут реченоме Василијевићу, да дође у Задар, да

му предам викарство, представљајући му да ће, ако се ја на путу преставим, до смрти остати генерал-викариј, и објешавајући му да ћу му, ако се жив из Талијанске вратим, то моје господство, само ако узоће, без крајцаре уступити.

На ово моје последње писмо склони се Саватија и дође у Задар, по међу тим прошла су била опет већ два мјесеца. Како се Васиљевић прими мога бремена и теготе, нама¹ представим генералу Дандулу ову прошњу.¹

На ову моју прошњу дозволи ми Дандуло све што сам желио, т. ј. да идем у Милан, и даде ми јошт две препоруке: једну на државног секретара Алдини у Париз, а другу државном савјетнику Фести у Милан. Јево прве.²

Ево препоруке, коју ми је исти Дандуло дао државном савјетнику Фести у Милан.³

Осим ове две препоруке дао ми је исти Дандуло јошт препоруку на вицекраља Евгенија, на министра од култа Бувару, и кавалера Стратика, министра од Далмације.

Сад сам дакле код Дандула све оправно био; но морао сам јошт чекати Мармонта, док се врати из Боке, да ми даде и он препоруку, коју ми је обећао био дати на вицекраља у Милан. Међутим чујем да се већ вратио из

¹ Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 28.

² Види бр. 29. „Прилога“ на крају списа.

³ Види на крају списа, у „Прилозима“, бр. 30.

вицекраљ Евгеније — војвода Боарне (Beauharnais, 1781. — 1824.), наставник Наполеона I. који се оженио његовом матером Јозефином и године 1805. прогласио га за вицекраља Италије, а 1807. и усенио (умро као војвода лајхтенбершки); *министар од култа* — министар црквених послова.

Боке, и да ће се њеко време бавити у Сплиту. За не изгубити љетњег времена, које ми је нужно било к тако даљном путу, пођем ја из Задра у Сплит, да чекам ту Мармонта. Кад дођем у Сплит, нађем ту једног госта из далека, који је године 1805. долазпо к мени у Задар, под именом протосинђела Синајске горе, да му допустим просити милостињу у Далмацији, то јест епископа Краљевића: и он је ту чекао на дуку Мармонта. Ја сам чекао у Сплиту Мармонта 12 дана, и једва сам га већ један пут дочекао. Када дође, отиде таки сутрадан речени епископ са Миљарешем, својим толмачом, к њему, но и ја отидем тамо, и тако се сва тројица на један пут представимо. Како уђемо к њему, таки рекне Мармонт Миљарешу да упита епископа, како се Срби носе с Турци у баталијама, и коме се цару желе подложити; даље, шта Босна мисли? Епископ му по опстојателствам ондањег времена на све одговори, обећавајући и поднашајући у потребним случајима своју ко услугама француског владјенија готовост. На које му Мармонт није ништа одговорно, но примјетно сам да је радо слушао што му је епископ преко Миљареша говорно. Најпосле упита га Мармонт, ће жели у Далмацији стајати? А он, по савјету Миљарешеву, одговори: у Шибенику, које му Мармонт дозволи, и јошт забадава квартир даде.

Послије овог разговора окрене се Мармонт к мени и зашпта ме, што сам дошао. На

баталија — бој; опстојателства — прилике, „околости.“

које му одговорим да желим да ми даде препоруку, коју ми је обећао, на вицекраља Евгенија у Милан. На то ми рекне: „Пођите у Задар, и чекајте ме ту до пет дана. Ја ћу међутим доћи и препоруку ти дати.“ Са тим се поклонимо и вратимо у Сплит.

Из Сплита вратим се у Задар, камо до неколико дана и Мармонт дође. Ја му се јавим тако, и он ми даде препоруку на вицекраља у Милан. Узајним 100 цекина на трошак и узмем са собом једнога дјакона, и пођем из Задра 2. јулија 1808. године. Ударим на Ражанац, а оданде по мору испод Белебита на Карлобаг, Сењ и Ријеку; а из Ријеке у Тријест, и по суву у Венецију, Падову, Виценцу, Верону, Брешу, Бергамо, и стигнем у славни град Милан 25. августа исте године. Пошто сам био из Задра списак од цркви, манастира и душа славено-греческог источног вјероисповједанија, а кавалер Стратико сачинио ми је био меморијал вицекраљу. После ме исти Стратико представи, са горе напоменутим Буваром, вицекраљу, 30. августа 1808. године.

Дошавши ја пред вицекраља, вручим му најпре писма Дандулово и Мармонтово, а кад оба у себи прочита, предам му молебни писмо и списак цркава и душа грчкије. Он и ова прочита с великом поштом и стрпљењем. Онда му станем ја по талијански овако говорити:

Ражаница — прим. место у задарском котару; *Карлобаг* — прим. град Баг; *Падова*, *Вицента* и *Верона* — знатни градови у старој илџетачкој држави; *Бреша* и *Бергамо* — у Ломбардији; *Милан* — столица негдашње војводине Ломбардије (сада преко 400.000 становника); *меморијал* — „споменница“, извештај; *грчке* (цркве и душе) — православне, српске.

— Просим Ваше Императорско Височество, позвольте ми поћи до њих Величества Императорскога. О, Ваше Величество, да ми забиљежите плаћу, о дигните с мене ову тјаготу, коју носим толико година кромје маљејше помошчи и плаће.

— Не треба да Ви узмете толико далеки пут; вратите се Ви у Ваше отечество, које имаде потребу од Ваше персоне, а ја ћу писати моме оцу и императору, коме ћу послати Вашу прошњу и план, и кажите Вашијем Грцима да ће све добити што желе, а Ви имајте устрјељење, што бити хоћете у кратко вријеме награђени јошт сувишном честију.

ОвOME је одговору свједок речени Бувара са Штратиком. Осим тога представно сам вице краљу, у име клера и народа мога, од колико љета немамо јешнекопа, немамо семинарије ни школа нити икаквог ученија; и како је восточна црква више од 140 година при венецијанском владјенију утјеснена била. Много ми је жао да не могу саопштити овђе копију од молебног писма, које сам, како генерал-викариј, представно у име мога отечества и народа славено-српског у Далмацији Њ. Величеству вице краљу Евгенију, која ми је неће заблудила оми украдена от кога. Ова је моја прошња била примљена и услишана, а жеља послале 19 дана, 19. септемвра исте године, испуњена, како што ће се доље видјети из декрета, даног у Паризу од бившег императора Наполеона.

о ... о... (тал.) — или... или...; тјагота — тежина, терет;
кромје -- без; маљејши — најмања.

Послије свега издаде вицекраљ декрет, да ми се из краљеве касе 1500 либара на трошак даде, да се вратим патраг у Далмацију.

Како примим декрет, пођем тако у краљеву касу, те получим реченије 1500 либара. И да ми не буде овај добри вицекраљ дао ове новце, не знам како би се био вратио и шта би се било догодило од мене, идући поштом кроз Италију, ђе су људи несити и постилиони неблагодарни. На свакој пошти, ђе се коњи промјењују, има ји по седам по осам: једни коње из итали изводе, други кола мажу, трећи водом поливају, четврти коње упрежу, пети зауздавају, шести сједа и вози, седми даје кочијашу камцију, а осми упућује куда ће се коњи окренути. Свима овима треба што дати, и ако се сваком од њи пружи по 10 или 15 солдина (добрије крајцара), а они избече очи и новце баце; јошт к тому почну совати и човека срамотити. Сувише ово чине, кад им падне под руку какав инострани путник. А сав онај посао могла би лијепо двојица свршити. Путовао сам ја по цијелој Европи на пошти, и возили су ме Краљци, Нимџици, Мађари, Пољаци, Руси, Французи; по циганије онаке нисам ниђе виђео, као што је по свој Италијанској, јошт у онакој богатој земљи, која се море рајом земним нарећи.

Послије него сам био код вицекраља, остао сам у Милану јошт мјесец дана, за разгледати онај највећи и најславнији град у Ита-

либра — тал. новац (у вредности једнога динара); *постиллион* — пошт. кочијаш; *солдин* (тал.) — новац од 5 пара дина.

лији или, право рећи, у Ломбардији. Покрај овога града испод тврдињице тече вода, увањена у један канал, у коме се на неколико мјеста вода диже и спушта на кључ, то јест отвора и затвора, када пролазе мали бродичи, који доносе трговине (еспап) у Милан и са свију страна долазе. То исто бива и на ријеци Бренти, идући из Венеције у Падову, или из Падове у Венецију, које ријеке утичу у Море Адријатическо код Фужине близу Венеције. У Милану има једна саборна црква неисказане величине, коју је начинио свети Карол Боромео, јепископ милански године 1574. Његово тијело цјелокупно и посве црно види се кроз стакло у кивоту под земљом и под великим олтаром. Она гробница, ђе лежи његово тијело, јест сва унаоколо окована плочама од чистог сребра, и сливена су на њој сва чудеса, која је свети за живота свога чинио. Ова је црква столпима мраморнијем раздијељена на пет части, и има спријед петора велика врата, а унутра много олтара од драгоцјенога мрамора и различити колури украшена. Више великога олтара на крају стоји звоник посве висок, и када се човек навр њега погне, види доле људе малене, рекао би да су дјеца од пет до десет година. Била је од прије покривена нешто оловом, а нешто плочама, по од како је почета, нигда није докончана била. Спријед је украшена различитим фигурама, изрезаним од бијелог мрамора.

Брента — река (утиче у ластачки залив) и долина у северној Ломбардији; *столпи* — стуб; *колури* — боја.

Кад је Наполеон узео Милан и видно ону величину и љепоту неописану, заповједи да се има довршити сва унаоколо, као што је почето. Године 1808., кад сам ја био први пут у Милану, дјелали су мајстори около ње, и годишâ 1809. и 1810., кад сам кроз Милан ишао у Париз и враћао се из њега патраг, јошт није била довршена него је покривена била сва бијелим мрамором.

Посјетио сам такође и видно цркву светог Амвросије, епископа медиоланског, која је по све стара и доста помалена, по по стародревном укусу просто сазидана. Питао сам оније попова, који у њој служе, ђе је тијело истог светитеља, а они су ми рекли да се наоди невидимо под једним олтарем од мрамора на десној страни. Овај је светитељ живио на концу четвртога вијека после рождества Христова, 374.

Стојећи ја у Милану онај мјесец дана, пребивао сам у гостилиници, зовомој светог Павла. Једва сам се наклањивао излазити који пут у шетњу по граду, да прегледим његова украшења. Причина томе била је ова, што би свагда, кад би изишао, по сто и по двеста дјеце (мушка и женска), а и велике господе, за мнош, преда мнош и около мене ишли би и у очи завиривали. Шта више, кад би кроз коју улицу ишао, трчали би бирекини напријед у куће, и казивали би да изиђу и да ме виде. Толико сам пута примјетио ђе стоје и чекају ме жене на вратије с рукама од тијеста, које су оставиле мијесити хљеб и изишле гледати

како ћу ја с мојим дјаконом проћи, колико да никада нијесу видјели капуцина с брадом, који су стотинама сваки дан кроз Милан ишли. Но то им је по свој прилици у очи пало, што сам ја имао манторос, панокамплавку и крет. Њеки би говорили да сам грчки патријарх; други да сам арменски епископ, а трећи да сам Јеврејин; по овим би четврти у ријеч пали, да Јевреји не носе крста: сви су пак мислили да ја не знам талијански говорити. Но послије неколико дана, кад би дјечица около мене трчала, почео бисам им, осмијавајући се, по талијански говорити, да ми учине друштво и ишли са мном мало у шетњу. Онда би се људи около мене зауставили и зачудили, говорећи међу собом: „Међер знаде говорити талијански,“ а послије би се таки разишли. Послије би ме дјечица много пута сретала и у руку љубила, но не би више за мном трчала.

Прије него што сам отишао из Милана, писао сам и благодарно вицекраљу.

Плод народу моме и отечеству од мог
путешествија у Милан,

сирјеч указ императорски, по коме има у Далмацији бити
епископ грчкогоског источног вјероисповједанија, и
к томе сабрати се народни синод ради расу-
судженија о начину, како би се добро
устројило исто вјероисповједаније
и пр.; моја пастирска грамата
клеру и народу.

У горе назначеном писму пишем ја ви-
цекраљу и благодарим му, препоручујући му

капуцини — калуђери особитог огранка франевачког реда
(они носе браду); *манторос* — калуђерски огртач; *панокампавака*
— калуђ. капа с пуштеним острагу велем; *арменски* — јерменски.

моју прошњу, а не знам да је веће император Наполеон прије овога мога писма декретом једним све дозволио, што сам ја вицекраљу 30. августа представио, како што ће се доље виђети. — Из Милана вратим се у Венецију, ће се једно 20 дана забавим. Један дан видим ја у фојетије Перина Петровића: императора Наполеона декрет, издан деветнајсти дан после него сам представио био вицекраљу молебно писмо и извјестије о бићу цркве восточног вјероисповједанија у Далмацији. Ево копије тога декрета, преведена такође и на славено-српски језик.¹

Овај се царски указ већ по свој Далмацији разгласио био у новина, а ја нијесам о њему јошт ништа знао. Док сам се ја јошт у Венецији наодио, пише мени из Далмације мој више именовани вицевицариј Васиљевић, и јавља ми да неки трговци у Шибенику, Скрадину и Задру, избјекши испод турскога ига из Македоније и Босне, и дошавши у Далмацију, по градовије чине потписе и избирају себи за јепископа горе реченога иностраног. На ово писмо одговорим му ја из Венеције: пека чине трговци што им драго, а да он гледа своју дужност.

Не могу молчанију предати овде неке случаје, које сам слушао, а и очима гледао, и који свакоме, а особито Србљима, за науку и за правило служити може. Ови су се случаји збивали у Леванту и у Светој Гори, у

¹ Види у „Пролозима,“ на крају списка, бр. 31.

избјегши — који је побегао; *молчаније* — ћутање.

манастиру грузијскоме, зовомом Филотеју, ће сам ја стајао и служио по гречески за ефимерија више [од] 2 мјесеца, године 1785. Ту су ми казивали саборни старци како су прије мене на 6 година били примили и приопштили једнога калуђера, који се казивао да је свештеник, и будући да светогорци шаљу јеромонахе по свијету, за милостињу сабирати, тако су и они старци, када се други свештеник с пута вратно у манастир, послали другог, који је већ 3 године код њи поповао био, с једним старцем монахом, у Гречију за милостињу. Ови дођу у један ципрски град, у коме сви Турци говоре грчки, а турски или мало или нимало. Овде познаду нашега јеромонаха Турци, да је Турчин из истог града; зато га уставе и жени и дјечи предаду, а старца монаха поставе у тавницу, и ћели су га објесити, да нису Грци, житељи истог града, дали 15 кеса.

Случај други догодио се у Леванту 1791. године. Њеки лаживи јепископ путовао је кроз острове Зангу, Кефалонију и Корфу, ће је свагда служио, ђаконно и попно, и дође у Тријест, ће сам се ја нашао био и ће сам га видио. Он је намјеравао ићи у Мађарску и Саксонију, но међу тијем временом задржавао се дуго путујући по мору до Тријеста. Међу тијем временом стигну из Цариграда у Тријест писма од патријарха и фермани, у којима се јављало да је он Турчин, а не благочестиви

ефимерије — дневничар (види 120. стр. I. св.): *Зонта*, *Кефалонија* и *Корфу* (Корфу) — острва у Јонском Мору; *ципрски град* — на острву Кипру (на ист. крају Средоземног Мора).

јепископ; и тако га гувернија у Тријесту, увати и на једноме грчкоме карабљу пошље свезана у Цариград; но у карабљу побјесни онако свезан, и мало није убио капетана од оног грчког карабља. Ово је познато свему Тријесту и Леванту.

По поврашченију моме из Милана и Венеције у Задар представим генералу Дандулу списак од 80 лица најизбраније и најмогућније у Далмацији, како духовније из манастира и другог клера, тако и свјетовније. Из овога списка избере Дандоло 40 лица, и позове декретом на сабор у Задар мјесеца појемвра 1808. године. Тако се скупе на уречено време сва ова лица у Задру, учине сабор у парохналној цркви светог и славног пророка Илије, и окончају га на свршетку декембра исте године. При почетку овога синода наложи мени исти речени генерал и предсједатељ синода нашег Дандуло: да напишем пастирско писмо, да га печатам српски и талијански, и пошљем свим по Далмацији парохима, да га народу наповиде. То сам ја учинио, и сваком министру у гувернији дан је био по један образац од овога писма. И самом вицекраљу у Милан послао сам био један образац.

На ово моје пастирско писмо одговорио ми је с великим удовољетвијем вицекраљ Евгеније талијански.

гувернија — влада; *карабљ* — лађа; *Левант* — исток (у ширем значењу: све земље на исток од Италије; у ужем значењу: само обале Мале Азије, Сирије и Мисира); *министар* у *гувернији* — члан врховне земаљске управе.

Моје опредјеленије с народно-синодалном депутацијом ићи у Париз.

Међутим рат међу Францијом и Австријом, и мени пригодише се најбједствителније недоумјеније, у ком се наћи може отечествољубац, који што значи у свом отечеству. Пут преко опасног тада Мора Адријатическог, преко латинске државе, Милана, Алпијскије гора и Швајцарске у Францију до Париза.

Међутим опредјели синод послати од стране народа славено-грческог депутате у Париз, једно да принесу благодарност Њиновом Императорском Величеству за указану себи милост, а друго да усмено просе, не би ли Њ. Величество благоволило даровати народу нашем у Шибенику манастир св. Салваторе за резиденцију јепископску и за училиште, т. ј. семинарију. За депутате изабрана су била сљедејућа лица: од стране духовне архимандрит Васиљевић, а од свјетовне Георгије Ђурић из Задра и Андрија Руђери из Шибеника. Осим тога опредјелено је било да с овом тројицом пође каваљер Јован Батиста Стратико, као президент и министер од Далмације, да представи Наполеону депутате.

Доклеп се скупило од народа нешто трошка за депутате, прође сва зима и дође пролеће године 1809. Међу тим временом представи се архимандрит Васиљевић, један од она три одређена депутата. Тако одреди Дандоло мене. Истог пролећа објави се рат међу Фран-

себи (по тал.) -- њему, њима; манастир св. Салваторе — католички ман. св. Спас, који су Французи (као и друго) тада били укнивали, па га, по овој молби, предали православнима (тако је и црква доминиканска у Котору прешла у правосл. руке).

цуском и Австријом, зато собере дука од Бокe и Рагузе Мармонт сву своју војску к себи у Далмацију. У то се вријеме налазио у Далмацији босански јепископ Краљевић, који се већ почео био, без сваке дане му од гуверније власти, мијешати у дјела црковна и у власт законитогa генерал-викарија, из узрока, да се покаже као да он ревнује Французом, јербо је знао да су се ослободити желели Далматинци од францускогa владања и да су једва чекали да дође австријско оружје у Далмацију, и да се с њима сложи. Зато писмено посовјетује народ восточног закона, да се до тог времена не буну. Народ далматински, имајући велико благовјејство и почитање према јепископу, послуша га и није се никуда макао. Тако прође Мармонт са својом војском мирно и благополучно кроз Кроацију, мјесеца маја 1809. годa, и удари кроз Рватску и Крањску на Австрију, налећи и жарећи све до Беча.

Кад је био Мармонт на граници далматинској и австријској у Зрмањи, ту су ји дочекали Австријанци и најпре побили на мосту код Кравијега Брода. Но будући да австријски генерал Стојчевић није познавао француске Мармонтове хитрости, који је обноћ с неким чашћу своје војске прешао преко некије ужасније планина и долина, и зашао за леђа реченоме генералу, зато је послѣје ту војска австријска, која се лавовом храброшћу борила, француској уступити морала. У боју овом пало је много мртви и рањени и с једне и с друге стране, и сам генерал Стојчевић пао је

у руке Французима с њеколико официра и војника своји. Овога су послије послали Французи у Задар, ће сам се ја онда налазио. Нико не може вјеровати каква ме је печал због овог нешчасног случаја онда објала, а и све Христјане у Задру и Далмацији, јербо исти случај бацио је био сву Далмацију у неко очајаније и сумњу, да се неће никада избавити Далматинци од владања француског и тешког њеновога данка.

Послије Мармонта дође мјесеца јунија у Далмацију једна част австријске војске, којом управљао генерал Перица Кнежевић, полковник Рабовски и генерал-бригадир Франческо Данеж. У то доба није било много Француза у Далмацији, и што ји је било, чувало је градове и тврдиње. Кад дођу Австријанци у Далмацију, пробуде се многи пароси и трговци, отиду генералу Кнежевићу и оптуже Краљевића, да их [је] он својим совјетом уздржао, те се нису на Французе у Далмацији подигли. При том открију му своје намјереније, да желе дојћи под благо и праведно владјеније цара австријског. Тако даде Кнежевић реченога јенископа под стражу и пошаље га с њеколико другијем у Варадин, ће је био све докле се није учинио мир у Бечу 14. октовра 1809. године. По уговору овога мира остане Далмација опет под Французима; и дука Мармонт дође за генерал-гувернера у њу, но столицу своју установи у Крањској, у граду Љубљани. Тако се

нешчасни — несрећни; *објала* — обузела; *Мармонт* — управљао италијанском краљевином (1809.—1813.), коју је створио Наполеон од Крањске, Петре, дела Хрватске и целе Далмације.

после мира пусте и сви јузници из Петар-Варадина, сљедоватељно и јепископ Краљевић.

Возвративши се у прежњу слободу, јепископ дође у Љубљану, и ту се пред Мармонтом потужи како је страдао поради вјерности своје прама Французâ. Опомињајући се Мармонт што му је Краљевић у Сплиту 1808. године у присуству моме говорио и обећавао, и знајући да је заиста страдао, зато пише из Љубљане императору Наполеону и јави му ову ствар, придодавајући и то, да њеки далматински грађани желе да им буде јепископ. Истина је да су се њеки далматинци и потписали били и искали да им буде јепископ, на које прогласи њега Наполеон декретом од 26. марта 1810. године за јепископа Далмације и Боке Которске.

Послије синода проведем ја сву зиму у Задру, не смијући поћи у манастир Крупу од упоменутије из баталиона бјегунаца. Један пут сједим ја у велики пост пред ноћ у мојој соби, ал' ето ти ми уђе један човек, кога нигда нисам виђео; скиде капу, и пољуби ме у руку, пак онда клече. Видим из одијела да је из цесаревине; зато рекнем да устане, и шта тражи код мене? Устане он и запита ме, јесам ли ја архимандрит Зелић. Одговорим ја да јесам, а он почне онда казивати да га је послао генерал Стојчевић, мајор Угарковић и многи цесарски официри, да ми каже да изиђем из Задра у Крупу, и да подигнем народ против Французâ. Каже ми даље да ми је

јузник (р. узник) — сузак; Петар-Варадин (Peterwarden) — град и тврдиња Варадин на Дунаву (у Срему) сироту Новог Сада.

послао цесар крст и да ћу бити такм јенископ у Далмацији, како се одузме ова од Француза. Док је он ово мени казивао, мени се окрећала камара од страха. Упитам га ја, којега је закона? Одговори ми да је Србљин восточног закона из Радуча, и да се зове Сава Зељу. Запитах га ја, има ли он какво писмо од оне господе, која су га к мени послала. Одговори да нема. Онда се ја јошт већма бацим у сумњу, да ми лаже све што вели, размишљавајући у себи да су га послали Французи или други који мој непријатељ, да ме искуси што ја мислим, да би ме тако могао код Француза облагати, не би ли ме стрелали. Ово мислећи одговорим ја овако: »Драги мој! Да су тебе послали цесарски официри, није могуће да они не би мени штогођ писали били. Него иди ти од куда си дошао, и кажи онима, који су те послали, да сам ја вавијек био вјеран моме отечеству и сваком оном господару, који отечеством мојим влада. Ја сам био вјеран принципу и цесару; пак сам вјеран и Французима, и кажем опет да ћу свакоме ономе краљу бити вјеран, који с мојим отечеством узвлада. Ако ми пак донесеш од генерала Стојићевећа његово захтевање писмено, онда ћу знати шта ћу чинити. Уз ове речи рекнем му и то, да нама' бјежи из Задра, и да ни једног минута не чека, зашто ћемо обојица главе изгубити, ако то Французи дочекују. Ово је било око 4 часа послје подне.

така — одмах; *камара* — соба; *Радуч* — можда *Радучић*, село близу Киниза; *искусити* — искушати.

Послије него је изишао Сава Зељу из Задра, размишљавао сам сâм у себи: ако онај човек буде послан од Французâ, а ја не пођем њима овај случај јавити, онда ће они имати свагда сумњу на мене, и двоумиће о мојој вјерности; ако ли га пак буду послали Австријанци, и ја тај случај Французом јавим, онда ни мени ни њему неће ништа бити. Мени зато, што сам случај тај јавио, и тако Французе о мојој вјерности увјерио; а њему зато, што је побјегао они час из Задра. Тако отидем Дандулу, и јавим све шта ми се случило и шта ми је онај посланик говорио. Кад то чује Дандуло, скочи на ме, да ме прождере, укоравајући ме, зашто сам тога човека пуштао и зашто га нисам одвео великој стражи? На ово му ја одговорим да ја нисам жандарм нити пандур, да ја људе у затвор терам, нити да то мени мој карактер дозвољава чинити. На овај мој одговор заповједи Дандуло нама' да се онај посланик по граду истражи; но нису га могли наћи, зашто је већ из Задра отишао био, а и ноћ се приближила била.

Бог је сам хео да ми речени Стојчевић и официри нијесу онда ништа писали, зашто би се, може бити, као човек преварио био; а да будем послушао онда оне ријечи и изишао из града, не би само ја сам пропао био, него и сва моја фамилија, а и манастир Крупа не би на миру остао био, како што су онда толике куће попаљене и пожарене биле у Далмацији од генерала Делжона, што би се било догодило и манастиру Драговићу поради ар-

химандрита Стефана Дубајића, да не буде био разваљен на Цетини Вуковића мост, тако да није могао Делжон преко воде прећи. И нијесам се чудно толико ономе простоме сељанину, који је био к мени послан, него сам се чудно онијем австријскијем официрима, који су га без писма послали, а нит' сам ја њи познавао нит' они мене, ван ако су што за мене чули. Но да су ми и писали што и Бог зна шта објешавали, све би им залуд било, јер какав би ја духовни поглавар био, када би оставио мој род и моје стадо; шта би ми био свијет рекао? Та, савјест би ме до гроба мучила и пребацивала би ми да сам род мој несрећним учинио. Најпосле би преступио заповијест Божију и заповијест императора Франца I-вог, који је 1806. године декретом својим препоручио свијем Далматинцем да будемо Наполеону у свему вјерни, како што смо били и њему. Истина да свако владање љуби оно, што му се издаје, по не љуби изданика, а судим и то, да онај, који једног свог господара изда, нигда не може бити поштен човек, зашто ће он издати и другога, само ако ту своју корист види.

Будући да се заратила била године 1809. Француска са Австријом, зато се мишљало да веће депутати синода реченога неће моћи поћи императору, који се онда налазио у Австрији пред својом војском. Но послје него је Мармонт прошао кроз Рватску, Госпић, Оточац, Сењ, Љубљану и т. д., палећи и жарећи сва села и градове, у којима није нашао људи,

заповједи Дандуло да имају депутати поћи у Милан. И будући да се речени архимандрит депутат преставио, а мене одредио намјесто њега, и Руђер некојим начином извадио био да не иде са овим депутатима; зато дође мени нечајан декрет од Дандула, да се имам у три дана спремити и с господаром Георгијем Ђурићем у Милан поћи. Ми смо се двојица свакојако изговарали, говорећи да у Милану није вицекраљ Јевгеније, и да ми тамо не можемо ни по суву ни по мору отићи: по суву не можемо од Австријанаца, а по мору од Енглеза; но на том нам је одговорно Дандуло да и он за то зна, али да ће нас с куријером послати, који из Задра до Анконе сваке седмице иду. Тако се нас двојица спремимо у три дана, и пођемо с куриром француским 16. јунија 1809. године, преко Адријатическог Мора, у Романију, нашу земљу. Други дан стигнемо у град Реканате, који лежи под Лоретом, на исток зимњи од Анконе; по мало што нијесмо упали у руке једној јенглеској фрегати, која нас је ћерала два добра часа, скоро до под Реканате; и, да се не буде вратила, зауватити друга два трговачка брода, који за нама иђаху у Анкону, били би нас заиста уватили и одвели у Малту. Тако би пропали били

Романија — *Романа* (Romagna), негдашња област талијанска, која је обухватала покрајине: Болоњу, Ферару, Форли и Равену (све Романе у нашу су државу улазиле и области: Умбрија, Марке и Рим; световна власт наша укинута је год. 1870.); *Реканати* — град у приморској области Мачерати (у средњој Италији); *Лорет* и *Анкони* (Јасин) — приморски градови у области Анкони (у средњој Италији).

и ми и пијемо синодална, која смо носили, да представимо императору Наполеону, не би ли ји потврдио. Дошавши у град Реканате под Лорет, пађемо ту једног коња с двоколицама (чезе), и дођемо у један час послије полноћи у локанду. Сутрадан пођемо и дођемо у Лорет.

Из Лорета стигнемо исти дан у Анкону (Јакин), и ту преноћимо. Сутрадан отидемо рано у цркву свете Ане, која је црква источније Христјана, и будемо ту на светој литургији, молећи се Богу за благополучно наше путешествије. Ту је служио онда капелан јеромонах Антим. По обједу отидемо на конак у Синигају, Фано и Пезаро. Ова су четири града била мени и пре познана, зашто сам ји ја видео јошт онда, када су се Руси, Австријанци и Турци били с Французи 1798. године. Ове године опколе сајузници ови град Анкону, и 2. нојемврија ударе на њега и на канитулацију отму га Французом. Послије три мјесеца поврате се Французи у Италију и Романију, и освоје све горе имените градове, како и Рим и сву папину земљу, тако и Неапељ.

Трећи дан пођемо ја и мој сопутештвеник из Пезара, и путујући кроз Цезену, Болонју, Парму, Пијаченцу и толике друге слав-

локанди — гостиница: *Синигаја* (Синигаља) — приморски град у области Анкони; *Фано* и *Пезаро* — приморски градови у незарској покрајини (у средњој Италији); *канитулација* — предаја: *Цезена* — Чезена (Cesena), град у области Форли (у северној Италији); *Болонја* — од најстаријих и најбогатијих градова (има свеучилиште још од године 1119.) у северној Италији; *Парма* — главно место области Парме, на путу из Болонје у *Пијаченцу* (главно место педнашње појводине Пијаченце у северној Италији).

не градове у нашој држави и прочој Италији, дођемо дванајсти дан у славни град Милан. Овде нађемо господина Стратика, президента далматинског, и поодимо неколико министра вицекраља Евгенија. Ови нам даду савјет, да пишемо вицекраљу, који се налазаше онда у Австрији код Наполеона, и да га молимо, да запита Наполеона, ће заповиједа да му дођу депутати, послани од синода греко-славенскога. То ми учинимо, напишемо писмо и потпишемо се сва тројица, а послје вицекраљу пошљемо.

Три мјесеца чекали смо у Милану на одговор. Најпосле нам пише вицекраљ да му је Наполеон рекао да онда, кад се мир учини и он врати у Париз, дођемо к њему. У ово вријеме били смо нас три на обједу код вицекраљице и код гран-ђудица (великога суца). Тако послје него смо два мјесеца стојали у Милану, отидемо ја и Ђурић у Венецију, а кажемо Стратику да нам пише, када прими одговор од вицекраља. Октобра 26. 1809. године примимо ми у Венецији од Стратика писмо, да се нама вратимо у Милан. Тако пођемо 29. истог мјесеца на Мештре. Ту нас дочека послан од конта Димитрија Мирковића кочијаш с коњма, а имали смо своју кароцу. Из Мештра отишли смо у Сале, контију истога Мирковића, ће смо стајали два дана и

гран-ђудии — (тал.) велики судија, министар правде (?); *Мештре* — град у старој египатској држави; *Сале* — градић у области Александрији (у сев. Италији), која је некада чинила део старе египатске државе; *контџа* (contea) — мање контоно, кнежина.

провели ји весело. Трећи дан узмемо у Падви коње од поште и стигнемо у Милан.

Дошавши у Милан, чујемо да је Наполеон у Паризу и да по заповијести његовој, као што је он вицекраљу Јевгенију казао, ићи ваља у Париз. Тако се спремимо у Милану, и 4. појемвра дадемо се нас тројица — Стратико, ја и Ђурић — на пут. Трећи дан нашег путовања дођемо на Алпијске планине, које се поштују као највише у Европи и које раздјељују Италију од Француске. У овим горама нађемо један манастир светог Бернарда, који је на врху ове планине сазидан још у стара времена. У њему стоје три до четири фратра францишкана, живећа од саме милостиње путника, зашто, кога поћ у зло зимно вријеме ту затече, онога сваког приме и с оним што имају почасте; но зато им мора сваки, који њима дође, колико је могуће, милостиње дати. Занимљиво је, може се казати да су оно прави пустињаци, који проводе на оној високој и бесплодној пустињи и планини свој свети живот. Наполеон је потребно био из Француске све фратре, а ове је оставио да стоје, једно, што су, тако рећи, надвор од свијета, а друго, што им није имао ништа узети.

Падва (Падуа, Падова) — знатан град, с чувеним свечаништем, у старој млетачкој држави (сада обласно место у северној Италији); *почитовати* — сматрати, узимати; *манастир св. Бернарда* — католички августински манастир на брду Великом св. Бернарду (високом 2472 м.) у Алпима, чувен у свету по спасавању и његовању залуталих путника (с помоћу бернардских паси); *францишкани* — „фрањевци“ (и *минорити* зваши), познат кадуђерски ред у католици (основао га св. Франа Асиски г. 1208. у Папуљу); *надвор* — напољу, изван.

У Швајцерској прођемо кроз градове Сион и Женевру. Кроз овај град тече ријека, на којој има лијеп мост. Овде смо један дан стајали и отпочинувши, виђели смо у њему љеноту сваку, а особито примјетили смо да овђе има много саџија, то јест художника, који сатове (уре) праве. Овђе смо видили једне уре, које су начињене на подобије округле птичије кебе, висеће наред камаре. Одздол се виде уре, а унутра наред кебе види се један канарин од злата. Када бије сваки четврт, онда пјева канарин и окреће се, мичући кљуи и крила. Пре него што су ми казали, мислио сам да је канарин птица жива, и могао сам се сто пута за то заклети. У овоме граду, и скоро у свој Швајцерској, повећа част житеља јест закона Мартина Лутера. Ту смо били у њеној саборној цркви, на којој се виде балкун и од стакла различите боје прозори, састављени из различитије фигура и светаца. Гледајући у њи, рекао би ко да је питура, но није, него све од стакла састављени хитрошћу искусније мајстора древније вријемена. Види се такође и познаје, по онјем од стакла фигурама, да су у старо вријеме живили овде благочестиви Христјани, зашто је и црква, по

Сион (или *Сатен*) — град у кантону Валнеу на десној обали Роне (у Швајцарској); *Женева* (по тал. *Ginevra*) — Женева, друга по величини и по значају швајцарска варош, на женевском језеру; кроз Женеву (и даље кроз женевско језеро) протиче река Рона; *художник* — уметник, вештак; *кеба* (тал.) — крлетка (кавез); *канарин* — канаринка (птица); *питура* — живопис, сликарство; *хитрошћ* — вештина, окретност; *искусан* — вешт, умелан; *кануџија* — католички казујери (види стр. 195.). тако названи по *кануџи*, тј. по кануџачи, коју носе на глави.

обичају грчкоме, к истоку окренута. Ваља да у овоме граду никада вијесу видели калуђера или капуцина с брадом до мене, зашто, кад би из квартира изишао, не би могао од народа кроз улице проћи: сваки би се турско, и један би на другог скакао, само да ме мало прије види. То је био узрок, што сам понајвише у квартиру бивао и што нијесам могао виђети многије лијепије ствари. Стратико и Ђурић нијесу били са мном да иду, а ја без њи нијесам могао, зашто нијесам знао француски. Зато велим, кад би се могао помладити, јошт би један пут желио виђети свијета, а особито Рим, Лондон, Неапељ и Бар, ће почивају мошчи светитеља Николаја; но онда би морао браду обријати и свијетске аљине обући. Сједећи у коли носио сам на глави од фелуба и колура мелевишаста капу, скројену на подобије попова грческије у Леванту.

Тако идући од Беневре низ једну велику планину, ће су Ђурић и Стратико сишли били, бојећи се да се ће не превали кароца, и ја сам са слугом остао у кароци, дођемо пред вече у њеки град, ће је пошта. Овђе сам ја пређе дошао него Ђурић и Стратико, зашто су кароце низ брдо брже од њи ишли. Кад дођемо к пошти, изиђе господар од поште из куће, и видећи ме са бијелом брадом и под оном капом, зашта француски мога слугу, да

Бар (тал. Bari) — приморски град и знатно пристаниште у југоист. Италији (у Пуљи); у њему је чувена катол. црква *светог Николе*, у којој се чувају моћи овога свца и којој су и наши Немањини слали богате прилоге; *фелуб* — можда „велуд“ (кадива); *мелевишаст колур* — вишњева боја.

ја нијесам свети отац папа, који је у оно вријеме стајао под арестом француским у граду Савони. Мислио је, дакле, да је папа и да иде у Париз, ће су прије њега позвани сви његови кардинали од Наполеона. Слуга је знао мало француски, али није знаошта домаћину одговорити, а ја сам непрестано сједио у кароци, доклен нијесу дошли Ђурић и Стратико. Кад они дођу, сиђем се и ја, а домаћин нас уведе у једну великољепну салу. Ту почне интати јесам ли ја папа, на које му Стратико одговори да нијесам, него да сам грчки абат. Послије се застиди домаћин, и отиде. Одавде се види да се јонг наодило у Француској људи вјерни и одани своме закону и свете римске цркве поглавару, премда се био био француски народ онно и против цркве своје побунно.

Тако путујући дођемо здраво и благополучно у велики и славни престолни град Париз 19. појембра, око 10 часова прије полдне, и нађемо квартир близу Тољерија, то је близу царске палате.

Савона — приморски град у ценовској области (у Италији); *свети отац папа* — папа Пије VII. (1742. — 1823.), који је г. 1804. миропомазао Наполеона, кад се овај сам за цара прогласио; год. 1808., домаћин с њим у сукоб, Наполеон је заузео Рим, г. 1809. укинуо папину државу и самог папу Пија VII. одвео у робство (најпре у Гренобл, затим у Савону); истом г. 1814., после пада Наполеонова, папа се вратио у Рим и повратио своју државу; *Тољерије* — Тилерије (Tuileries), чувена краљевска палата (замак) у Паризу, разорена 1871., али доцније поновљена.

Нашег депутацијалног посланства опслуженије. У дуљем ту нашем бављењу моја особена прошња у императора и краља, да би не презрео ни моје многољетне трудне генерал-викаријалне службе моме отечеству и вјероисповједанију, коме најпослије исходатајствовао и јепископску столицу. Судбина исте столице и моја, прије мог отшествија из Париза рижена, но мени далеко послје дознана.

Други дан нашег пришествија у Париз јавимо се најпре министру од Италије Маришкалку и секретару од стата Алдини, који су обојица родом из Болоње. Тако нас 21. представи речени министар Маришкалки Наполеону, и то у 11 часов прије полдне, у неђељу, баш кад су многи краљеви и кнезови били у царском двору. Ја сам стајао у среједи, Ђурић с десне, а Стратико с лијеве стране мене. Ђурић је држао карте од синода у књигу свезане, а Стратико је говорио Наполеону из карте похвално слово. Наполеон је стајао баш преда мном, и често је погледао уза ме и низа ме, а сувише гледао је у мој крет на пренје.

Кад је Стратико прочитао похвално слово, проговори нам Наполеон овако: „Io son' stato ultimamente poco contento dei Dalmatini,“ то јест: „Ја сам био најпосле мало задовољан с

Ферд. Марескалки (1761.—1816.) — председник директорије цесаринске републике, доцније „министар“ (тј. посланик, у Паризу) краљевине Италије; *Ант. Алдини* (1756.—1826.) — најпре адвокат и професор, затим председник државног савета тал. републике, па „државни секретар“ (министар) краљевине Италије.

Далматинцима.“ На ове његове ријечи одговорио му је овако : „Maesta ! In generale [i] Dalmatini non sono cattivi, solo un picciolo numero era sedotto da suoi vicini,“ т. ј. „Ваше Величество ! Воопште Далматинци нијесу злочести, само је једно мало число било преварено од њиховије ближињије.“ Ово је Наполеон говорио из тог узрока, што је из Задра генерал Подвен неправедно дао написати у новинама, које су послје долетиле у Париз, да послје мира бечкога неће Далматинци да се подложе Французом. На ове ријечи Подвенове одговорио је Дандуло такође у новинама и бранио је Далматинце, и похваљивао ји је, да не може боље бити.

Кад смо овај први пут били пред Наполеоном, нашли смо у његовом кабинету више краљева, два брата његова : Лудовика, краља холандскога, и Герасима, краља вестфалскога ; затим зета његовог Мирата, краља неаполитанског. Осим ови затекли смо ту другог зета Наполеоновог, Боргежа, принца од Савоје и његовог посника, принца и вицекраља од Италије Евгенија, потом краља виртембершког, баварског, и све њихове супруге, краљице. Били су такође код њега министри имбашјадури : из Русије принцпи Куракин, из

ближињи — суседи, тј. Аустријанци; *Лудвик* (Луј Бонапарта, 1778.—1816.) — краљ холандски (1806.—1810), отац потоњег цара француског Наполеона III.; *Герасим* (Жером Бонапарта, г. 1784.—1860.) — вестфалски краљ (1807.—1813.); *Мират* (Murat) — најславнији генерал Наполеонов (1767. — 1815.); *Боргеж* (Camillo Filippo Ludovico Borghese, 1755.—1832.) — војвода вестфалски; *министри имбашјадури* — амбасадори, посланици.

Австрије принцип Шварценберг, и од свију други држава у Европи, и сами турски и персијански посланици, осим самог англеског.

По не само ови дан, него су се сваке неђеље скупљали у 11 часов код Наполеона сви његови сенатори, маршали, генерали и свакога чина официри, како Французи, тако и Фурентин официри, и све краљице и даме, како гођ и 40 кардинала. Једном ријечју: двор царски од Тољерија има велике три сале, и у сваку салу море стату близу 1000 лица, пак су свагда у то вријеме биле пуне. И, како гођ што смо се у сваку неђељу скупљали около 11 часов у царском дворцу, тако су нас исто у четвртак у вече око 7 часова позивали хамберлани Наполеонови с билетима, да дођемо у кабинет и у театар од корте, ко оће. И ја сам био три пута у театру. По будући да сам морао у њему или стојати или сједети је на клупи, зато нијесам као више ићи у њега, него сам се разговарао у реченијем салама с кардинали и с маршали, а сувише с маршалом од Данцига, који се бијаше у мене уљубно и много жељаше разговарати се са мном које о чему.

Париз је сазидан на лијену и равну мјесту. Град је посве велик, занто су нам казивали да у њему има од 6 до 7 стотина хиљада житеља. Кроз сред Париза тече једна

фурент — туђински, иностран; *хамберлан* — шамбелан (коморник); *театар од корте* — дворско позориште; *маршал од Данцига* — франц. маршал и војвода од Данцига (Гданска) Фр. Ј. Лесевр (1755. — 1820.); војводеку је титулу добио по заузећу Данцига (1807. г.) од Прусеа.

велика ријека, која се Сена зове. На њој има много каменије мостова, преко који могу три кароце напоред ходити, осим што с оба краја могу пјешаци безбједно и угодно ходити. Накрај Париза има један мост сав од гвожђа, кога је дао Наполеон начинити. У њему нема ни једног дрвцета, и стао је неколико милиона франка. Овај се мост зове мост од Австерлица. Свака кароца, која преко овог моста прелази, мора дати шест францускије солдина, а чоек и жена свако по два солдина. Дворови су по Паризу посве лијепи и високи, тако, да једни имају по пет и по шест тавана. А покривени су с неком плочом, која има такву боју, као олово, и, ко не зна, би се закleo да је све олово. Кров је од кућа врло стрм, а то зато, да се зими море снџег брже тонити и с кровова падати.

Около Париза има много гора, а највише растовије, који су растови јонт у стара времена посађени, и то све управ по концу. Има такође лијепије башча, у којима се види различито воће и дрва, како гођ и цвијеће од сјемена американскога и индијског, које даје љунке мирисе у пролећно и летно вријеме. Накрај Париза покрај Сене, близу моста од Австерлица, има зверињак царски, ђе смо видели различитије дивије звјерова, као: лава,

мост од Австерлица — мост преко Сене, подигнут у славу Наполеонове победе (над Русима и Аустријанцима) на Аустерлицу 1805. године; *француски солдин* — су, марјан (пет пара); *много гора и лијепије башча* — много шума, тј. великих паркова и градина (Булоњска шума, Сенжерменска шума, Јелисејска поља, Тилеријска градина, парк Монсо итд.); *зверињак царски* — у чувеној градини Jardin des plantes, у којој је и велики природњачки музеј.

прилике медвједа, тигра, леопарда, вукова, јена, лисица и пр., којим имена трудно јест изрећи. Бијаше ту такође и различитије птица и један женски слон, то јест елефант, а мушки казаше да се прилике нас смакао.

Насред Париза има велика саборна црква, која се зове француски *Notre dame* [нотр дам], а српски би се могла казати: *Наша госица*. На српједи има једно велико и високо кубе, и када се на врх његов попнеш, онда се види Париз на све четири стране. Около њега нема бедена ништа какве тврдињнице, само се види њеколико канона (лумбарда) и код њи инвалида, то јест рањени официра и простије војника.

Били смо такође виђети фабрику, где се ткају тапери или убори, којим се постиру собе дворова намјесто картина. У ове су таперије уткане различне фигуре, човеческе и звјерске, и то од различите боје, но кад ји човек гледа, рекао би да нијесу уткане, него само набојадисане. Ја не могу довољно описати различита рукодјелија и богатства, која се свуда налазе куд год човек очи окрене; особито се пак налазе у палати краљевој, у којој су може бити древни краљеви стајали, зато се овако зове по француски *Палерија*. Ова палата има четири тавана, и на све четири стране једнако зданицје, но само има двоја велика врата, но и на ова не улазе коњи и ка-

Нотр дам — чувена Богородичина црква у Паризу; *картине* (р.) — слике; *таперије* — тепих, простирка, ћилим; *канон* (тал.) — топ; *Палерија* — Палероајал (Palais Royal), чувена краљевска палата (двор) у Паризу, сазидава још г. 1629. за кардинала Ришељеа (стого се најпре звала Кардиналска палата).

роце. Са све четири стране јесу бутиге, и с једне стране троструке. Ту се продаје свака галантарија, што се само може наћи у свијету и помислити. Ту ћеш наћи све од злата и сребра, све позлаћено и посребрено, и на што гођ погледити, за све ти замињу очи. Коју гођ ствар видиш, сваку зажелиш имати и купити; и, да имаш пуну какву сандучину лунђа, потрошио би све, и не би ниједнога из Париза изнео, само кад би хотно од сваке оне галантерије по мало купити. Пред палатом од Тољерија био је Наполеон на триумфу високо поставио четири коња, однешена из Венеције изнад врата од цркве светог Марка и упрегнута у једну откривену и позлаћену полукароцу. Ове су коње држали с обе стране за узде два Арана од бронзе; но по паденију Наполеоновом повраћени су опет Венецији и постављени су 1815. године на своје старо мјесто, то јест на цркву светог Марка. Ови су коњи управо из Цариграда у Венецију донесени.

Били смо такође и у Вонтблеу, ђе је фабрика од финог порцулана, подобног англискоме, и у Ст. Клауду, ђе су палате, ђардини и делницијe царске. Овде се виде скерци (игре) од воде с различним фигурама и статуама, саливепним од бронце. Види се такође под вели-

бутиге — продавнице, дућани; *лунђа* — лујдори (златан новац, као и наполеондор, од двадесет динара); *четири коња...* *упрегнута у позлаћену полукароцу* — види о том у I. свесци на стр. 65.; *Вонтблео* — Фонтенбле (Fontainebleau), град и двор (замак) са чувеном шумом, 60 км. од Париза, на левој обали Сене; *Сен Клу* — Saint-Cloud, град, замак и двор (Наполеонов), на левој обали Сене, између Париза и Версаља; *ђардини* (тал.) — градина, бајта; *делниција* — место за уживање, течеири; *скерци (игре) од воде* — водоскоци, шедрани.

ким испод земље волтом, који је дугачак четврт мјетачке миље, ђе стоје зимн питери од лимунова и перанци. Ту ми је казивао банчован да има некијем стубовима од лимунова више од двеста и триста година, која су дебела више од пол лакта. А како сване пролеће, све оне питере на колниције извезу на двор и на сунце, да се питају паравним тилеом и врућином.

Осам дана послије него што смо били први пут код Наполеона, позову нас, да дођемо у Тољерије, то јест његов царски двор, на објед. Ми дођемо, по онда није био ту с нама Наполеон, него је у горњем челу седио принцип његов Дурок. На обједу томе било је с нама до осамдесет лица, које сенатора, које маршала, које депутата, дошавши, како и нас тројица, да се од стране и у име свога народа поклоне Наполеону и освједоче му своју приврженост и покорност. Ко би мога избројити јела и начине сваког јела, које су нам доносили? Ми смо узимали скоро од сваког, само за виђети шта је и какво је то. Послије смо призивани били на обједу од принципа и првога министра Камбацереца, од министра Маришкалка, и секретара од стата Антонија Алдини. Исти овај министар Маренкалки представио нас је онај дан, кад

волат — свод; *стуб* — стабло; *питер* — лонац (за цвеће). саксија: *Дурок* (Duros, 1772.—1813.) — војвода фригулски, беглерал и велики маршал Наполеонов; *Камбацерец* (Cambacères, 1753.—1824.) — чувени франц. државник, под директоријом министар правде, затим други консул, 1804. канцелар (и министар спољних послова) Наполеонов.

нас је први пут одвео пред Наполеона, и императрици Јосефини у истоме двору; а сутрадан одвео нас је Летицији, матери Наполеоновој, матери велим, која је родила императора.

Идући сваке неђеље и свакога четвртка у циркул, упитао би ме много пута Наполеон, како ми је и како ми се допада Париз. А ја би му одговорио да је Париз посве лијеп и да је достојан имати њега на престолу своме. Инао сам такође сваке неђеље, кад би и Наполеон ишао, на мису, у капелу царску, која се налази у двору. Ту би били сви краљеви и краљице, принципи, министри, маршали и имбашадури; затим даме и дворјанке с императрицом Јосефином. Познавајући ме сви министри француски и маршали, за учинити ми чест, уступили би ми у цркви мјесто близу императора. Док би се миса свршила с музиком, коју су правиле различите свирале и уз коју су и човечески гласови пјевали, трајало би то један добар час. Наполеон би стајао на сриједи цркве и напред онога доксата, а миса се доље при земљи служила, ђе стоје такође, клече и сједе 40 кардинала. С десне стране Наполеона стојали су сви краљеви, а с лијеве императрица, краљице и даме од корте. Кардинал Фес, Наполеонов ујак (материн брат),

императрица Јосефина — прва жена Наполеонова (1763. — 1814.), а пре тога била удата за војводу Боарије (она ницекрала Јевђенија); *Марија Летиција* — мати Наполеонова (1750. до 1836. г.), чувена са племенитости и разума свог; *циркл* — „серкл.“ круг (види среди на стр. 21.); *имбашадур* — амбасадор, посланик; *даме од корте* — двореке госпође; *Фес* — Јосиф Феш (1763. — 1829.), полубрат Наполеоновог матере, од 1806. архиепископ лионски и кардинал.

стајао би за њим, обучен у црвене одежде, и држао би позлаћену књижицу. Кад би ђео, узео би Наполеон ову књижицу и читао. Кад би било посветилиште, клекао би и он и сви они који имају пред собом банак. Сваки би минут видно ђе вади из ђена бурмутицу и трпа бурмут у нос. Много сам пута видно да у бурмутици нема ништа, и онда би је само палцем или великим прстом отђо изнутра и прст к носу принео. Ја би у ђега вањијек гледао, а кад би он често у ме погледао, онда би ја нама' бацно очи на оне поред мене стојеће музиканте.

Кад би се миса свршила, онда би морали сви прије ђега пођи из цркве у двор, и стаали би сваки на своје мјесто. Он би најпосле изишао, шетао би се полагано кроз онолико стотина душа и кроз три велике сале, и ђе с којим министром, маршалом и послаником проговорио би. Једном по миса дође к мени, и упита ме: „Come le hà piaciuto la musica?“ то јест: „Како вам се допада музика?“ — Ја му одговорим: „Maestà! Bene; l'armonia angelica mi hà piaciuto assai,“ т. ј. „Ваше Величество! Добро; гласови анђелски јесу' ми се много допали.“ — Запита ме послније: „E buona quella messa per voi? (Је ли добра ова миса за вас?).“ Ја му одговорим: „E buona, perche in tutte le chiese a un Iddio (Јест добра, зашто је један Бог у свијем црквама).“ — На овај мој одговор осмјене се он и рекне ми: „E vero,

посветилиште — најглавнији део католичке службе, када се освешћује причешће (у правосл. „освећење дарова“).

havete la ragione," то јест: „Истина је, имате право.“ С тим отиде.

У оно осам мјесеци, док сам се у Паризу бавио, дошао ми је најмање 30 пута које што по двије по три ријечи запитати. Ја сам га свагда слободно дочекао и слободно на оно одговорио, што ме је питао. Он је к мени долазио и питао ме којешта, понајвише зато, не би ли се ја пренао и смео, да му не умјем шта одговорити, мислећи да ми је сада првина с царем говорити. А није знао да сам ја дб то доба имао чест већ са три цара говорити: с императором Јосифом II., Леополдом и Францом, тако с русијском императрицом Екатарином, с краљем пољским Станиславом и Евгенијом вицекраљем Италије.

Стојећи у Паризу, савјетују ме Стратико и Ђурић, да представим императору моје услуге, које сам до сада моме отечеству, цару и народу учинио, и да му представим прошњу, да ме именује јепископом. И ја нијесам хотио то учинити, пуштајући на моју судбину и Наполеонову правницу, него сам му поднео прошњу, у којој сам само награжденије за речене услуге моје искао, коју сам му предао у недељу, и мислио сам да ће ми што одговорити, но није ми ништа рекао. Долазио сам и послније сваке неђеље и четвртка у његову салу, и свагда сам се надао да ће ми шта казати, но залуд: он ми није никад ни ријечи проговорно. Већ сам мислио да и код њега нећу имати среће.

По малом времени отиде он из Париза у Компијењ, 60 миља мјетачкије од Париза удаљен. Међутим желио сам који пут отићи у толико мјесеци русијскоме министру, принципу Куракину, у његову капелу, да чујем ту свету литургију. Он би ме истина много пута просио, кад би ме неђељом и четвртком у циркулу видио, да га посјетим, по то ми политика није допуштала. Много пута приступио би к мени напред саме, поздравно би ме и узео по русијском обичају благослов, и пољубио би ме пред свијем свијетом у руку. И томе су се дивили сви Французи и Италијанци, зашто они нису имали појатија о оном благоговјејству, које имају Руси прима свештеника свога закона, шти су они могли постигнути како се море онако велики принципи понизити и једнога архимандрита у руку пољубити. А не знаду да и сами благочестиви цари у Русији взаимно цјелују руку архијерејем и архимандритом, када они дођу пред њега. И ја сам имао чест 1787. године цјеливати у Кијеву десницу императрице Екатарине, која је и мене послѣје взаимно у руку пољубила.

Док смо били у Паризу, ишли смо сваке неђеље посјетити министра од култа. Овај би јаше закона луторанског, но старац посве добар. Овога ми запитамо, би ли слободно било мени поћи у цркву русијског министра, а и

Компијењ (Compiègne) — франц. град на север од Париза (у департ. Оазу), чувен са свога замка, који су зидали Луј XIV. и XV., а поновно га Наполеон; *појатије* — појам, разумевање; *благоговјејство* — побожност, страхопоштовање; *взаимно* — узајамце.

самога Куракина посјетити? На које нам одговори да ће нам умјети казати, када други пут дођемо к њему. Послије десет дана поодимо га опет, а он ми онда каже да могу поћи слободно у руску капелу и руском министру Куракину. У капели код овога министра служаше један протопоп, по имену Јоан, који ме много пута мољаше, да служим који пут у капели. Тако сам најпре служио на светога Николаја, послије на Рождество Христово, на Богојављењу и на светога Јоана претечу. Принцип Куракин звао ме је много пута на објед, али у осам мјесеци нијесам више био него три пута, зато ми не допуштаху моји другови: Ђурић и Стратико.

Ми смо имали у Паризу квартир близу царског двора и близу пијаци Вандом, и плаћали смо за једну част куће на мјесец сваки по 30 луиђа, а за кароцу и коње од гале, у којој смо ишли цару и министрима, опет 30 луиђа; и слуги од пијаци на дан по талир у сребру, осим што смо ми трошили за јело и пиће и на двије слуге. Међутим именује император Наполеон 26. марта 1810. године у реченоме граду Компјењу декретом једним за јепископа у Далмацији господина Венедикта Краљевића, а мене именује за његовога великога викарија у Боку од Котора, налагајући ми управљеније црковно у Бокн Которској закона греческог. Ево тога декрета.¹

¹ Види у „Прилозима,“ на крају списа, бр. 32.

пијаци Вандом — пијаци (place Vendôme), на којој је чувени *вандомски стуб* (са статуом Наполеоновом); *од гале* — наградна (кола и коњи); *слуга од пијаци* — посац, амалин.

Стојећи ми толико вријеме у Паризу, није-
смо знали кога је у Далмацији за епископа име-
новао Наполеон и каква је мени судбина одре-
ђена, докле нијесмо дошли из Париза у Вене-
цију. Прије него смо мислили из Париза одла-
зити, желали смо имати од императора от-
пуст. Зато пишемо министру Маришкарки, да
нам одржи код императора допуштење, да му
се можемо представити прије нашега из Па-
риза отпешивања. На ово нам одговори секре-
тар од стата Алдини, пишући из Компијење,
да дођемо к императору. Тако најмиме пошту
и за дан дођемо у Компијење. Сутрадан, т. ј.
у суботу, позову нас у двор код императора
на објед, на коме буде 80 персона. Намјесто
императора сједио је ту с нама маршал Дурок.

Сутрадан у петељу, 24. априла, када је
Наполеон изишао из своје канцеле, чекали смо
у једној сали, бје је било 200 душа у два реда.
Шест депутата из Милана стајало је с десне
стране, а нас три с лијеве, и то близу врата
пеговије од кабинета. Наполеон, идући уз она
два реда и по нешто ђекојим говорећи и мо-
лебна писма примајући, дође и пред нас. Ми
му се поклонимо, а он нам почне по талијан-
ски говорити овако: »Andate in Vostra Patria,
e rendete il conto, come siete stato qui trattato;
e ditte ai Dalmatini: ch' io tengo in una mano la
giustizia e in altra la spada, per premiare i
boni e castigare i cattivi, e farò per essi,“ то јест:
»Ајдере у Ваше отечество, и кажите како сте
били овђе дочекани; и реците Далматином да

одржати (по тал.) — изградити, добити.

ја држим у једној руци правицу, а у другој мач, за наградити добре и казнити зле, и учинићу за њи.“ С тим се окрене од нас и отиде депутатима из Милана, те и тамо неколико ријечи с њима француски проговори, пак затим у свој кабинет отиде.

Исти дан по обједу вратимо се из Компјења у Париз, и пошли смо у горе именованије министра код који смо били на обједије, затим у друге неке госпoде и знанце, поздравити се и благодарити истијем за њихово угостиченије и странољубије. Овђе не могу молчанијем прећи њекога свештеника и пароха у Паризу, по имену Енрика Газеру, који ми је одвећ наклоњен био. Много пута одлазио сам к њему у вече, и онда би ме частно пунчом и свакојакијем слаткијем и деликатнијем јелама. Прије него што ћу поћи из Париза добијем нечајано од њега писмо, које овако гласи:

In Parigi Contrada di Sant Benedetto N. 18. li 29. Aprile 1810.

Enrico Gazzara Dottore in Theologia dell' accademia di Parigi, membro dell' istituto delle arti etc.

Monsignore Archimandrita e Vicario Generale Zelich!

Le scrivo per augurarle un buon viaggio e ottima consideratione; se le piace conservare questa lettera potrà rammentarsi del mio indirizzo a Parigi e darmi di sue nuove, indicando mi la sua residenza; Ella sa quanto io sia ambizioso di aprire e conservare una corrispondenza con Vostra Signoria reverendissima; mi creda suo

affemo. e obbmo. servitore

Gazzera.

У Паризу, улици Ст. Венедета чис. 18. 29. априла 1810.

Ерик Газера, доктор Теологије академије царске, член заведенија художества, и ирочаја и ирочаја.

Мој господине архимандрите и генерал-викариј Зелн!

Пишем Вам за желити срећан пут и најбоље благополучије. Ако узволите сачувати ово писмо, можете се опоменути мога пребивања у Паризу и дати ми Ваше новине, јављајући ми Ваше пребивање. Ви знате колико ја љубим отворити и сохрании кореспонденцију с Вашим пречесвејшим господством; верујте ми

Вашем наклоњејшем и послушном слуги

Газера.

Поздрављајући ми прије нашега одлучења из Париза министре Наполеонове и многа друга благородна лица, како грађанска тако и војена, које смо које јошт у Далмацији познали, а које у Паризу, запитао нас је скоро сваки, јесмо ли од императора примили на дар коју почест, то јест орден гвоздене круне краљевства талијанског или који други знак почасти, што је њему обично било давати депутатима, који су му долазили. Ми смо им одговорили да нијесмо примили ништа, што је било за чудо свијем, а највише нама трема. Ми смо судили да је томе највише био крив генерал Подвен, који је клеветама својима из Задра омразио код Наполеона све Далматине, а сувише источног закона народ. Он је, сирјеч, писао да послуже мира у Бечу 1809. године

мога пребивања у Паризу — моје адресе (места становања) у Паризу; дати ми Ваше новине — јављати ми о себи новости; љубим отворити и сохрании коресп.... — желим почети и одржати прешку; верујте ми Вашем.... — верујте да Вам је....

неће Далматинци да положе оружје и да се предаду по други пут Французима. Истина је да су сви Далматинци, а сувише грчкоског вјероисповједанија Христјани, желели да остану, као што су и прије били послје републике мљетачке, под орлом и престолом пресвијетле круне австријске и нашега премилостивог оца и покровитеља Франца Перваго. Но кад је цар уступно Далмацију Наполеону, онда су се сви Французу предали, осим неке части, од које су једини од Француза стрељани, други пак под крило цесарево и турско побјегли. Послије су вјерно Наполеону служили, докле није небесна промисао опет повратила Далмацију и Боку Которску владјенију австријском љета 1813. у мјесецу октовру.

Нас три депутата синода грчкога у Далмацији веће смо заборавили били и из главе извадили да ћемо примити икакав дар од императора Наполеона, али овај није био то заборавно, него нам је послје нашег одлучења из Париза послао за нама свакоме по једну од злата бурмутицу, са својом цифром. Ове бурмутице биле су озгор од басута, а наоколо биле су с брилијанти обложене. А биле су послане преко Милана, и ту препоручене сенатору и каваљеру конти Симеону Стратига. У Милану су цијењене до 200 лунђа. Мени је моја послана у Задар, ђе сам је и примио, вративши се из Боке 1811. године.

ИЗДАЊА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

I коло (1892)

1. Живот и прикљученија Димитрија Обрадовића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Ж. Поповић. Цена 1-40 дин.
2. Смора и са сува, црте др. Милана Јовановића. Цена 1-40 дин.
3. Даворје Ј. С. Поповића, за штампу приредио и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 1-40 дин.
4. Бакоња Фра-Брне, написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љуб. Јовановића. Цена 2 дин.
5. Драматски Списи Косте Трифковића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Данило А. Живаљевић. Цена 1-40 дин.
6. Истинска Служба, написао Н. Н. Потапенко, прево М. Б. Милићевић. Цена 1-40 дин.
7. Историја Српскога Народа, с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написао Љуб. Ковачевић и Љуб. Јовановић, свеска I. Цена 1-40 дин.

II коло (1893)

8. Живот и Прикљученија Димитрија Обрадовића, свеска II, за штампу приредио и поговор и речник написао Ж. Поповић. Цена 1-40 дин.
9. Мемоари Проте Матије Ненадовића, за штампу приредио и предговор, регистре и речник написао Љубомир Ковачевић. Цена 2-80 дин.
10. Два Идола, написао Богобој Атанацковић, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.
11. Камено Доба, написао Јован Жујовић. Цена 2 дин.
12. Прве Жртве, приповетка из српске прошлости, написао Андра Гавриловић. Цена 1-40 дин.
13. Из Природе, мањи списи др. Јосифа Панчића, за штампу приредио и предговор написао Ж. Живановић. Цена 2 дин.
14. С Француског Парнаса, преводи Владимира М. Јовановића. Цена 2 дин.

III коло (1894)

15. Антологија Дубровачке Лирике, за штампу приредио и предговор и речник написао Милан Решетар. Цена 1-40 д.
16. Тамо амо по Истоку, црте др. Милана Јовановића, свеска I, с речником и с картом Индискога Океана и околних земаља. Цена 2 дин.
17. Песме Јована Илића, за штампу приредио Љуб. Стојановић. Цена 2 дин.
18. Драматски Списи Косте Трифковића, свеска II, за штампу приредио и предговор написао Дан. А. Живаљевић. Цена 1-40 дин.

19. Воденица на Флоси, написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска I. Цена 2 дин.

20. Воденица на Флоси, написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска II. Цена 2 дин.

21. Историја Српскога Народа, с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, свеска II. Цена 1-40 дин.

IV коло (1895)

22. Басне Доситеја Обрадовића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Андра Николић. Цена 1-40 дин.

23. Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Милутин К. Драгутиновић. Цена 2 дин.

24. Низ старијих приповедака, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

25. Тамо амо по Истоку, прте др. Милана Јовановића, свеска II, с речником. Цена 2 дин.

26. Бијесни Роландо, сијенао Лодовико Арпосто, преијенао Драгиша Станојевић, свеска I, с предговором, напоменама и речником. Цена 2 дин.

27. Тартиф и Тврдица, комедије од Молијера, превели Јован Ђорђевић и др. Владан Ђорђевић, за штампу приредио и предговор написао Јован Баја. Цена 1-40 дин.

28. Ис науке о светлости, написао Ђорђе М. Станојевић, с предговором и 158 слика. Цена 2 дин.

V коло (1896)

29. Басне Доситеја Обрадовића, свеска II, за штампу приредио и поговор написао Андра Николић. Цена 2 дин.

30. Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића, свеска II, за штампу приредио Милутин К. Драгутиновић. Цена 3 дин.

31. Слике из сеоскога живота, написао Јанко М. Веселиновић, свеска I. Цена 2 дин.

32. Тодор од Сталаћа, трагедија у пет чина, написао Милош Цветић. Цена 2 дин.

33. Бијесни Роландо, сијенао Лодовико Арпосто, преијенао Драгиша Станојевић, свеска II, с напоменама и речником. Цена 3 дин.

34. Девајтис, роман од Марије Рођевићевне, превео с полскога Никола Манојловић — Рајко. Цена 3 дин.

35. Књига о здрављу, српско издање приредио др. Милан Јовановић — Батут, са 53 слике у тексту и 2 засебне таблице у боји. Цена 3 дин.

VI коло (1897)

36. Житије Герасима Зелића архимандрита, свеска I, за штампу приредио П. П. Ђорђевић. Цена 2 дин.

37. Босанчице, кратке приче из Сарајева, испричао Мита Жљковић. Цена 2 дин.

38. Горски Цар, роман, написао Светолик П. Ранковић. Цена 3 дин.

39. Бијесни Роландо, сијевао Лодовико Ариосто, преијевао Драгиша Станојевић, свеска III, с напоменама и речником. Цена 3 дин.

40. Бијесни Роландо, сијевао Лодовико Ариосто, преијевао Драгиша Станојевић, свеска IV, с напоменама, речником и поговором. Цена 3 дин.

41. Историја Џарла XII од Волтера, превео Стојан Новаковић. Цена 3 дин.

42. Подземне воде, издани, извори, бунари, терме и минералне воде, написао др. Светолик Радовановић, са 40 слика. Цена 2 дин.

43. Завјет, драмат у 4 чина, написао Симо Матавуљ. Цена 2 дин.

VII коло (1898)

44. Житије Герасима Велика архимандрита, свеска II, за штампу приредио П. П. Ворђевић. Цена 3 дин.

45. Епоне песме Јована Суботића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 3 дин.

46. Приповетке Лазе Ђ. Лазаревића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Љубомир Јовановић. Цена 2 дин.

47. Горе доле по Нануљу, путничке цртице др. Милана Јовановића, за штампу приредио др. Никола Вулић; предговор написао А. Гавриловић. Цена 2-50 дин.

48. Уједињење Немачке, написао др. Драгољуб М. Павловић. Цена 3 дин.

49. Везфилдски Свештеник, написао Оливер Голдсмит, превео и предговор написао др. Љубомир Педић. Цена 2 динара.

50. Искрице Николе Томазеа, за штампу приредио и предговор написао Данило Петрановић. Цена 1 дин.

Сва досадашња кола књига могу се добити преко повереника или непосредно од Управе Српске Књижевне Задруге, и то: I, II, III и IV по цену од 7, V и VI по цену од 10, а сва кола заједно по цену од 6 динара од кола.

е

не-

чао

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"
ЗЕСКОВАЦ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

ПО 929

ЗЕЛИЋ Г.

Житије Герасима Зелића

ЛЕКОВИЋ

000005559

COBISS ©